

URBANISMUS A ÚZEMNÍ ROZVOJ

1
2016

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

ÚSTAV
ÚZEMNÍHO
ROZVOJE

POKYNY PRO AUTORY

NABÍDKA RUKOPISŮ

REDAKCE PŘIJÍMÁ POŽADAVKY SPOLU SE ZASLANÝMI ČLÁNKY NA E-MAILOVÉ ADRESE redakce@uur.cz. GRAFICKÉ PŘÍLOHY VĚTŠÍHO ROZSAHU JE MOŽNO ZASLAT PROSTŘEDNICTVÍM SERVERU USCHOVNA.CZ. ZASLANÝ PRŮVODNÍ DOPIS MUSÍ OBSAHOVAT PLNÉ JMÉNO, ADRESU PRACOVISTĚ A KONTAKTNÍ ÚDAJE (E-MAILOVÁ ADRESA, TELEFONNÍ ČÍSLO). PŘI ŽÁDOSTI O ZAŘAZENÍ ČLÁNKU DO RECENZNÍHO ŘÍZENÍ JE TŘEBA TUTO SKUTEČNOST V PRŮVODNÍM DOPISE VÝSLOVNĚ UVÉST. PODROBNĚJŠÍ INFORMACE NALEZNETE NA www.uur.cz V SEKCI PUBLIKAČNÍ ČINNOST, KNIHOVNA – ČASOPIS URBANISMUS A ÚZEMNÍ ROZVOJ – RECENZNÍ ŘÍZENÍ.

FORMÁLNÍ POŽADAVKY

ROZSAH TEXTU BY MĚL ČINIT CCA 3–10 NORMOSTRAN (1 NORMOSTRANA = 60 ÚHOZŮ NA 30 ŘÁDKŮ), NEDOHODNETE-LI SE S REDAKCÍ JINAK. ZA KAŽDÝM TEXTEM PŘÍSPĚVKU MUSÍ BÝT UVEDENO JMÉNO AUTORA. PŘÍSPĚVKU BY MĚL PŘEDCHÁZET ZHRUBA DESETIŘÁDKOVÝ SOUHRN (ABSTRAKT), KTERÝ BUDE MOŽNO POUŽÍT TAKÉ PRO ANGLICKÉ SHRNUTÍ V HLAVNÍCH RUBRIKÁCH (NETÝKÁ SE INFORMACÍ).

ZA NEDÍLNOU SOUČÁST PŘÍSPĚVKU JE POVAŽOVÁN SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A JEJICH DOSTUPNOST. BIBLIOGRAFICKÉ CITACE MUSEJÍ BÝT ZPRACOVÁNY PODLE NORMY ČSN ISO 690. TEXTOVÁ ČÁST JE VYŽADOVÁNA V TEXTOVÉM EDITORU WORD. GRAFICKÁ ČÁST SE ZÁSADNĚ POSÍLÁ SAMOSTATNĚ JAKO PŘÍLOHA S UVEDENÍM ZDROJŮ. OBRÁZKY KE SKENOVÁNÍ LZE PŘILOŽIT NA DIAPOZITIVĚCH NEBO FOTOGRAFIÍCH S LESKLÝM POVRCHEM. POČÍTAČOVĚ ZPRACOVANÉ OBRÁZKY SE DODÁVAJÍ VE FORMÁTU TIFF (PŘÍP. JPG) V ROZLIŠENÍ MIN. 300 DPI; VEKTOROVÁ GRAFIKA VE FORMÁTU CDR, EPS, WMF A1. REDAKCE SI VYHRÁŽUJE PRÁVO VÝBĚRU GRAFICKÉHO DOPROVODU TEXTU. ZA PŮVODNOST PŘÍSPĚVKU ODPOVÍDÁ AUTOR (VIZ PROHLÁŠENÍ AUTORA). RUKOPISY A GRAFIKU REDAKCE VRACÍ POUZE NA ŽÁDOST AUTORA.

AUTORIZACE

POKUD SE AUTOR NEVYJÁDŘÍ DO PĚTI DNŮ OD ODESLÁNÍ REDAKČNÍ ŽÁDOSTI O AUTORIZACI TEXTU, POVAŽUJE REDAKCE TEXT ZA ODSOUHLASENÝ A ZVEŘEJNÍ JEJ S PŘÍPADNÝMI REDAKČNÍMI ÚPRAVAMI.

RELEVANTNÍ PŘÍSPĚVKY JSOU RECENZOVÁNY (www.uuur.cz – ČASOPIS – RECENZNÍ ŘÍZENÍ).

ŽADATELŮM O RECENZNÍ ŘÍZENÍ:

PŘEDKLÁDÁTE-LI ČLÁNEK K RECENZNÍMU ŘÍZENÍ, INFORMUJTE, PROSÍM, REDAKCI O JEHO PŘÍPADNÉM PUBLIKOVÁNÍ V JINÝCH ODBORNÝCH PERIODIKÁCH. RECENZOVANÉ PŘÍSPĚVKY NEJSOU HONOROVÁNY.

VYDÁVÁ ÚSTAV ÚZEMNÍHO ROZVOJE, ORGANIZAČNÍ SLOŽKA STÁTU,
ZŘÍZENÁ MINISTERSTVEM PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR.

Urbanismus a územní rozvoj
číslo 1/2016
ročník XIX.
Vychází 6× ročně.
ISSN 1212-0855, MK ČR E 7021

Vydává:

Ústav územního rozvoje
Jakubské nám. 3
658 34 Brno
tel. (ústředna): 542 423 111
www.uur.cz

Redakce:

redakce@uur.cz
Ing. arch. Lubor Fridrich (šéfredaktor)
tel. 542 423 121
Tamara Blatová, DiS.
tel. 542 423 116

Redakční rada:

Ing. arch. Hana Bártová
Ing. arch. Milan Bušina, Sydney, Austrálie
prof. Ing. arch. Maroš Finka, Ph.D.
prof. Anna Geppert, Ph.D., Paříž, Francie
Ing. arch. Jana Janíková
prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.
Ing. arch. Milan Körner, CSc.
Ing. Zdeňka Kučerová (místopředsedkyně)
prof. Ing. Vítězslav Kuta, CSc.
Ing. Iveta Laštůvková
prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.
doc. Dr. Otakar Máčel, Delft, Nizozemí
Ing. arch. Vladimír Matuš, Toronto, Kanada
Mgr. Ondřej Muliček, Ph.D.
Ing. Alena Navrátilová (předsedkyně)
Ing. arch. Jaroslav Sedlecký
Ing. Tomáš Sklenář (místopředseda)
Mgr. Petr Tonev, Ph.D.
RNDr. Václav Tremel
Ing. arch. Martin Tunka, CSc.
Ing. arch. Jakub Vorel

Objednávky předplatného:

e-mail: redakce@uur.cz

Roční předplatné:

480,- Kč

Bankovní spojení:

ČNB 19-27321621/0710

Sazba:

GRAFEX-AGENCY s.r.o.
Helceletova 16, 602 00 Brno

Tisk:

Grafex, spol. s r.o.
Kolonie 304, 679 04 Adamov

Názory publikované v článcích nemusejí
vždy vyjadřovat stanovisko redakce a ústavu.
Redakce si vyhrazuje právo zkrácení textu
a výběru grafiky k jednotlivým příspěvkům.

Foto na titulní straně obálky:

Krajina u Libochovic © František Maršálek

OBSAH

ÚZEMNÍ STUDIE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ / *Josef Morkus*

3

Recenzovaný článek

MAPOVÁNÍ SEKUNDÁRNÍ KRAJINNÉ STRUKTURY PRO POTŘEBY ÚZEMNÍHO A KRAJINNÉHO PLÁNOVÁNÍ */ Darek Lacina, Markéta Flekalová*

4

MÁ KRAJINA BABYLONSKÝ SYNDROM? / *Vladimír Mackovič*

14

KONCEPT MĚSTA DOBRÉ DOSTUPNOSTI A JEHO VÝZNAM PRO KVALITU ŽIVOTA SENIORŮ A DĚTÍ V URBÁNNÍM PROSTŘEDÍ / *Zuzana Krmelová*

17

PROBLEMATIKA VYUŽITÍ BROWN FIELDS V RÁMCI FUNKČNÍ INTRAURBÁNNÍ ŠTRUKTURY MĚSTA KOŠICE / *Ivana Sovičová, Slavomír Bucher*

24

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ K PROBLEMATICE LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ / *Marie Tomášková*

36

TROCHU JINÁ PUBLIKACE / *Naděžda Rozmanová, Zuzana Gajdík*

39

CO PÍŠÍ JINDE & TISKOVÉ ZPRÁVY MMR ČR

45

Stavebně správní praxe

Pořizovatelská praxe

SLOVO ÚVODEM

Pořizovatelům a projektantům územních studií, ale nejen jim, je určena informace hlavní rubriky o příručce Ministerstva pro místní rozvoj – metodickém návodu pro pořízení a zpracování územních studií veřejných prostranství.

Recenzovaný článek rubriky Názory a diskuse metodicky hodnotí funkci a strukturu krajiny z hlediska územního a krajinného plánování. Problematikou krajiny se zabývá i následující příspěvek zaměřený na její pojmovou charakteristiku. Dostupnosti ve městech jako součásti životního prostředí zejména s ohledem na kvalitu života dětí a seniorů je věnován další článek rubriky N&D, kterou uzavírá příspěvek o významném fenoménu souvisejícím nejenom s územním plánováním – o využití brownfields, tentokrát na příkladu slovenských Košic.

V informační rubrice se dočtete o semináři věnovanému lidové architektuře a o nové obsažené webové publikaci Ústavu územního rozvoje věnující se na modelových příkladech principům a zásadám urbanistické kompozice.

Vzhledem k reorganizaci Ústavu územního rozvoje jako vydavatele časopisu nebude od tohoto čísla vycházet příloha věnovaná výběru z jeho knihovní databáze, která je nadále přístupná na webových stránkách ÚÚR (www.uur.cz) v sekci „Publikační činnost a knihovna“.

A ještě jedna novinka: jak si můžete všimnout v tiráži, od letošního ročníku je redakční rada rozšířena o čtyři významné odborníky ze zahraničí.

Příjemné dny nadcházejícího jara přeje

redakce U&ÚR

ÚZEMNÍ STUDIE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ

Josef Morkus

Koncem roku 2015 vydalo Ministerstvo pro místní rozvoj metodický návod pro pořízení a zpracování územní studie veřejného prostranství. Návod je určen zejména pořizovatelům a projektantům územních studií, ale i zastupitelům, kteří mohou jejich pořízení iniciovat. Při tvorbě metodického návodu ministerstvo využilo podklad připravený Fakultou architektury ČVUT v Praze.

Územní studie je základem pro koncepční úpravy stávajících či návrh nových veřejných prostranství. Slouží pro určení charakteru i náplně jednotlivých veřejných prostranství a může být využita i pro řešení celého systému veřej-

ných prostranství v sídle. V procesu jejího pořizování se nabízí příležitost k zapojení veřejnosti do plánování města v problematice, ke které mají lidé nejbližší.

Hlavním důvodem pro vznik pokynu byla potřeba metodického sjednocení územních studií zaměřených na veřejná prostranství, které jsou podporovány ze specifického cíle 3.3 Integrovaného regionálního operačního programu. Příjemci podpory jsou obce s rozšířenou působností. Územní studie mohou řešit lokality v rámci celého území správního obvodu obce s rozšířenou působností.

V úvodní části pokynu jsou shrnuty základní definice pojmů, důvody pro pořízení územní studie a základní požadavky na veřejná prostranství. Další část se věnuje typům veřejných prostranství a specifikům, která je třeba při jejich řešení zohlednit. Třetí část obsahuje doporučený postup pořízení studie, na který se odkazuje část stručně rozebírající možnosti výběru zpracovatele studie. Největší část metodického pokynu se věnuje osnově zadání studie, včetně popisu potřebných podkladů, a zejména rámcové osnově vlastní územní studie veřejného prostranství. Uveden je doporučený obsah textové i grafické části, včetně popisu jednotlivých výkresů.

Metodický návod je ke stažení na stránkách Ústavu územního rozvoje www.ur.cz v sekci Stanoviska a metodiky.

*Ing. arch. Josef Morkus, Ph.D.
Ministerstvo pro místní rozvoj*

ENGLISH ABSTRACT

Spatial study of public space, by Josef Morkus

At the end of the year 2015 the Ministry for Regional Development published methodological instructions for the elaboration of spatial studies of public space. These instructions are intended for those who assign and elaborate spatial studies and local representatives who can initiate the assignment. Materials prepared by the Czech Technical University were used by the Ministry to compose the instructions.

MAPOVÁNÍ SEKUNDÁRNÍ KRAJINNÉ STRUKTURY PRO POTŘEBY ÚZEMNÍHO A KRAJINNÉHO PLÁNOVÁNÍ

Darek Lacina, Markéta Flekalová

Krajina je funkční ve třech úrovních (strukturách) – primární, sekundární a terciární. Aktuální stav krajiny je reprezentován její sekundární strukturou, ať se jedná o využití území (land use) nebo o krajinný pokryv (land cover). Cílem práce je vytvoření vhodné metody zachycení aktuálního stavu krajiny s ohledem na přírodní hodnoty v území (pro účely územního a/nebo krajinného plánování) a její ověření v modelovém území Vlčnov – Veletiny. K tomu bylo využito zkušeností s jinými metodami mapování krajiny. Výsledkem je návrh 10 kategorií krajinného pokryvu, které jsou dále členěny na další podkategorie tak, aby bylo možno využít některých existujících podkladových materiálů (mapování biotopů) při použití technologie geografických informačních systémů (celoplošné polygonové zpracování dat).

Klíčová slova: mapování, plánování, krajina, land use, land cover, krajinná struktura, GIS

Úvod

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), v platném znění v § 19, odst. 1a) říká, že úkolem územního plánování je zejména zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty. K tomu, aby tento úkol byl naplněn, je třeba vnímat krajinu jako celek se všemi vazbami a hodnotit všechny její struktury. Tyto struktury lze dělit podle Miklóse a Izakovičové [1997] do tří úrovní:

1. Primární (prvotní, původní) struktura krajiny (PKS)
2. Sekundární (druhotná, současná) struktura krajiny (SKS)
3. Terciární (socioekonomická) struktura krajiny (TKS)

Ve zkratce – PKS je dána přírodními podmínkami, SKS zachycuje aktuální stav využití krajiny nebo krajinného pokryvu a TKS odráží zájmy člověka prostřednictvím limitů, záměrů, nároků či administrativních opatření. Primární a terciární krajinná struktura poměrně jasně vyplývají z vlastností území či požadavků na jeho využívání (ochranu), popis sekundární krajinné struktury je ale zatížen různorodostí interpretací. Z tohoto pohledu se pak jeví problematika SKS jako metodicky nejhůře vyřešena.

V dnešní době je i díky dálkovému průzkumu Země a digitálními technologiím možné nejen lépe zobrazovat, ale za pomoci digitálních technologií i různě

analyzovat zemský povrch. Často se setkáváme s termíny „využití ploch“ (land use – dále jen LU) a „krajinný pokryv“ (land cover – dále jen LC). Terminologické uchopení těchto výrazů není dosud jednotné, existují různé výklady těchto pojmů v různých pracích i definicích. Podrobnější rozbor pojmů LU a LC provedl v úvodní kapitole knihy „Vývoj využití ploch v Česku“ Bičík a kol. [2010]. Z jeho přehledu vybíráme definici LU používanou FAO (*Food and Agriculture Organization* – Organizace pro výživu a zemědělství při OSN) [In Bičík a kol., 2010]. „Využití ploch se týká výsledků a/nebo užitků získaných využíváním země, stejně jako lidských úkonů (aktivit) při nakládání s půdou, jež tyto výsledky a zisky přináší“, zatímco LC je definován jako „...pozorovaný biofyzikální pokryv zemského povrchu“ [FAO In Bičík a kol., 2010].

Dále Bičík a kol. [2010] uvádí, že pojem LU lze chápat jako pojem obecnější, zjednodušující a pro geografický výzkum využití ploch evidenčně-statistickou (archivní) metodou nejvhodnější, zatímco kategorie LC vyjadřuje skutečný pokryv krajiny, tedy to, co na pozemku roste, co pozorovatel „vidí“. Nebere proto ohled na úřední evidenci druhů pozemků. Je vhodná pro metody dálkového průzkumu země (DPZ), terénního mapování apod. Tomu odpovídá poznatek, že evidence jednotlivých kategorií ploch (nejnověji v českém katastru) se poněkud liší od skutečné situace v terénu. Proto je v následujícím textu uváděn pojem „LC“.

Základním předpokladem zpracování mapování LC je vytvoření vhodné klasifikace pro různé způsoby využití ploch nebo různé typy krajinného pokryvu. Důvody pro určité členění mohou být dány kvalitou dostupných dat, záměrem autora či účelem práce, ale i velikostí řešeného území a použitým měřítkem (případně kombinací uvedeného). Např. Bičík a kol. [2010] při zpracování dat pro území ČR porovnával časové horizonty 1845, 1948, 1990 a 2000 a následně sjednotil údaje do osmi základních kategorií, které ještě sloučil do tří kategorií sumárních. Oproti tomu Lacina a kol. [2007] při analýze změn LU v letech 1843–2005 z oblasti Železné Rudy použil 10 kategorií. Katastr nemovitostí obsahuje 11 pojmů členění dle druhu pozemku a 29 dle způsobu využití pozemku. Vyhláška č. 501/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů rozlišuje 16 typů ploch s rozdílným způsobem využití (Hlava II). Minimální standard pro digitální zpracování územních plánů v GIS (MINIS) používá kromě druhů ploch dle vyhlášky č. 501/2006 navíc ještě plochu zeleně a dále umožňuje další podrobnější členění ploch s ohledem na specifické podmínky a charakter území.

Skokanová a kol. [2011] rozlišuje pro změny využívání krajiny 9 typů ploch land use, s tím, že daná plocha musí být větší než 0,8 ha. Tyto kategorie vznikly na základě kombinací značkových klíčů jednotlivých mapových děl a zároveň s přihlédnutím k již exis-

tujícím kategoriím využívání krajiny/ krajinné pokrývky podobných aktivit [např. CORINE].

Lipský a kol. [2013] pro modelaci vývojových scénářů krajiny používá 20 kategorií land use, kde je již prostor pro určité kvalitativní rozlišení např. opuštěných polí, TTP a sadů, ale ani tato podrobnost nedovoluje např. detailněji rozlišit druhy vodních ploch a toků, případně slučuje v jedné kategorii lesy a rozptýlenou zeleň.

Mapování CORINE Land Cover vytváří jednotnou databázi krajinného pokryvu států EU. Výhodnou je hierarchický systém popisu, který v nejpodrobnější třídě zachycuje 44 tříd, z toho na území ČR se jich nachází 28. Nevýhodou je zvolené mapovací měřítko 1 : 100 000, s minimální mapovací jednotkou 25 ha a minimální šířkou liniových prvků 100 m [Míček, 2014 a Corine Land Cover Classes, 2015].

Mapování LC často nalézá uplatnění při porovnání různých území nebo různých časových rovin v jednom území. Zde se ale objevuje nezdůvodnitelný problém různorodosti kvality vstupních dat, která je třeba upravovat, sjednocovat (verifikovat), případně i zjednodušovat nebo doplňovat. Avšak údaje o LC mohou být využity i jako zdroj cenných informací o specifických vlastnostech či hodnotách konkrétního území s důrazem na znalost detailu. K tomu dochází na základě mapování v terénu např. pro potřeby ekologických hodnocení, viz např. metodiky Výzkumného a monitorovacího pracoviště Českého ústavu ochrany přírody (VaMP ČÚOP) a Státní meliorační správy (SMS), mapování biotopů soustavy Natura 2000, nebo při tvorbě podkladů pro územní nebo krajinné plánování.

Zatímco mnohé vědecké studie a výzkumy, které využívají DPZ, pracují ve středních a malých měřítcích, pro potřeby územního nebo krajinného plánování je třeba pracovat s měřítky velkými až středními, protože se většinou pohybujeme na úrovni katastrálního území, případně území obce s rozšířenou působností, nebo v určitém typu krajiny.

Metodika

Cílem práce je vytvoření vhodné metodiky k zachycení aktuálního stavu krajiny (čili SKS) pro účely územního a krajinného plánování, s ohledem na přírodní hodnoty v území (kategorie LC tedy odráží i kvalitativní aspekt hodnocených ploch) a její ověření v modelovém území Vlčnov – Veletiny (obr. 1). Základní terénní šetření proběhla v 2. pololetí roku 2013 a doplněna byla ještě v 1. pololetí roku 2014. Podrobnost a přesnost vytvořených informací odpovídá měřítku pro zpracování územního plánu obce.

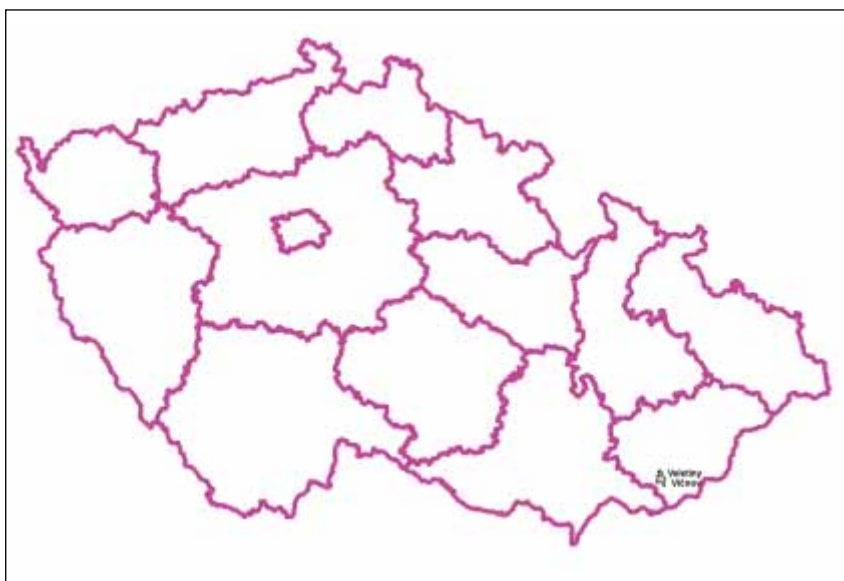
Pro práci byla využita již existující data. Především šlo o ortofotomapy zájmového území, které byly doplněny kartografickými mapovými díly, konkrétně základní mapou ZM10, státní mapou odvozenou SMO5 a katastrální mapou. Všechna mapová díla byla v digitální podobě, nejčastěji přístupná jako WMS služba Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Dalšími podklady byly speciální mapy, konkrétně vrstva vodotečí A02 z projektu DIBAVOD – Digitální báze vodohospodářských dat (spravuje Výzkumný ústav vodohospodářský), mapování biotopů ČR (spravuje Agentura ochrany přírody a krajiny ČR Praha – dále jen AOPK ČR), soubor lesnických map z oblastních plánů rozvoje lesů (spravuje Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem) a vybrané WMS vrstvy z národního geoportálu INSPIRE (spravovaného Českou informační agenturou životního

prostředí CENIA). Jednalo se o vrstvy: historická ortofotomapa (50. léta XX. století), mapy II. a III. vojenského mapování, soubor vrstev „Správní jednotky“ a „Chráněná území“.

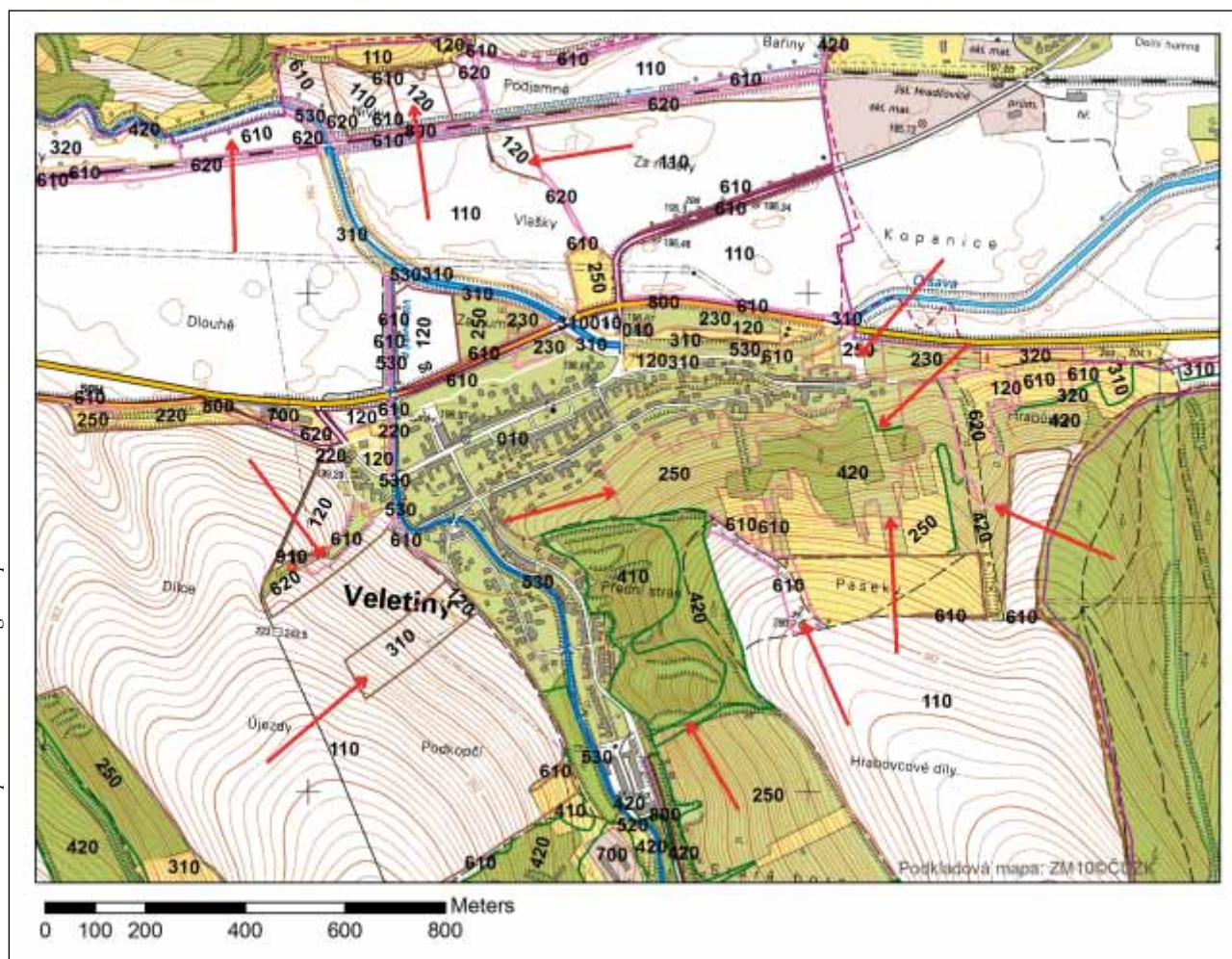
Po zpracování digitálních podkladů následovalo terénní šetření, které se soustředilo především na upřesnění nedostatečně specifikovaných ploch. Došlo tak ke sběru dat, která není možno zjistit pouhou analýzou mapových podkladů (obr. 2). Pro zpracování dat bylo důležité ověřit a upřesnit zachycené (zobrazené) skutečnosti přímo v terénu. Pro tuto práci byla využita praktická znalost několika metodik: metodika mapování biotopů ČR [Lustyk, Guth 2013], metodika mapování krajiny podle VaMP ČÚOP Brno [Pellantová a kol., 1994], metodika mapování krajiny podle SMS [Vondrušková a kol. 1994] a metodický postup AOPK ČR, detašovaného pracoviště v Brně na zpracování dokumentací jednotlivých nadregionálních biocenter územního systému ekologické stability (ÚSES) [Mackovčín a kol. 1998]. Při vlastní práci v terénu patřily k základnímu vybavení podkladové mapy, zápisník, tužka, pastelky, guma, fixy, kompas, diktafon a fotoaparát.

Pro toto zpracování bylo nutno nejprve vytvořit odpovídající klasifikaci dat, kterou bylo třeba nějakým způsobem kódovat. Základními principy pro tvorbu kategorií (a kódů) byly:

- zvolení třímístného kódu (podrobněji viz níže),

Obr. 1: Umístění modelového území v rámci ČR

Obr. 2: Ukázka neaktuálnosti a menší podrobnosti ZM10 na rozdíl od výsledků terénního průzkumu (výřez z mapy modelového území; kódy viz text)

- rozdělení na základní a dílčí klasifikaci,
- kód pro základní klasifikaci byl zvolen jednomístný (při označení číslicemi 0–9 vzniká 10 kategorií); jedná se o první pozici kódu (např. zástavba obecně je 0, orná půda 1 atd.),
- kód pro základní klasifikaci byl vytvořen ještě před analýzou LC,
- dílčí klasifikace jsou ve dvou úrovních – vzniknou podkategorie 1. a 2. řádu,
- podkategorie 1. řádu umožňuje dílčí členění základních kategorií (viz Výsledky a diskuse),
- systém umožňuje pomocí podkategorie 2. řádu zohlednit další individuální požadavky mapovatele, případně zpracovatele dat (je tak vytvořena rezerva pro případné další upřesňující/specifické členění a pro zjednodušení případných budoucích prací),
- každá podkategorie je opět jednomístná, nabývající hodnot 1–9 (ne-

používá se „0“, která znamená základní klasifikaci bez dalšího rozlišení) – tím vzniká celkově trojmístný číselný kód,

- kód v atributové tabulce v geografickém informačním systému (GIS) není tvořen numerickým (číselným) ale textovým řetězcem, i když je vyjádřen číselnou formulí. Důvodem je potřeba v GIS kódovat/klíčovat určité charakteristiky (včetně formulí „0xy“ a „00z“, kdy je třeba zobrazit všechny tři pozice), nikoliv řešit alfanumerické operace.

Kódy pro podkategorie 1. řádu byly vytvořeny zčásti před analýzou LC, zčásti až v průběhu zpracování analýz a tvorby vlastní vrstvy SKS na základě poznatků z reálného prostředí; některé podkategorie byly do systému přidány na základě zkušeností, i když se v modelovém území nevyskytují.

Digitální data byla vytvářena a zpracovávána v programu ArcGIS 10.2 (formát SHP). Vzhledem k tomu, že bylo třeba pokrýt spojitě celé modelové území, byla vytvořena pouze polygonová vrstva, neboť i body a linie v reálném prostoru při půdorysném průmětu tvoří polygony. Toto rozhodnutí je důležité i pro další práci s vytvořenými daty, ať už se jedná o různé analýzy, způsoby zobrazování mapových výstupů, nebo možnosti převodu na rastr. Základním podkladem, nad kterým byly vytvářeny polygony, byl souřadnicově připojený ortofotosnímek (WMS služba Českého úřadu zeměměřického a katastrálního – ČÚZK), který nejlépe zobrazoval realitu v určitém časovém okamžiku oproti klasickým mapovým dílům (ZM10, SMO5), která pro zobrazení určitých jevů používají vyjádření pomocí značek (např. dopravní síť, říční síť).

Za modelové území byla zvolena dvě sousední katastrální území, a to Vlčnov a Veletiny ve Zlínském kraji. Území je součástí okresu Uherské Hradiště a spadá pod obec s rozšířenou působností Uherský Brod. Jedná se o převážně zemědělskou krajinu s rozsáhlými bloky orné půdy a minimem rozptýlené zeleně, ve střední části pak i s menšími lesními porosty a historickými krajinnými strukturami ve formě mozaik extenzivních sadů, trvalých travních porostů (TTP), případně i vinohradů. Morfologicky jsou v území zřetelné odlišnosti. Severní okraj je tvořen nivou řeky Olšavy, zatímco jižní polovina se skládá z dlouhých svahů. Spojnici mezi oběma obcemi pak tvoří poměrně hluboké údolí se strmými svahy, které jsou místem výskytu sesuvů.

Výsledky a diskuse

Hlavním výstupem výše popsaného metodického postupu je vytvoření následujícího členění ploch SKS:

000 zastavěné území

- obecně bez dalšího rozlišení; součástí mohou být i izolované stavby, pokud nespádají do kategorií 7xx – 9xx, které mohou být naopak vyčleněny samostatně i v případě, že jsou součástí zastavěného území (smysluplné především tehdy, jsou-li tyto kategorie v okrajových částech a sousedí s nezastavěným územím);

010 typ zástavby s převahou bydlení v rodinných domech s hospodářským zázemím

- obecně vnímáno jako vesnický typ zástavby

020 typ zástavby s převahou bydlení v rodinných domech bez hospodářského zázemí (v modelovém území nevylíšeno);

030 typ zástavby s převahou bytových a činžovních domů s vnitrobloky

- obecně vnímáno jako městský typ zástavby (v modelovém území se nevyskytuje);

040 urban sprawl

- moderní, často nekoncepční rezidenční výstavba (satelity); do této kategorie nejsou řazeny plochy výrobní, komerční a skladové – kategorie 800 (v modelovém území se nevyskytuje);

050 typ zástavby panelového sídliště

- vymežitelné především v okrajových částech zastavěného území, případně jako samostatné plochy obklopené nezastavěnou krajinou (v modelovém území se nevyskytuje);

060 smíšený typ zástavby

- kombinace bydlení v rodinných domech i, bytových domech (v modelovém území se nevyskytuje);

100 orná půda

110 orná půda – intenzivní

- plochy intenzivní zemědělské produkce; nemusí být přímo závislá na velikosti jednotlivých ploch, ale na způsobu hospodaření, použití velkých mechanizačních prostředků anebo komerčního přístupu;

120 orná půda – drobná držba

- především klasické páskové uspořádání parcel s dominancí využití jako orná půda (ojediněle a nepravidelně se mohou vyskytovat i jiné kultury); záhumenky a menší plochy obhospodařované menší mechanizací; produkce pro vlastní spotřebu nebo pouze jako přivýdělek (obr. 3A a obr. 3B);

200 trvalá kultura

210 trvalá kultura – vinice

- plochy vinic bez dalšího rozlišení; mohou být vymezeny mimo zastavěné území nebo v jeho v okrajových částech sousedících s „volnou“ krajinou;

220 trvalá kultura – sad

- plochy sadů bez dalšího rozlišení;

Obr. 3A: Ukázka kategorie 120 „orná půda – drobná držba“ na ortofotosnímku

Obr. 3B: Ukázka kategorie 120 „orná půda – drobná držba“ na fotografii

Podklad: Ortofoto © Geoportál ČÚZK

Foto © Darek Lacina

mohou být vymezeny mimo zastavěné území nebo v jeho v okrajových částech sousedících s „volnou“ krajinou; extenzivní staré ovocné sady mohou být pro své přírodní hodnoty řazeny do kategorie 610 nebo 620;

230 trvalá kultura – zahrada

– plochy zahrad bez dalšího rozlišení dle intenzity využití; mohou být vymezeny mimo zastavěné území nebo v jeho v okrajových částech sousedících s „volnou“ krajinou (prstence zahrad za zástavbou směrem k „extravilánu“);

240 trvalá kultura – chmelnice

– plochy chmelnic bez dalšího rozlišení; jsou vymezeny mimo zastavěné území (v *modelovém území se nevyskytuje*);

250 trvalá kultura – mozaika v drobné drzbě

– drobná držba: především klasické páskové uspořádání parcel s dominancí využití typu vinice, sad, zahrada; často velký podíl TTP s liniemi ovocných dřevin (definovatelné historické krajinné struktury) (obr. 4A a obr. 4B);

260 trvalá kultura – park, hřbitov

– parkově upravené a udržované plochy a hřbitovy mimo zastavěné území nebo v jeho okrajových částech výrazně sousedících s „volnou“ krajinou (v *modelovém území nevylišeno*);

270 trvalá kultura – rychle rostoucí dřeviny

– kategorie vymežitelná především na základě terénního průzkumu v kombinaci s využitím dalších podkladů – katastr nemovitostí, registr půdy LPIS, územní plán (v *modelovém území se nevyskytuje*);

300 trvalý travní porost

310 trvalý travní porost intenzivní

– dle Katalogu biotopů ČR se jedná o intenzivně obhospodařované louky (biotop X5);

320 trvalý travní porost extenzivní

– všechny přírodní travinobylinné biotopy dle Katalogu biotopů ČR (především řada T); je možno a vhodné vymezovat i v případech většinového výskytu v mozaice s jinými způsoby využití, pokud není zařazen do kategorie 620;

330 ruderalní porosty

– plošně významnější porosty ruderalního charakteru – neobhospodařovaná pole a louky, rákosiny mimo

Obr. 4A: Ukázka kategorie 250 „trvalá kultura – mozaika v drobné drzbě“ na ortofotosnímku

Obr. 4B: Ukázka kategorie 250 „trvalá kultura – mozaika v drobné drzbě“ na fotografii

vodní plochy – obecně biotop X7 – ruderalní bylinná vegetace mimo sídla; časté jsou plochy s dominujícími invazními rostlinami (především slunečnice topinambur, celík kanadský, netýkavka žláznatá, křídlatky, americké astry) (v *modelovém území se nevyskytuje*);

400 les

410 les – lesní kultury s nepůvodními dřevinami

– dle Katalogu biotopů ČR se jedná o stejnojmenný biotop X9

420 les – lesní porosty s původními dřevinami

– dle Katalogu biotopů ČR se jedná o biotop řady L včetně výskytu v mozaice s nepůvodními dřevinami (410) (obr. 5A a obr. 5B);

500 vodní tok a plocha

510 vodní tok neregulovaný

– přirozený vodní tok, případně zcela revitalizovaný (v *modelovém území se nevyskytuje*);

520 vodní tok regulovaný – přírodě blízký

– spíše drobnější úpravy toku, jednotlivé objekty v podobě menších jezů, skluzů, splavů, ...; nepravidelný výskyt přírodě bližšího litorálu, časté břehové porosty; dílčí revitalizace;

Podklad: Ortofoto © Geoportál ČÚZK

Foto © Darek Lacina

Obr. 5A: Ukázka kategorie 410 a 420 „les – lesní kultury s nepůvodními dřevinami“ a „les – lesní porosty s původními dřevinami“ na ortofotosnímku

Obr. 5B: Ukázka kategorie 410 a 420 „les – lesní kultury s nepůvodními dřevinami“ a „les – lesní porosty s původními dřevinami“ na fotografii

530 vodní tok regulovaný – technicistní

- tvrdé úpravy koryta, dna, břehů (opevnění, ohrázování, zkanalizování...);

540 vodní plocha stojatá přírodní

- přirozeně vzniklé vodní plochy – ledovcová, rašelinná, sesuvová, krasová či říční jezera (v modelovém území se nevyskytuje);

550 vodní plocha stojatá přírodě blízká

- rybníky, přehradní nádrže, uměle vzniklá slepá ramena řek alespoň s částečně vytvořeným litorálem, případně břehovými porosty bez dalšího rozlišení;

560 vodní plocha stojatá ostatní

- jedná se o uměle vytvořené vodní plochy s absencí litorálu či břehových porostů; břehy jsou uměle svažovány, opevněny nebo udržovány jako intenzivní TTP; patří sem areály rybářských sádek, převážně oplocené rybníky pro komerční sportovní rybolov nebo plochy či prvky, které jsou v rámci ČR výjimečné (např. nádrž Dlouhé Stráně); do této kategorie nepatří koupaliště, bazény ani aktivní plochy těžby nebo odkaliště, které lze řadit do jiných kategorií (v modelovém území se nevyskytuje);

600 rozptýlená zeleň

610 rozptýlená zeleň s převahou dřevinných vegetačních prvků, přírodně hodnotné

- porosty křovin, sukcesní stádia na převážně dlouhodobě neobhospodařovaných plochách (často opuštěné staré sady, meze, strže) s dominancí stannovištně odpovídajících druhů, nově založení skladebné části ÚSES (především lokální biokoridory), protierozní opatření (větrolamy); výskyt možný v mozaice s travinobylinnými porosty různé kvality, avšak dřevinná složka je výrazně dominantní; většinou plochy a linie, bodově pouze v případě významného/chráněného stromu (obr. 6B1); zařaditelné do přírodních biotopů skupin K i L, často v mozaice s dalšími (i „nepřírodními“) biotopy;

620 rozptýlená zeleň s převahou travinobylinných vegetačních prvků, přírodně hodnotné

- travinobylinné porosty v různém stádiu sukcese nebo údržby (často opuštěné staré meze, linie s menšími a/nebo řídké rostoucími dřevinami podél cest, opuštěné intenzivní sady či vinice); výskyt možný v mozaice s dřevinnými porosty různé kvality, avšak travinobylinná složka je výrazně dominantní; plochy a linie (obr. 6A a obr. 6B2);

630 rozptýlená zeleň s převahou dřevinných vegetačních prvků s nízkou přírodní hodnotou

- porosty křovin, sukcesní stádia na převážně dlouhodobě neobhospodařovaných plochách (často opuštěné staré sady, meze, strže) s dominancí nepůvodních (často invazních nebo expanzivních) druhů, v bylinném patře s převahou ruderalních nebo nitrofilních druhů; výskyt možný v mozaice s travinobylinnými porosty různé kvality, avšak dřevinná složka je výrazně dominantní (v modelovém území se nevyskytuje);

640 rozptýlená zeleň s převahou travinobylinných vegetačních prvků s nízkou přírodní hodnotou

- travinobylinné porosty v různém stádiu sukcese nebo údržby s dominancí nepůvodních (často ruderalních, nitrofilních, invazních nebo expanzivních) druhů (často opuštěné staré meze, linie s menšími a/nebo řídké rostoucími dřevinami podél cest, opuštěné intenzivní sady či vinice);

Obr. 6A: Ukázka kategorie 610 a 620 „rozptýlená zeleň s převahou dřevinných vegetačních prvků“ a „rozptýlená zeleň s převahou travinobylinných vegetačních prvků“ na ortofotosnímku

Obr. 6B1: Ukázka kategorie 610 „rozptýlená zeleň s převahou dřevinných vegetačních prvků“

Obr. 6B2: Ukázka kategorie 620 „rozptýlená zeleň s převahou travinobylinných vegetačních prvků“

výskyt možný v mozaice s dřevinnými porosty různé kvality, avšak travinobylinná složka je výrazně dominantní (v *modelovém území se nevyskytuje*);

700 plochy výrobní, skladovací a komerční

- zřetelně rozlišitelné areály různé velikosti buď v okrajích zastavěného území sousedících s „volnou“ krajinou nebo samostatně umístěné mimo „intravilán“ (např. i benzínová stanice);

800 dopravní infrastruktura

- dálnice, silnice I. – III. třídy, asfaltem/makadamem zpevněné účelové komunikace mimo zastavěné území, železniční tratě;

900 ostatní

910 technická infrastruktura

- převážně maloplošné (až bodové) jevy jako čistírna odpadních vod, vodárna, rozvodna/trafostanice, větrná elektrárna, stožár GSM, těžební věž, ...;

920 plochy materiálů s rizikem kontaminace okolí

- skládka odpadu, hnojiště, silážní jáma, odkaliště, ...;

930 halda

- aktivní halda, případně halda s ukončeným procesem ukládání hlušiny ale bez sukcesně se vyvíjejících přírodních biotopů (v *modelovém území se nevyskytuje*);

940 lom

- otevřené dobývací prostory různých surovin, prostory s nedávno ukončenou těžbou (teprve iniciální stádía sukcese nebo počátky rekultivace); v případě těžby šterků a písků s vodní plochou pouze oblast aktivní těžby (v *modelovém území se nevyskytuje*);

950 plocha rekreace a sportu

- hřiště, kemp, golfový areál, koupaliště (umělý ohrazený útvar s infrastrukturou).

Při základní klasifikaci byla číslice „0“ použita pro zástavbu. Symbolicky je tak vyjádřen fakt, že se primárně zabýváme především územím nezastavěným (hodnoty 1–9). Pro potřeby zachycení LC s důrazem na identifikaci přírodních hodnot obecně postačuje využití základní kategorie 000. Mohou ale nastat situace, kdy je vhodné znát charakter/typ zástavby (izolované plochy, okraje zástavby s možností vlivu na okolní ne-

zastavěnou krajinu, případně navíc výrazně odlišné od převládajícího typu zástavby jako celku. Z těchto důvodů byly vytvořeny výše uvedené subkategorie takových základních typů zástavby.

Pokud je u dalších kategorií použito pojmů shodných s katastrem nemovitostí (kategorie 1, 3, 5), neznamená to, že se jedná o definičně totožné pojmy. Upřesnění jednotlivých kódů viz výše. Sady, zahrady, vinice a chmelnice jsou zařazeny do kategorie 2 („Trvalá kultura“). K této kategorii je přidána jako podkategorie 1. řádu mozaika v drob-

né držbě. Důvodem je důležitost pro analýzu krajiny s ohledem na často významné přírodní a kulturně-historické hodnoty. Kvůli obdobným důvodům byla zavedena specifická kategorie 6 („Rozptýlená zeleň“). Pod číslicí „9“ jsou agregovány další („Ostatní“) možnosti LC, které nejsou obsaženy v předchozích kategoriích a pro analýzu krajiny mohou mít význam.

Nebyl vytvořen úplný a dokonalý výčet všech subkategorií. V této fázi to není ani nutné, ani účelné. Přínosem bylo stanovení principu, který je možné dále

rozvíjet podle specifik jednotlivých území. Přitom výsledky z různých území jsou mezi sebou stále porovnatelné díky jednotnému systému třídění. Takový systém zachycuje krajinu přesně a detailně a má potenciál životaschopnosti. Základní členění vychází z porovnání s jinými přístupy a ze znalostí nároků na krajinné a územní plánování, členění subkategorie 1. řádu pak navíc i z detailní znalosti modelového území a zkušeností autorů z jiných ploch. Subkategorie 2. řádu je ustavena pro speciální členění dle požadavků na výstupy, které mohou být velmi specifické.

Klasifikace využití území dle:	účel (mapování)	charakteristika	klady	zápory
Pellantová – VaMP ČÚOP	mapování krajiny, přírodních hodnot a ekologické stability	podrobné terénní šetření; zakres do papírové mapy ZM 10	podrobnost (použité měřítko), univerzálnost	časová (finanční) náročnost, velký prostor pro subjektivní hodnocení některých jevů mapovatelem, „konkurenční“ metodika dle SMS -nepoužívána pro celou ČR
Vondrušková – SMS	mapování a sledování změn krajinných prvků	podrobné terénní šetření; zakres do papírové mapy ZM 10 a následně do GIS	podrobnost (použité měřítko), univerzálnost, připravenost pro digitální zpracování v polygonech	časová (finanční) náročnost, velké množství základních kategorií (13), „konkurenční“ metodika dle VaMP ČÚOP -nepoužívána pro celou ČR
Lustyk, Guth	mapování biotopů soustavy NATURA 2000	fytoecologické mapování typů především přírodních stanovišť zohledňujících i jejich aktuální stav a kvalitu	podrobnost (použité měřítko), jednotnost používání v rámci celé ČR, pravidelná aktualizace	časová (finanční) náročnost, nutnost specializace a vysoké odborné erudice mapovatele, nevyužitá možnost celoplošného pokrytí ČR
Bičík	vývoj využití ploch v ČR	statistická a kartografická analýza dat	celoplošné pokrytí ČR, časová řada	malá podrobnost sledovaných kategorií; použité měřítko (základní jednotka = k. ú.)
Lipský	sledování změn v kulturní krajině	na podkladě historických i současných map	aplikovatelnost na historické mapy	kategorie land use nejsou pevně stanoveny, mnohdy málo detailní (jen základní kategorie land use), nevyjadřuje intenzitu využívání ani kvalitativní charakteristiky ploch
Mackovčin, Demek, Havlíček	analýza změn a stanovení hlavních trendů ve využívání krajiny	digitalizace, statistické operace, analýzy dynamiky změn	celoplošné pokrytí ČR, časová řada	časová náročnost digitalizace, použitá měřítka výchozích map a z toho plynoucí nejednotnost kvality i jistá metodická omezení s ohledem na zachytitelný detail
MINIS	rozčlenění území pro potřeby územního plánování na základě legislativních požadavků	funkční členění území	podrobnost (použité měřítko), možnost subkategorií, přijatelnost a známost v územně-plánovací praxi	jistá přílišná individuální volnost při tvorbě subkategorií (nemožnost srovnání) na straně jedné a určitá rigidnost plynoucí z provázanosti na legislativní rámce (stavbení zákon a jeho prováděcí vyhlášky) na straně druhé, časová náročnost na digitalizaci dat
Corine land cover	zjištění krajinného pokryvu	družicové snímkování; digitální mapa 1 : 100 000	snadná získatelnost dat, rychlé, strukturovaná podrobnost na 3 úrovních	nevyjadřuje intenzitu využívání a kvalitativní charakteristiky ploch, možné zkreslení při převodu snímku na kategorie land use, použité měřítko
katastr nemovitostí	evidence vlastnictví pro daňové účely	geodeticky zaměřené plochy, papírová nebo digitální mapa	podrobnost, digitalizace	příliš detailní u staveb, málo detailní u krajinných prvků (nevyjadřuje intenzitu využívání), nemusí odrážet reálný stav v území
Lacina, Flekalová	mapování krajiny s ohledem na přírodní, zčásti i kulturně-historické hodnoty	analýza existujících digitálních mapových podkladů o využití území/krajinném pokryvu doplněná o dílčí podrobné šetření v terénu	podrobnost (použité měřítko), univerzálnost, využitelnost pro srovnávací analýzy, použitelnost již existujících dat (snížení časové náročnosti na terénní průzkumy), daná základní struktura s možnostmi rozšíření	časová náročnost na digitalizaci dat

Pro případné další doplnění klasifikace platí následující zásady:

- musí se jednat o zcela specifickou skupinu v rámci podkategorií 1. řádu – vzniká nová podkategorie 1. řádu v rámci některé ze základních kategorií,
- musí se jednat o další členění již existující podkategorie 1. řádu na základě upřesňujících charakteristik – vzniká podkategorie 2. řádu.

V metodickém postupu uvedenou zásadu využívání odborných mapových digitálních podkladů reprezentuje především využití vrstvy vmapovaných biotopů AOPK ČR. Ty vhodně identifikují přírodní hodnoty daného území. Významné přitom nejsou pouze biotopy vyskytující se na velkých plochách, ale pro charakteristiku krajiny jsou důležité také některé typické biotopy, které nejsou významné rozlohou, ale svými přírodovědnými charakteristikami [Lacina, 2009].

Lesní plocha a TTP mohou být hodnoceny podle terénního průzkumu nebo pomocí portálu AOPK. Ve druhém případě existuje problém, kdy nejsou významné plochy zmapovány (většinou by se mělo jednat o intenzivně využívané plochy – X, ale nemusí to tak platit vždy). Může se také stát, že pracovník provádějící terénní průzkum není znalý příslušné metodiky pro vymezení biotopů. V takovém případě je třeba použít základního kódu 300 nebo 400.

Jako velmi problematické se ukázalo zpracování menších vodních toků, protože se dosti výrazně liší situace v terénu a v mapových podkladech. V mapách se jedná většinou o značku vodního toku (ZM10), případně o parcelní vymezení, které neodpovídá reálnému umístění vlastního vodního toku (SMO5 nebo katastrální mapy). V případě doprovodné dřevinné vegetace není z ortofota zřejmé přesné trasování toku. V terénu pak je často zřejmé koryto vodoteče, avšak bez vody (občasné, periodické vodoteče). Proto bylo použito přístupu kombinace mapových podkladů (převzetím z vrstvy vodotečí A02 z projektu DIBAVOD) a terénních šetření tak, aby zachycený stav odrážel co nejlépe jednak realitu, jednak potenciál vlastností daného prostoru. Při výsledném zpracování dat v programu ArcGIS

nebylo z výše uvedených důvodů možné zakreslit drobné vodní toky jako přesně vymezené polygony, proto je to jediný případ, kdy je zčásti použito pouze liniového vyjádření jevu.

Popisovaná metoda se snaží využít kladů různých způsobů klasifikace využití území, jejichž přehled uvádí tabulka, a současně eliminovat jejich zápory. Propojuje dostupná speciální data a doplňující terénní šetření. Tím se liší od jiných postupů vycházejících buď jen ze zpracování digitálních dat, která jsou mnohdy vzhledem k použitým měřítkům nepřesná [např. Corine Land Cover Classes, 2015, Bičík, 2010], nebo zaměřených na časově a finančně náročné detailní terénní mapování [např. Pellantová, 1994, Lustyk, 2013]. Výhodou tohoto postupu je urychlení a usnadnění práce (tím i zlevnění) – využití známých informací, ale zároveň umožnění kvalitativního popisu jevů zjištěných v terénu. Že je diskutováno o těchto postupech nosná dokladuje i metodika Tobolové a kol. [2012], která se vydává podobnou cestou, i když klade větší důraz na digitální zpracování dat z DPZ a méně reflektuje přírodní hodnoty mapovaných lokalit.

Závěr

Pro využití v praxi je předložena praktická a jednotná, přitom ale otevřená metoda pro vytváření základní podkladové mapy SKS (LC) nejen pro krajinné a/nebo územní plánování.

Je třeba zdůraznit, že předložený metodický postup nerozpracovává podrobně zastavěné území, naopak se ve zvýšené míře soustředí na území nezastavěné a vybrané plochy zastavitelné. Jeho využití se jeví vhodným pro zpracování koncepce uspořádání krajiny a nově i pro vytváření územních studií krajiny, které je možno dotovat z Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) řízeného Ministerstvem pro místní rozvoj (specifický cíl 3.3: Podpora pořizování a uplatňování dokumentů územního rozvoje).

Má-li být obsahem územního plánu ochrana a rozvoj hodnot území obce a vymezení ploch a stanovení podmí-

nek pro změny v jejich využití (Příloha č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. v platném znění), je třeba území poznat lépe a detailněji, než jen ze standardních mapových děl (ZM, SMO, KM). Pro územní plánování je též výhodou snadná převoditelnost na funkční typy ploch (především plochy s rozdílným způsobem využití) a využitelnost pro jejich vyhodnocení, odůvodnění a definování regulativů a limitů. Také je vhodné sjednotit individuální přístupy terénních šetření, čímž vznikne i základní materiál pro porovnání různých území anebo pro srovnání v čase.

Jak již bylo naznačeno výše, výstupem použitého způsobu mapování oproti zaběhnuté praxi v územním plánování je odhalení hodnot přírodního charakteru analyzované krajiny, což může následně vést nejen k návrhu ochrany těchto hodnot před jejich znehodnocením, ale zvláště k jejich rozvoji a využití pro udržitelné využívání daného prostoru.

Poděkování

Příspěvek vznikl za podpory projektu č. DF11P01OVV019 – Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území, v rámci tematické priority TP 1.4 programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (v zkratce „NAKI“), financovaného Ministerstvem kultury České republiky.

Použité zdroje:

BIČÍK, Ivan a kol. *Vývoj využití ploch v Česku*. Praha: Česká geografická společnost, 2010. 256 s. ISBN 978-80-904521-3-8

Corine Land Cover Classes [online]. Eionet – European Topic Centre on Spatial Information and Analysis. [cit. 2015-09-14] Dostupné z: <<http://sia.eionet.europa.eu/CLC2000/classes>>

GUTH, Jiří. *Metodiky mapování biotopů soustavy Natura 2000 a Smaragd: metodiky podrobného a kontextového mapování*. 3. přepracované vyd. Praha: AOPK ČR, 2002. 38 s.

KUČERA, Petr. *Ekologické zónování a struktura vegetačních prvků v urbánní osnově území (dizertační práce)*. MZLU v Brně, Zahrádnická fakulta v Lednici. Lednice, 2001. 101 s.

LACINA, Darek – DEMEK, Jaromír – MAKOVČIN, Peter – HAVLÍČEK, Marek. Land use changes in the town of Železná Ruda and its surroundings (Czech Republic) based on the analysis of historical maps from the period 1843–2005. In: *Silva Gabreta*, 2007. Sv. 13, č. 3, s. 269–284. ISSN 1211-7420.

LACINA, Darek. Výsledky mapování biotopů jako jedna z charakteristik krajiny. [DVD-ROM]. In: *GEO/BIO DIVERZITA – INTEGRUJÍCÍ PERSPEKTIVY*. Brno: MENDELU, 2009. s. 59-71. ISBN 978-80-86561-53-0.

LIPSKÝ, Zdeněk. *Sledování změn v kulturní krajině: učební text pro cvičení z předmětu Krajinná ekologie*. Kostelec nad Černými lesy: Česká zemědělská univerzita Praha v nakl. Lesnická práce, 2000. 71 s., ISBN 80-213-0643-2.

LIPSKÝ, Zdeněk a kol. *Současnost a vize krajiny Novodvorská a Žehušická ve středních Čechách*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. 406 s. ISBN 978-80-246-2075-6.

LUSTYK, Pavel – GUTH, Jiří. *Metodika aktualizace vrstvy mapování biotopů: pracovní verze pro sezónu 2013*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, 2013. 32 s.

MACKOVČIN, Peter a kol. *Metodický postup zpracování dokumentací jednotlivých nadregionálních biocenter ÚSES, interní metodika*. Brno: detašované pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky, 1998.

MACKOVČIN, Peter – DEMEK, Jaromír – HAVLÍČEK, Marek. Význam historických map pro štúdium vývoja krajiny ČR za posledných 250 rokov. Banská Bystrica. In: *Geografická revue* 2006. Roč. 2, č. 2, s. 159–171.

MIKLÓS, László – IZAKOVIČOVÁ, Zita. *Krajina ako geosystém*. 1. vyd., Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1997. 153 s. ISBN 80-224-0519-1.

MÍČEK, Ondřej. *Hodnocení databází land cover na příkladu pražské metropole*. Bakalářská práce. Praha: Pff UK, 2014. Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Přemysl Štych, Ph.D.

POLÁČEK, Jindřich, Josef BENEŠ, Vlasta POLÁČKOVÁ. *MINIS – minimální standard pro zpracování územních plánů v GIS* [online]. [cit. 2015-09-30] Dostupné z: <<http://www.hydrosoft.cz/produkty/minis-ke-stazeni/>>.

PELLANTOVÁ, Jitka a kol. *Metodika mapování krajiny*. Praha: ČÚOP Brno, 1994.

SKOKANOVÁ, Hana a kol. *Změny využívání krajiny* [online]. Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., 2011. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z: <<http://www.zmeny-krajiny.cz/metodika.html>>.

VONDRUŠKOVÁ, Helena a kol. *Metodika mapování krajiny*. Praha: SMS Hradec Králové, 1994.

TOBOLOVÁ, Barbora – KEKEN, Zdeněk – ZDRAŽIL, Vladimír. *Metodika mapování krajiny pomocí nástrojů DPZ a terénního šetření k projektu NAZV QH 81170 Multioborové hodnocení vlivů územní ochrany vodohospodářsky významných lokalit ČR*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce s.r.o., 2012.

Mapové podklady:

Hranice správních celků – katastrálních území, obcí, POÚ, ORP a krajů [online]. © Národní geoportál INSPIRE a CENIA [cit. 2014-11-18] Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz/ArcGIS/services/CENIA/cenia_spravni_cleneni/Map-server/WMTS>

Ortofoto [online] © Geoportál Český úřad zeměměřický a katastrální [cit. 2014-11-14] Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ORTOFOTO_PUB/WMSservice.aspx>.

Základní mapa ČR 1:10 000 – barevná bežešvá. Snímky 11840528, 11840530, 11860528, 11860530. Český úřad zeměměřický a katastrální.

Ing. Darek Lacina
Ing. Markéta Flekalová, Ph.D.
Ústav plánování krajiny
Zahradnická fakulta v Lednici
Mendelova univerzita v Brně

ENGLISH ABSTRACT

Mapping the secondary landscape structure for the needs of spatial and landscape planning, by Darek Lacina & Markéta Flekalová

The landscape is functional at three levels (structures): primary, secondary and tertiary. The current state of the landscape is represented by its secondary structure, both in terms of land use and land cover. The aims of our work were to develop a suitable method of depiction of the current state of landscape in regard to natural values, which can be used for the purpose of spatial and/or landscape planning, and to verify this method in the model territory of Vlčnov-Veletiny. Experience with other methods of landscape mapping was used as well. The outcome of the study is a proposal of ten categories of land cover. These categories are further segmented in sub-categories so that existing documents on biotope mapping can be used with the technology of geographic information systems.

MÁ KRAJINA BABYLONSKÝ SYNDROM?

Vladimír Mackovič

Polyfunkční charakter krajiny vyžaduje víceoborový přístup k řešení koncepcí s průměty do krajiny. Ve vazbě na proces plánování se často mluví o absenci prostorového plánování, které by se mělo zadaným prostorem zabývat komplexně a v souvislostech. Jednou z významných podmínek racionálních krajinářských výstupů je pojmové sjednocení všech zainteresovaných. V opačném případě bude docházet ke zbytečným nesrovnalostem a nedorozuměním. Pokud necháme pojmu krajina jen význam kulturního obrazu či mentálního abstraktu, chybí nám výraz, který by souhrnně vyjadřoval jak prostředí, tak jeho kulturní abstrakt. V odpovědi na otázku v nadpisu lze konstatovat, že krajina bohužel směřuje k pojmovému zmatení.

Úvod

Koncem září 2015 se konala v Lednici konference Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR zaměřená na vybrané aspekty plánování a projektování krajiny. Chápání obsahu pojmu krajina, a tím i obsahu plánování či projektování krajiny však není obecně sjednoceno. Individuální pojetí či jeho různorodé interpretace samy o sobě nevadí. Ale pokud začne všeobecná diskuse o krajině, je potřeba vědět, co kdo pojmem krajina míní.

Na tuto skutečnost upozornil ve svém příspěvku Radim Perlín. Uvedl, že je nutné výrazně odlišit pojem **krajina** (landscape) a pojem **prostředí** (environment). Prostředí chápe jako soubor přírodních a dalších fyzických prvků, které se nacházejí na stejném místě. Na rozdíl od prostředí chápe krajinu jako mentální, kulturní abstrakt. Krajina je podle tohoto výkladu chápána jako kulturní obraz, výraz vnímání prostředí člověkem. Nejen laická, ale i odborná veřejnost zabývající se různými složkami území, toto členění však běžně nerozlišuje. Proč je potřeba mít „jasno“, lze názorně objasnit s využitím příspěvku Petra Kučery.

Petr Kučera prezentoval teorii tří krajinových vrstev. **Primární** struktura krajiny popisuje přirozené vlastnosti prostoru (prostředí). **Sekundární** struktura krajiny vyjadřuje schopnost obyvatel využívat dostupné přírodní zdroje (primární strukturu krajiny) k získávání definovatelných užitků. Toto využívání může být harmonické a kulturní, ale

může být i diskrepanční, devastační. **Terciární** struktura krajiny představuje soubor hmotných statků nebo nehmotných zásad založených na percepci (vjem, proces vnímání), recepci (*přijímání, přijetí, přebírání, převzetí*) a preferenci kulturních hodnot.

Hrozbu babylonského syndromu krajiny lze spatřovat v tom, že při diskusích o krajině není důsledně rozlišováno, kdy se pojmem krajina myslí mentální a kulturní abstrakt prostředí, a kdy prostředí. Soustava či systém tří krajinových vrstev se všemi jejich vzájemnými vazbami a vztahy umožňuje lépe pochopit příčiny a jejich projevy v krajině. Je potřebné vědět, které struktury krajiny se diskutovaná záležitost týká. Teprve potom lze hledat způsoby, jak problém řešit.

Neurčitost pojmů územního plánování vztahených ke krajině

Nový stavební zákon a jeho novely nabízejí větší možnosti zabývat se krajinou. Ale bohužel u řady ustanovení není dosud všeobecná shoda na obsahu a účelu použitého pojmu. Jako příklady lze citovat pojmy z vyhlášky č. 500/2006 Sb. Jejich interpretace není dostatečně sjednocena. Jedná se například o následující záležitosti.

Příloha č. 1 zavádí mezi sledovanými jevy

- **oblast krajinového rázu** a její charakteristika_jev č. 17
- **místo krajinového rázu** a jeho charakteristika_jev č. 18

Příloha č. 4 v obsahu zásad územního rozvoje požaduje na úrovni kraje

- stanovení **cílových charakteristik krajin¹⁾**, včetně územních podmínek pro jejich zachování nebo dosažení,
- výkres **typů krajin²⁾** podle stanovených cílových charakteristik,

Příloha č. 7 v obsahu územního plánu požaduje na úrovni správního území obcí

- navrhnout koncepci uspořádání krajiny
- vymezení systému sídelní zeleně.

Pro tučně zvýrazněné pojmy se v odborné veřejnosti více či méně úspěšně hledá shoda na obsahu a významu použitého pojmu v územně plánovacím procesu. Územně plánovací dokumentaci lze „napadnout“ u soudu, což jen zvyšuje nezbytnost nalezení obsahového konsenzu používaných pojmů.

Nevyjasněný vztah pojmu krajina ke třem krajinovým strukturám území

Bez aktivit lidské společnosti by probíhal vývoj **primární** krajinové struktury území jen na základě přírodních procesů a činitelů. Jako jejich příklady lze uvést koloběh vody, fotosyntézu, klimatické faktory, ekologické vazby přírodních společenstev a jejich sukcese a přírodní disturbance (například přírodní pohromy a katastrofy apod.). Vývoj živé a neživé přírody, tedy primární krajinové struktury území, se řídí přírodními principy a zákonitostmi. Těmi se zabývají přírodní vědy, jako je například ekologie, hydrolo-

1) Evropská úmluva o krajině č. 13/2005 Sb. m. s.; „**cílová charakteristika krajiny**“ znamená přání a požadavky obyvatel týkající se charakteristických rysů krajiny, v níž žijí, formulované pro danou krajinu kompetentními veřejnými orgány.

2) Evropská úmluva o krajině č. 13/2005 Sb. m. s.; vymezit své vlastní **typy krajiny** na celém svém území; analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění; zaznamenávat jejich změny.

gie, klimatologie, geologie, pedologie apod. Záležitosti primární struktury je proto potřebné analyzovat a hodnotit ve spolupráci s relevantními odborníky na přírodní atributy území.

Sekundární krajinnou strukturu území determinují vlastníci pozemků, uživatelé zemědělské půdy a lesa, investoři záměrů, které vyvolají změny v území, jakými jsou výstavba, terénní úpravy, úpravy vodotečí apod., či využívání přírodních zdrojů jakými jsou těžba nerostných surovin, čerpání vodních zdrojů, lov zvěře apod. Způsoby provádění záměrů, používané hospodářské technologie, míra intenzity prováděných činností apod. utvářejí sekundární strukturu. Přitom se „propisují“ jak do primární, tak i do terciární krajinné struktury území. Sekundární krajinnou strukturu území mimo jiné determinují vlastnická práva majitelů pozemků, právní předpisy zabývající se územím, technický a technologický vývoj, ekonomické atributy hospodaření (zisk, náklady, ztráty, riziko podnikání apod.), pravidla, jimiž se řídí státní správa při ochraně složek území, dotační politika ovlivňující využívání území, rozhodování samosprávy při pořizování územně plánovací dokumentace. Nemalý vliv má i odborná zdatnost zpracovatelů různých oborových koncepcí (například ochrany přírody, plánování v oblasti vod, lesního plánování, těžařských koncepcí, pozemkových úprav apod.).

Principy výhledového využívání sekundární krajinné struktury území může nastavit územní plán prostřednictvím vymezení ploch s rozdílným způsobem využití a regulativů k nim vztaheným. Tím vytvoří základní obrysy potenciálního rozvoje krajiny ve správním území řešené obce.

Terciární krajinná struktura představuje prostorově funkční **zhmotnění lidských vizí** o ideálním minulém, aktuálním a budoucím stavu prostředí pro život lidské společnosti. Terciární krajinná struktura je **složená ze symbolů**, které byly a jsou základem kulturního dědictví v krajině, a je na ní založena část její krásy. Do základních prostorově funkčních terciárních subsystémů

patří kategorie jako estetické a kompoziční vztahy v krajině, kultovní systémy, obytnost prostředí, které cíleně nebo mimoděk vyvolávají **vazby obyvatel ke krajině**.

Názory a požadavky na terciární krajinnou strukturu území by měli formulovat především obyvatelé, kteří v území žijí. Participace obyvatel pro zjištění preferencí kulturních hodnot v jejich území však není v našich podmínkách dosud běžným a dostatečně rozpracovaným mechanismem.

Řešení problémů v krajině a participace obyvatel

V posledním období se často prezentuje participace obyvatel jako „všelék“ na řešení problémů v krajině. Z výše uvedené charakteristiky tří krajinných struktur území však vyplývá, že participace obyvatel má mít těžiště činnosti při hodnocení terciární krajinné struktury. Přitom je potřebné si uvědomovat vazby a souvislosti mezi jednotlivými krajinnými strukturami území.

Kulturní obraz krajiny je například výrazně determinován aktivitami a činnostmi probíhající ve druhé krajinné struktuře (lokalizace záměrů na změny v území a jejich prostorové parametry, technologie hospodaření vyžadující určitou velikost zemědělských bloků, dotační politika ovlivňující charakter hospodářské činnosti v území – viz například dotace biopaliv a jejich vliv na rozsah žluté barvy v krajině, způsob těžby nerostných surovin a následně rekultivace území apod.).

Zapojení veřejnosti může mít různou formu a intenzitu. Velmi propracovaný systém mají ve Švýcarsku. Každý stavebník musí na ploše, kde má v úmyslu svůj záměr realizovat, naznačit v měřítku 1:1 prostorové parametry stavby. Obyvatelé tak mohou „na vlastní oči“ posoudit připravovaný záměr a vyjádřit svůj názor, jak on hodnotí jeho vliv na obraz (městské) krajiny.

V ČR se dosud vyjasňují vztahy a vazby soukromých a veřejných zájmů v území. Z ústavy vyplývá, že vlastnická práva mohou být omezena ve ve-

řejném zájmu, ze zákona a za náhradu. S odůvodněním veřejných zájmů v krajině, které obstojí u soudu, není zatím dostatek zkušeností.

Mezi problémy související s využitím či uspořádáním krajiny jsou uváděny například záplavy, sucha, erozní ohroženost, nedostatečná biodiverzita, vysoká míra ekologické lability krajiny apod. Jedná se o záležitosti zejména na primární krajinné struktury území a způsobu využívání území (sekundární krajinná struktura). Obdobné problémy v území (krajině) nelze vyřešit jen participací obyvatel. Návrhy na jejich odstranění či kompenzaci musí prvotně analyzovat a formulovat příslušně zaměření odborníci (vodohospodáři, půdoznalci, krajinní ekologové apod.), kteří státní správě, samosprávě a veřejnosti předloží a odůvodní možné způsoby jejich řešení. Teprve následně lze relevantní varianty možného řešení posuzovat a hodnotit z hlediska jejich vlivu či dopadu na obraz krajiny, na terciární sféru.

Participace obyvatel při hodnocení kulturního obrazu krajiny by měla být v několika fázích. V první fázi je potřeba prostřednictvím participace obyvatel hledat jejich názory na hodnoty a vazby na krajinu, ve které žijí. V další fázi se vyjadřují k potenciálním průmětům připravovaných záměrů na hodnoty a vazby v krajině, které byly specifikovány v první fázi.

Nevyužitý krajinářský potenciál rozboru udržitelného rozvoje území v ÚAP

Územní plánování má možnost v územně analytických podkladech (ÚAP) analyzovat významné složky primární a sekundární krajinné struktury území. Paragraf 4 vyhlášky č. 500/2006 Sb. mimo jiné ukládá zjištění a vyhodnocení udržitelného rozvoje území v tematickém členění zejména na horninové prostředí a geologii, vodní režim, hygienu životního prostředí, ochranu přírody a krajiny, zemědělský půdní fond a pozemky určené k plnění funkcí lesa, veřejnou dopravu a technickou infrastrukturu, sociodemografické podmínky, bydlení, rekreaci a hospodářské podmínky.

Jedním z cílů uvedené analýzy má být hledání podmínek udržitelného rozvoje území a určení problémů k řešení v územně plánovacích dokumentacích (zahrnující zejména požadavky na odstranění nebo omezení urbanistických, dopravních a hygienických závad, vzájemných střetů záměrů na provedení změn v území a střetů těchto záměrů s limity využití území). Bohužel řada

rozborů je jen formálním naplněním obsahu požadovaného příslušnou vyhláškou. Z výše uvedených rozborů by měl vycházet mimo jiné návrh koncepce uspořádání krajiny ve správním území řešené obce.

Je proto důležité sjednotit se na tom, čeho se má týkat koncepce uspořádání krajiny řešená v územním plánu.

Má souviset jen s krajinou ve smyslu kulturního obrazu prostředí (tak jak jej vnímají lidé)? Nebo má navržená koncepce uspořádání krajiny zohlednit problémy všech tří krajinných struktur? A pokud se dohodne, že se jedná o druhou možnost, pak vzniká další otázka. Kdo se má zabývat obdobnými problémy v regionálním či celostátním měřítku?

*Ing. arch. Vladimír Mackovič
krajinářský architekt*

ENGLISH ABSTRACT

Does landscape suffer from the Babylon syndrome? by Vladimír Mackovič

The polyfunctional character of the landscape requires a multi-disciplinary approach to solutions of concepts projected in the landscape. In connection with the process of planning, criticism is often heard to the effect that spatial planning does not deal with space comprehensively and contextually. An important condition for a rational landscape outcome is common understanding of concepts by all stakeholders. If the term landscape is only associated with its meaning as cultural image or mental abstract, there is no suitable aggregate expression for landscape as both environs and a cultural abstract. To answer the question in the title, landscape is, unfortunately, heading for a confusion of terms.

KONCEPT MĚSTA DOBRÉ DOSTUPNOSTI A JEHO VÝZNAM PRO KVALITU ŽIVOTA SENIORŮ A DĚTÍ V URBÁNNÍM PROSTŘEDÍ

Zuzana Krmelová

Cílem konceptu města dobré dostupnosti je udržitelnost vazeb mezi prvky, mezi kterými probíhají pravidelné interakce za současného zajištění sociální soudržnosti měst a omezení vlivů dopravy na životní prostředí. Článek přibližuje faktory, ovlivňující dostupnost ve vztahu k různým věkovým skupinám obyvatel se zaměřením na pěší dostupnost, která je přátelská k životnímu prostředí a podporuje fyzickou aktivitu obyvatel. Článek je součástí výzkumného projektu SGS15/68/OHK1/2T/15: Vývoj nástrojů pro hodnocení lokalit z pohledu dostupnosti základních aktivit obyvatel města.

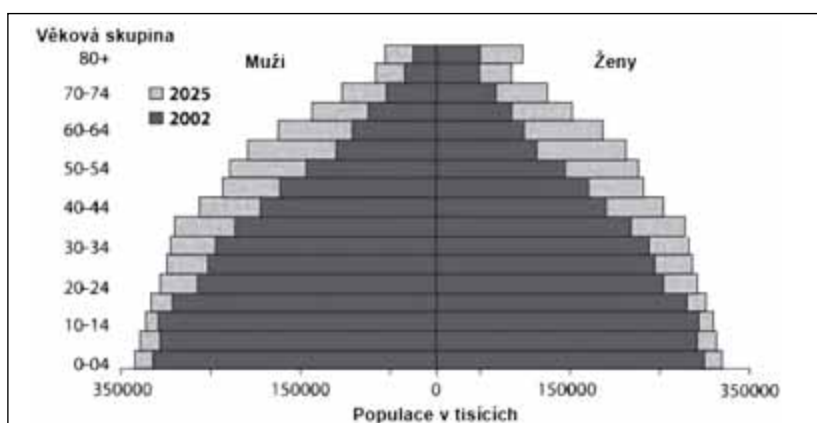
Demografické trendy, změny v rozvoji měst

Zastoupení lidí ve věku vyšším než 60 let roste rychleji než jakákoli jiná věková skupina. Mezi roky 1970 a 2025 je očekáván nárůst počtu seniorů o 694 milionů, což je celých 223 %. V roce 2025 bude na světě okolo 1,2 miliardy lidí starších 60 let. V roce 2050 to budou 2 miliardy. [WHO 2002]. Řada vyspělých měst už tento trend propisuje do svých strategií. V souvislosti se stářím se mobilita snižuje a prostřednictvím výzkumů je dokázáno, že s nedostatečnou dostupností každodenních potřeb vzrůstá závislost obyvatel na pomoci druhých a s tím se snižuje rezidenční spokojenost seniorů [např. WHO 2002; Petrová Kafková, Galčanová 2012; Temelová, Dvořáková, Slezáková 2010].

Ač jsou pro seniory v Praze, i přes proměny čtvrtí směrem k luxusnějšímu vybavení [Simpson 1999, Sýkora 2001], stále nejvyužívanější služby v pěší dostupnosti [Petrová Kafková, Galčanová 2012], návyky seniorů v jiných evropských městech spolu s dřívějším nástupem proměny center i okrajů měst směřují k závislosti na automobilu i ve velmi vysokém věku. Vzhledem k neměnnému trendu stárnutí se tyto hrozby týkají i českého prostředí.

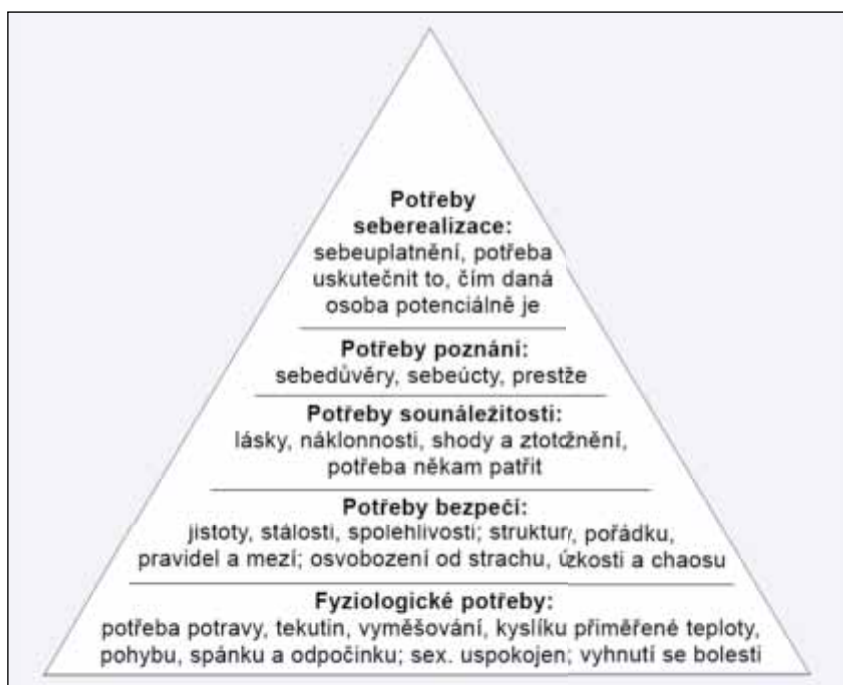
Proměny dostupnosti v průběhu života

Mobilita člověka se v průběhu života proměňuje v závislosti na stáří, fyzické kondici, sociálně-ekonomickém statutu nebo např. na rodinném stavu. Stejně

Věkové rozvrstvení globální populace v roce 2002 a průměr pro rok 2025

Zdroj: WHO 2007

Maslowův model přirozených lidských potřeb

tak se mění lidské potřeby a pravidelné aktivity [Krmelová 2014]. Tyto aktivity jsou spojeny s přirozenými lidskými potřebami: s potřebou bezpečí, pozná-

ní, seberealizace, obecně obstaráváním životních zdrojů, potřebou sociálních kontaktů a zdravotní péče.

S věkem se mění význam těchto potřeb a v souvislosti s určitými překážkami, ať už fyziologickými, nebo překážkami ve fyzickém prostředí také pravidelnost jejich uspokojování. Zdraví předškoláci a starší lidé jsou na rozdíl od mládeže a zdravých dospělých limitováni svou přirozenou tělesnou kondicí [Karim 2008]. Schmeidler [2005] upozorňuje, že bez zastávky ujdou lidé se sníženou pohyblivostí jen 350 až 450 m, přibližně 18 % seniorů má navíc problémy se schody bez zábradlí. Během stárnutí často navíc dochází ke snížení sociálního statusu a zhoršení finanční situace [Svobodová 2007].

Význam kvality dostupnosti pro méně mobilní skupiny obyvatel

Prostor aktivit se s ubýváním fyzických sil seniorů přirozeně zužuje a význam uspořádání a vybavení čtvrti tak s přibývajícím věkem roste. Chůze je u seniorů převažujícím způsobem pohybu a dopravy [Golant 1984] a zajištění příležitosti k obstarávání potřeb v pěší dostupnosti tak může redukovat příchod chronických nemocí. Například u lidí se srdečním onemocněním snižuje pravidelná fyzická aktivita riziko infarktu o 20–25 % [WHO 2002]. Pocit samostatnosti také přispívá k psychickému štěstí a spokojenosti seniorů.

V dnešní době je pro starší obyvatele významná zejména dostupnost a cenová přijatelnost základních služeb, blízkost zeleně i jistota sousedské výpomoci [Temelová, Dvořáková, Slezáková 2010]. Nejvíce času mimo svůj byt či dům tráví seniori nakupováním nebo volnočasovými aktivitami. V Praze chodí pěšky nakupovat 82 % seniorů, většina obstarává v docházkové vzdálenosti také drogerii (74 %) či léky (79 %) a vyřizuje potřebné služby na poště (69 %) [Petrová Kafková, Galčanová 2012].

Zatímco volnočasových aktivit s přibývajícím věkem může ubývat, cesty za nákupy neustávají ani ve velmi vysokém věku. Při ztrátě pohodlného nákupu v docházkové vzdálenosti zpravidla seniori přicházejí o potenciální zdroj sociálního kontaktu a jsou tak nuceni ces-

tovat do vzdálenějších obchodů [WHO 2007], případně být odkázáni na pomoc blízkých. Mezi nejčastěji uváděné překážky ve využívání aktivit v okolí je 1) absence dané příležitosti v blízké vzdálenosti; 2) nevyhovující nabídka zboží, cena [Temelová, Dvořáková, Slezáková 2010]; 3) bariérovost přístupových cest; 4) strach z napadení; 5) nedostatečné fyzické schopnosti [Zegras et. al 2008].

V některých zemích světa je na základě těchto překážek běžné, že si seniori zařizují každodenní potřeby s pomocí automobilu. Ač se v českých městech tento trend zatím významně neprojevuje, je třeba bariéry ve městech odstraňovat a soustředit se na podporu využívání služeb v pěší dostupnosti. Nejen starším lidem tak zachováme dobrou příležitost ke spokojenému a nezávislému životu ve městě, neboť město přátelské k seniorům zároveň vyhovuje i ostatním skupinám a jejich potřebám [Phillips et al. 2005].

Dopravní návyky dětí jako příležitost ke změně

Dobře takové město slouží i jiným méně mobilním skupinám obyvatel, například lidem s omezenou schopností pohybu a orientace nebo malým dětem. V Americe a severních státech Evropy (Velká Británie, Norsko, Švédsko) proběhlo několik výzkumů na téma dojížděky dětí do školy, které došly k názoru, že v mnoha případech rodiče vozí své děti do vzdělávacích institucí, zájmových kroužků nebo za kamarády autem [např. Fyhri, Hjorthol 2009; Murray 2009]. Jako důvody rodiče často uvádějí, že to mají cestou do práce nebo nedůvěřují bezpečnosti dané pěší cesty. Ve Velké Británii je tento trend dlouhodobě považován za škodlivý faktor ovlivňující zdraví dětí [Biddle et al. 1998, Department of Health 2004, Mackett et al. 2005, National Institute for Health and Clinical Excellence 2006]. Mackett a kol. [2005] dokonce potvrzuje, že chůze do školy během týdne je pro děti prospěšnější než tělocvik či herní programy jednou týdně.

Prostor mezi domovem (s rodinnými omezeními) a institucionálním prostředím školy je považován nejen za snad-

nou příležitost k fyzické aktivitě, dovednostnímu zdokonalení, ale také k osvojování veřejného prostoru a sociálnímu a emocionálnímu rozvoji [Murray 2009]. Pro podporu pěší aktivity dětí je nutné brát v potaz také to, že nové generace jsou důležitým zdrojem pro potenciální změnu v dopravním chování v méně či více udržitelném směru [Frändberg, Vilhelmson 2011].

Koncept dostupnosti, aspekty

Prostorové uspořádání měst vytváří podmínky pro rozvoj sociálního prostředí ve městech tím, jak jsou rozmístěny různé formy bydlení a v jakých prostorových vztazích se nacházejí k dopravním strukturám. Vymezuje dostupnost pracovišť, veřejné infrastruktury, služeb, volnočasových aktivit a dalších pravidelných potřeb. Dobrá dostupnost je tak základním předpokladem pro udržitelný rozvoj v sociálním pilíři [Maier, Peltán, 2012] a může v rezidenční lokalitě znamenat významný rozdíl mezi pozitivní interakcí a sociální izolací méně mobilních lidí [Petrová, Kafková, Galčanová 2012; WHO 2002].

Samotná dostupnost bohužel nemá ve světě jednoznačnou definici. Obecně se jedná o indikátor potenciálu prostorové interakce [Ingram 1971]. Alam, Thompson a Brown [2010] odhalují různé pohledy, kterými se dá na dostupnost jako takovou pohlížet, a to jednak z pohledu jednotlivce (dostupnosti jednotlivých služeb či veškerých aktivit komplexně), nebo z pohledu dané aktivity (kolika lidem je aktivita dostupná). Dostupnost aktivit vůči člověku pak definují jako míru jednoduchosti (míru vynaložení různých sil), s jakou může člověk nebo skupina lidí dosáhnout míst, ve kterých se aktivity odehrávají.

Míra dostupnosti cílů se může zlepšovat se zkracováním vzdáleností, s množstvím možností, které daná lokalita pro aktivity nabízí [Hansen 1959]. Důležité jsou také kvality cíle samotného – jeho atraktivita, příležitosti, které nabízí a náklady k jejich využití. Pokud bychom chtěli analyzovat kvalitu dostupnosti určitých cílů vůči uživateli, je třeba míru dostupnosti místa vztáhnout

k míře osobní dostupnosti, která je pro každého člověka odlišná dle jeho možnosti (fyzických, finančních, časových) a preferencí [Pirie 1979, Damm 1979]. Currie [2011] shrnuje tři základní principy, které podporují prostorovou interakci (služeb) z hlediska uživatele takto: 1. služby musejí být přístupné (geograficky a časově), 2. musejí být dostupné a 3. lidé si je musejí dokázat dovolit.

Výše zmíněné aspekty nejlépe shrnuje definice: „...dostupnost odkazuje na schopnost (a potřebu) navštěvovat místa aktivit (obchody, pracovní místa, služby atd.) využíváním jednotlivých dopravních systémů za akceptovatelné náklady ve smyslu času nebo peněz.“ [Dijst, Jayet, Thomas 2002].

A_i = potenciál prostorové interakce
 S_j = velikost aktivity j
 d_{ij} = vzdálenost aktivity j od rezidenční oblasti i
 att_j = kvality cíle, atraktivita
 α = „spatial destination choice set“ – parametry výběru cíle
 β = „distance decay parametr“ – parametr významu dané aktivity pro člověka

Ve stanovení parametrů však většina vědců zanedbává právě faktory spojené se socioekonomickými proměnnými ve vztahu subjektu a cíle a hodnotu daného parametru si volí bez podrobnějších průzkumů [Alam, Thompson, Brown 2010].

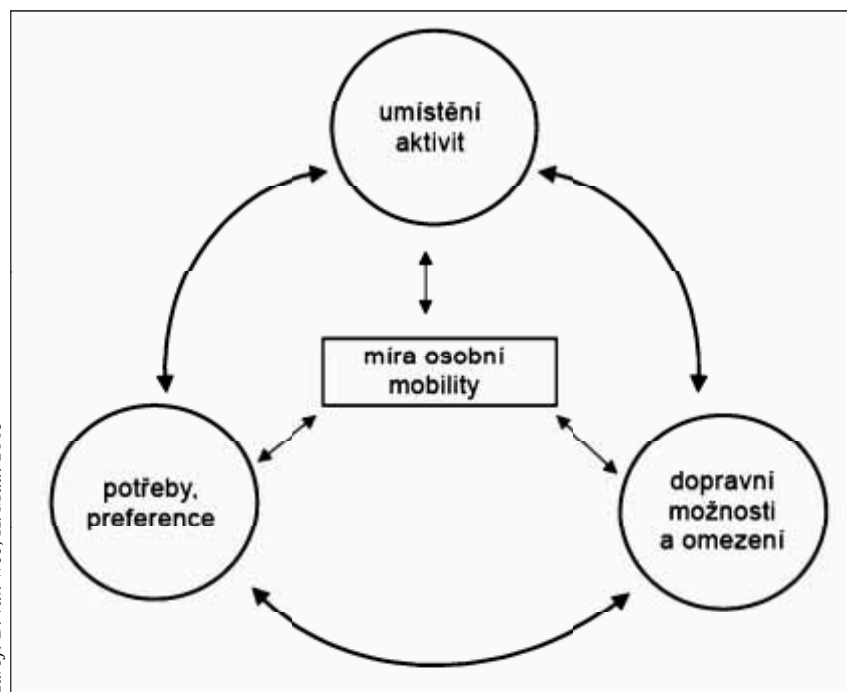
Lidé žijící v městských oblastech s populací mezi 10 000 a 125 000 obyvateli obecně cestují na kratší vzdálenosti než ti, kteří žijí v oblastech s menším množstvím obyvatel [Ellidér 2014]. V českém prostředí jsou to malá města a města střední velikosti (5 000–100 000 obyvatel), která jsou zpravidla bohatá na rozmanité charakteristiky prostředí. Služby, kulturní i společenské potřeby jsou díky jejich velikosti dobře dostupné stejně jako sportovní, parkové plochy a jiné rekreační příležitosti [Mužík 2010].

Se zvětšováním měst je postupně z center vytlačováno bydlení a nahrazováno progresivnějšími aktivitami, především ze sektoru služeb. Zvyšuje se anonymita a častější je užívání automobilů. Obyvatelé často nenavštěvují všechny části města a jejich akční prostor se často odvíjí od místa bydliště a místa pracoviště, případně dalších pravidelných aktivit.

Striktně zónovací politika posledních dekad, která vedla k separaci různých využití území a následující výstavba extenzivních rezidenčních satelitních městeček má vliv na stimulaci dojížděky, která je jádrem mnoha environmentálních problémů, kterým v současné době čelí městská území [Green Paper on the Urban Environment of the European Communities 1990]. Nejvíce pocítují proměny čtvrtí lidé, jejichž každodenní život je s místem bydliště nejsilněji spjat [Musil 1982, Golant 1984]. V kombinaci s gentrifikačními proměnami vnitřních měst je tak ohrožena kvalita života méně mobilních obyvatel nejen v suburbiích, ale i ve vnitřních částech měst, jejichž kompaktní struktura je z hlediska vzdáleností považována v dnešní době za základ udržitelného rozvoje měst pro eliminaci dopravních nároků a zlepšování dostupnosti každodenních potřeb obyvatel.

Dostupnost základních potřeb v pražských lokalitách

Pro zobrazení příkladu proměn dostupnosti v kompaktním městě byl srovnán rozvoj služeb v parteru v pětiletém intervalu v Praze v oblasti horních Holešovic na Praze 7 a dolního Žižkova na Praze 3. Jedná se o součást praktického výzkumu projektu SGS15/68/OHK1/2T/15

Vlivy mobility

K hodnocení dostupnosti (potenciálu prostorové interakce) se v praxi nejčastěji užívá gravitačních modelů, které jsou založeny na kombinaci parametrů cesty a potřeby dané aktivity (tz. „distance-decay“ parametr [Alam, Thompson, Brown 2010]) a parametru výběru („spatial destination choice set“ [Zhang, Lu, Holt 2011]).

$$A_i = \sum_j \frac{att_j^\lambda S_j^\alpha}{d_{ij}^\beta}$$

Vliv proměny měst a společnosti na vnímání dostupnosti

Města jsou centry ekonomického růstu a také individuální prosperity, která vede ke vzrůstající diferenciaci životních stylů a nároků na mobilitu [Agenda 21 for Urban Mobility 2009], a proto je třeba se zabývat dostupností v širším měřítku toho, co všechno ji ovlivňuje, jaké náklady jsou akceptovatelné pro různé skupiny lidí a jak omezit její dopady na životní prostředí.

na Fakultě architektury ČVUT: *Vývoj nástrojů pro hodnocení lokalit z pohledu dostupnosti základních aktivit obyvatel města*. Cílem projektu je prověření nástrojů a postupů, pomocí kterých bude možné maximálně objektivně vyhodnocovat potenciál městských lokalit z pohledu dostupnosti základních aktivit obyvatel města. V širším měřítku, kterému se věnuje Mgr. Jindřich Felcman, jsou předmětem analýzy parametry indikované z předchozí rešerše faktorů atraktivity obytného území, jakými jsou dostupnost krajiny v okolí města a centra města, využití MHD a nabídka veřejné vybavenosti v obytné lokalitě / čtvrti.

V podrobném měřítku, jehož součástí je právě toto srovnání, prověřuje projekt skutečné potřeby obyvatel města a jejich návyky týkající se cestování za jednotlivými aktivitami se zaměřením na pěší dostupnost. Syntéza získaných dat a jejich statistické zpracování povede k formulaci obecných závěrů, které bude možné aplikovat při návrhu urbanistických zásahů do stávajících lokalit i při návrhu nových rozvojových lokalit.

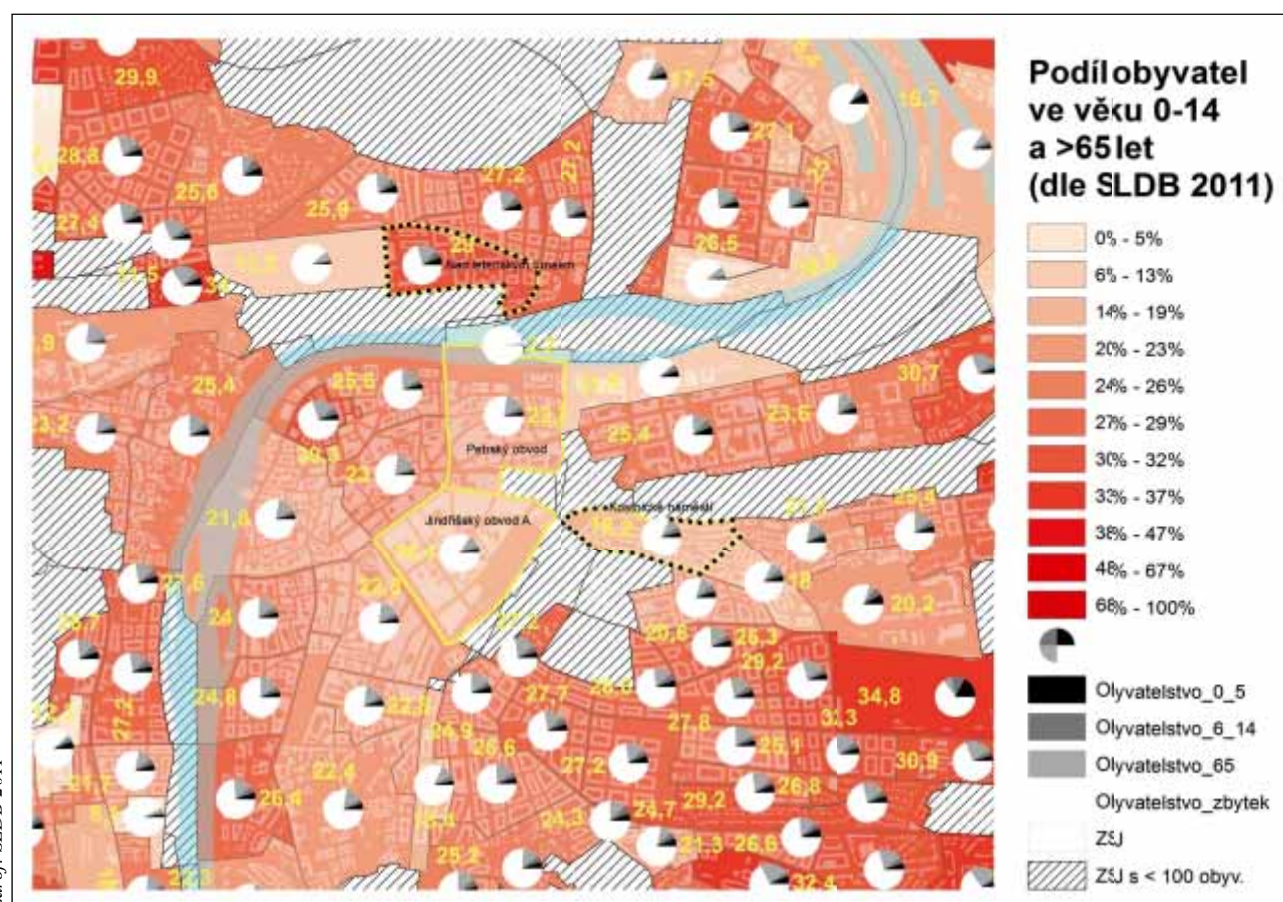
Dvě pražské lokality byly vybrány na základě těchto kritérií: 1) kompaktnost fyzické struktury tzv. „krátkých vzdáleností“; 2) srovnatelné umístění ve vztahu k centru města; 3) výrazný rozdíl v podílu méně mobilních obyvatel v rámci dané lokality (na základě SLDB 2011 v měřítku základní sídelní jednotky).

Lokality v Holešovicích a na Žižkově jsou umístěny v těsném sousedství centra města (Praha 1 a 2), spojení s ním je však zároveň omezeno fyzickými bariérami (železnice, řeka) pouze na jediný přístup. Ke zbytku čtvrti přiléhají páteřní ulicí s tramvajovou tratí a od čtvrti sousedních jsou odděleny dalšími bariérami.

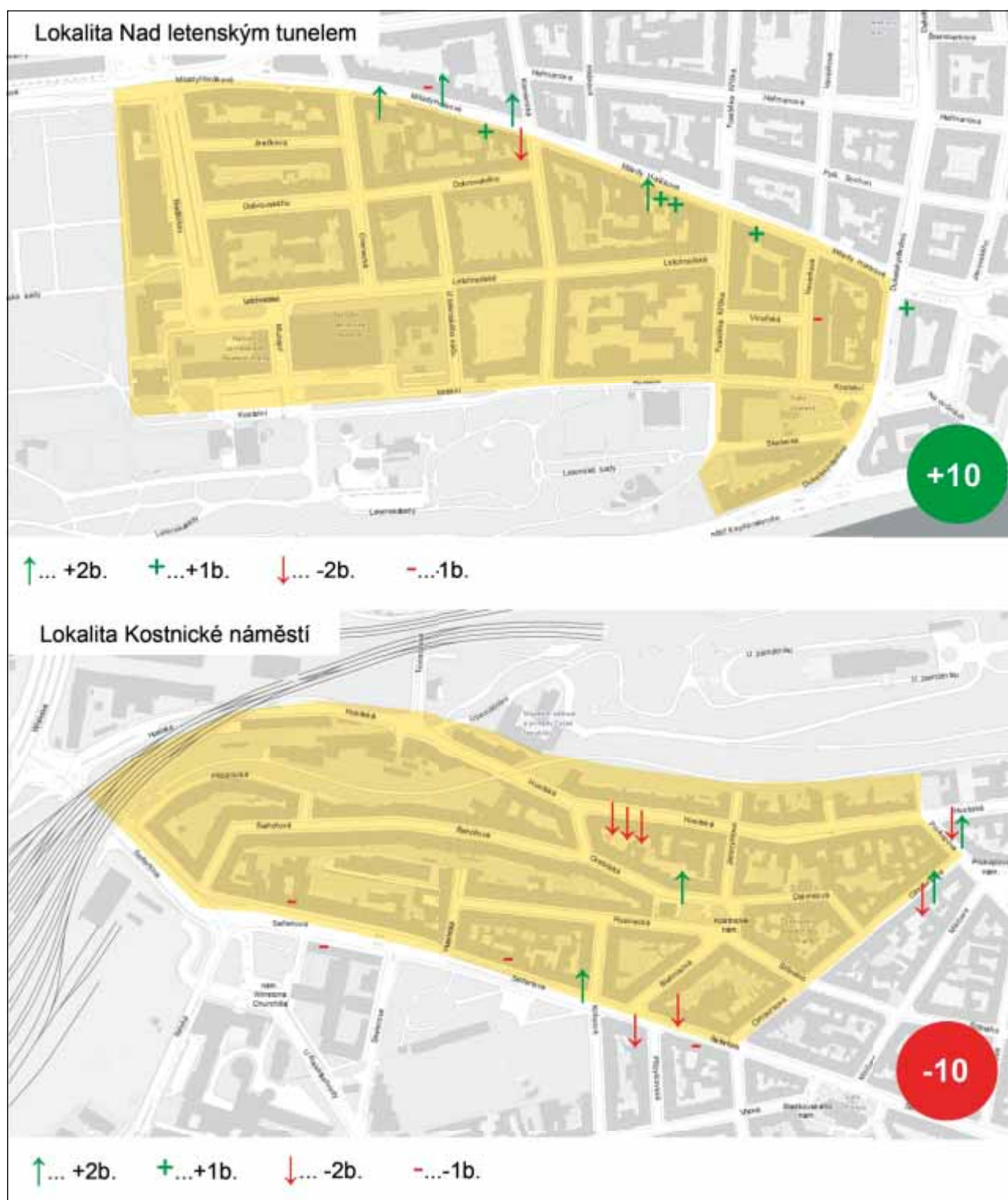
Zatímco v lokalitě Nad Letenským tunelem (Holešovice) je součet dětí mladších deseti let a obyvatel starších 65 let mezi nejvyššími v rámci kompaktní Prahy (29 %), oblast Kostnického náměstí (Žižkov) je pak s výjimkou turistické oblasti Jindřišského obvodu na spodní hranici (18,2 %). Toto kritérium bylo zvoleno na základě hy-

potézy, že jedním z důvodů pro nižší zastoupení méně mobilních obyvatel může být také nedostatečná vybavenost pro každodenní potřeby.

První fáze výzkumu v lokalitách poukazuje skutečně na rozdílnost změn, kterými mezi lety 2009 a 2014 tyto lokality prošly. Na základě snímkování Google streetview byly sledovány změny ve vybavenosti a hodnoceny z hlediska jejich významu pro život seniorů. Základem pro hodnocení potřeby daných služeb byly výsledky průzkumu z roku 2012 [Petrová Kafková, Galčanová 2012], které popisují nejčastější aktivity v pěší dostupnosti seniorů v kompaktním městě – tedy nákupy potravin, drogerie a léků a návštěvy pošty. V rámci celé vymezené lokality včetně okrajových ulic byly sledovány proměny ve využití komerčních prostor. V případě, že byla zrušena provozovna, která je seniory vnímána jako významná v rámci pěší dostupnosti, byly odečteny dva body, v případě navýšení ceny zboží byl ubíráán jeden bod a obráceně.

Podíl méně mobilních obyvatel v rámci ZS

Zdroj dat: Googlemaps

Porovnání lokalit z hlediska rozvoje vybavenosti

Již v této fázi je patrné, že rozvoj dvou fyzickou strukturou srovnatelných lokalit je z hlediska dostupnosti každodenních aktivit méně mobilních obyvatel v posledních letech diametrálně odlišný. Dostupnost základních potřeb obyvatel Letné je v rámci čtvrti víceméně stabilní, spíše rostoucí. V někte-

rých případech dochází k navýšení cenové náročnosti, ale celkově se množství „potřebných“ provozoven zejména v ulici Milady Horákové zvyšuje (+10 b). Tradiční obchody každodenní potřeby (pekárna, řeznictví) ve čtvrti navíc zůstávají na svých místech, provozovatelé ani sortiment se nemění.

Obyvatelé se tak ve své lokalitě dobře orientují. Dolní Žižkov je bohužel příkladem naprosto opačným (-10 b). Nově vznikající služby jsou často dražší než ty, řekněme, tradiční, a v mnoha jiných případech dochází k úpadku vybavenosti směrem ke službám, které nejsou pro každodenní život obyvatel

nezbytné. Z drogerií a pekáren se stávají bazary nebo kasina, tradiční jídelny nahrazují bary a rychlá občerstvení. Ty mohou naopak v prostředí vytvářet bariéry cizím okruhem osob, které přitahují.

Lokalita nenabízí dobrou alternativu nákupům ve velkých centrech, které jsou daleko mimo rezidenční prostředí. Nekonzistentní nabídka služeb může negativně ovlivňovat prostředí, kterým se obyvatelé pohybují. Vzhledem k izolaci lokality tak může být mnohdy obtížné za svými potřebami docházet, a senioři jsou tak odkázáni na dojíždění, případně pomoc asistentek nebo rodiny.

Závěr a další výzkum

Na pěší dostupnost bychom se měli vzhledem k diverzifikaci společnosti dívat individuálnějším pohledem a soustředit se na ty skupiny, které jsou na pěší dostupnost určitých aktivit zvyklí, případně jsou na ni svým způsobem závislí, a kterých navíc v městském prostředí přibývá. Krátké fyzické vzdálenosti v kompaktním městě jsou jedním ze základních předpokladů, ale nesmíme se spokojit s tímto málem, neboť, jak je vidět, z hlediska potřeb těchto skupin obyvatel měst nemusí být takové prostředí dostačující.

Další fáze výzkumu ukážou, jak jsou změny a celková vybavenost čtvrtí vnímaná samotnými seniory a také rodiči s malými dětmi. Koncem roku 2015 proběhl sociologický průzkum formou kvalitativních rozhovorů, který se zaměřil na obyvatele výše zmíněných lokalit. Výsledky by měly objasnit faktory, které (ne)využívání služeb v místě bydliště ovlivňují, a napomoci tak k možnosti kvantitativního hodnocení lokalit z hlediska pěší dostupnosti služeb a zároveň k hledání řešení, jakým způsobem dostupnost těchto aktivit v místě podpořit, ať už regulací nabídky, nebo odstraňováním určitých bariér. Podpora pěších dopravních návyků seniorů a dětí umožní nejen jim spokojený život ve městě a otevře tak možné cesty ke změně paradigmatu skrze koncept města dobré dostupnosti.

Použité zdroje:

WHO (2002) *Active Ageing: A Policy Framework* [online]. WHO/NMH/NPH/02.8, Geneva International Network on Ageing (GINA), Geneva, 2002 [27. 8. 2015]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf.

PETROVÁ KAFKOVÁ – M., GALČANOVÁ, L. Stárnutí městských populací a senioři. Demografie: *Revue pro výzkum populačního vývoje*. 2012, roč. 54, č. 2, s. 47–61, Praha: Český statistický úřad. ISSN 0011-8265.

TEMELOVÁ, J. – DVOŘÁKOVÁ, N. – SLEZÁKOVÁ, A. Rezidenční spokojenost seniorů v proměňujících se čtvrtích Prahy. *Sociální studia*. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2010, s. 95–113. ISSN 1214-813X.

SIMPSON, F. Tourist Impact in the Historic Centre of Prague: Resident and Visitor Perceptions of the Historic Built Environment. *The Geographical Journal*. 1999, roč. 165, č. 2, s. 173–183. ISSN 1475-4959.

SYKORA, L. Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In: HAMPL, M. a kol. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: Demo Art, 2001, s. 127–166. ISBN 80-902686-6-8.

KRMELOVÁ, Z. Myšlenky konceptu města krátkých vzdáleností a jejich využití v polyfunkčních celcích. In: *Velkoměstské paláce*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2014. S. 74–79. ISBN 978-80-01-05629-5.

KARIM, H. A. *The quality of life of residents of urban low cost flats in Klang and Shah Alam*. UKM. 2008.

SCHMEIDLER, Karel. Kvalita života starších spoluobčanů ve vztahu k jejich mobilitě. *Urbanismus a územní rozvoj*, 2005, roč. 8, č. 2, s. 29–33. ISSN 1212-0855.

SVOBODOVÁ, Kamila. Sociálně psychologické aspekty stárnutí. *Demografie*. 2007, roč. 49, č. 2, s. 87–95. ISSN 1801-2914.

GOLANT, Stephen M. The Effects of Residential and Activity Behaviors on old People's Environmental Experiences. In: ALTMAN, I. – WOHLWILL, J. – LAWTON, M. P. (eds.) *Human Behavior and the Environment: The Elderly and the Environment*. New York: Plenum Press, 1984, s. 239–279. ISBN 0-30641-429-5.

WHO. Global Age-friendly Cities: *A Guide* [online]. Geneva, 2007, ISBN 9789241547307. [27. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

ZEGRAS, P. Ch. et al. Everyday life without a car would be impossible. A Comparative Study of Baby Boomers' Travel Behavior and Residential Preferences in Age-Restricted and Typical Suburban Neighborhoods. In: *Transportation Research Board*, 2008. [27. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.uvm.edu/~transctr/pdf/Zegras%20Article.pdf>

PHILLIPS, D. R. et al. Ageing and the Urban Environment. In: ANDREWS, G. J. – PHILLIPS, D. R. (ed.). *Ageing and Place: Perspectives, Policy, Practice*. 2005, s. 147–163. London: Routledge.

B. VILHELMSON: Daily mobility and the use of time for different activities. The case of Sweden. *GeoJournal*. 1999, Vol. 48, Issue 3, s. 177–185, Kluwer Academic Publishers. ISSN 0343-2521.

FYHRI, A. – HJORTHOL, R. Children's independent mobility to school, friends and leisure activities. *Journal of Transport Geography*. Vol. 17, Nr. 5, s. 377–384, Elsevier, 2009. ISSN: 0966-6923.

MURRAY, L. Making the journey to school: The gendered and generational aspects of risk in constructing everyday mobility. *Health, Risk & Society* 11/2009, Vol. 11, No. 5, Taylor & Francis 2009, s. 471–486. ISSN 1369-8575.

BIDDLE, S. – SALLIS, J. – CAVILL, N. Young and Active? – young people and health-enhancing physical activity evidence and implications. *A report for the Health Education Authority Symposium Young and Active?* London: Health Education Authority. 1998.

Department of Health. At least five a week: evidence on the impact of physical activity and its relationship to health. *A report from the Chief Medical Officer*. London: Department of Health. 2004.

MACKETT, R. – LUCAS, L. – PASKINS, J. – TURBIN, J. The therapeutic value of children's everyday travel. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*. 02/03 2005, Volume 39, Issues 2–3, s. 205–219

National Institute for Health and Clinical Excellence. *Obesity Full guideline CG43*. London: NICE, 2006.

FRÄNDBERG, L. – VILHELMSON, B. More or less travel: personal mobility trends in the Swedish population focusing gender and cohort. *Journal of Transport Geography*. 2011, Vol. 19, s. 1235–1244.

MAIER, Karel a kol. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, ISBN 978-80-247-4198-7.

INGRAM, D. R. A Concept of Accessibility: A Search for an Optimal Form. *Regional Studies*. 1971, Vol. 5, No. 2, s. 101–107.

ALAM, B. M. – THOMPSON, G. L. – BROWN, J. R. Estimating Transit Accessibility with an Alternative Method, Evidence from Broward County, Florida. *Transportation Research Record*. 2010, Vol. 2144, s. 62–71.

HANSEN, W. G. How Accessibility Shapes Land Use. *Journal of The American Institute of Planners*, 05/1959, Vol. 25, No. 2 – Land Use and Traffic Models, s. 73–81.

PIRIE, G. H. Measuring Accessibility: A Review and Proposal. *Environment and Planning*. 1979, 11A, pp. 299–312.

DAMM, D. – *Towards a Modal of Activity Scheduling Behavior*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1979.

CURRIE, G. *New Perspectives and Methods in Transport and Social Exclusion Research*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, UK, 2011. ISBN 978-1-78052-200-5.

DIJST, M. – JAYET, H. – THOMAS, I. Transportation and urban performance: Accessibility, daily mobility and location of household and facilities. In: DIJST, M. – SCHENKEL, W. – THOMAS, I. *Governing Cities on the Move*. Aldershot: Ashgate, 2002. ISBN 9780754617587.

van WEE, B., MAAT, K. Land-Use and Transport: a Review and Discussion of Dutch Research. *EJTIR*. 2003, Vol. 3, no. 2, s. 199–218.

ZHANG, Xingyou, LU, Hua, HOLT, James B. Modeling spatial accessibility to parks: a national study. *International Journal of Health Geographics*. 2011. [24. 9. 2015] Dostupné z: <http://www.ij-healthgeographics.com/content/10/1/31#>.

Agenda 21 for Urban Mobility 2009

ELLDÉR. Residential location and daily travel distances: the influence of trip purpose. *Journal of Transport Geography*. 2014, Vol. 34, s. 121–130. Elsevier Ltd.

MUŽÍK, J. Města. In: Navrátilová, A., Rozmanová, N., ed. Principy a pravidla územního plánování [online]. Ústav územního rozvoje, 2015. s. B.3-30-59. [31. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/internetove-prezentace/principy-a-pravidla-uzemniho-planovani/pap-komplet-pro-tisk-15-01-2015.pdf>

Commission of the European Communities. *Green Paper on the Urban Environment*. Brussels. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities L-2958, 1990. ISSN 0254-1475.

MUSIL, J. Starý člověk a prostředí. In: WOLF, J. a kol. *Umění žít a stárnout*. Praha: Svoboda, 1982, s. 229–286.

WEGENER, M. Reduction of CO2 emissions of transport by reorganisation of urban activities. In: HAYASHI, Y., ROY, J., eds. (1996): *Transport, Land-Use and the Environment*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 103-124. [27. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.spiekermann-wegener.com/pub/pdf/MW_Blackheath.pdf

Ing. arch. Zuzana Krmelová

ENGLISH ABSTRACT

The concept of towns of good accessibility and its importance for the quality of the life of senior citizens and children in urban settings, Zuzana Krmelová

The objective of the concept of towns of good accessibility is a sustainable relation among elements through which regular interaction takes place, so arranging for social cohesion and the elimination of effects of transportation on the environment. The article describes factors affecting accessibility as related to various age groups of inhabitants and focusing particularly on accessibility on foot as environment-friendly and an encouragement to physical activity.

PROBLEMATIKA VYUŽITIA BROWNFIELDS V RÁMCI FUNKČNEJ INTRAURBÁNEJ ŠTRUKTÚRY MESTA KOŠICE

Ivana Sovičová, Slavomír Bucher

Brownfields vznikajú v rámci celého administratívneho územia miest, prirodzene je ich priestorová diferenciácia v rámci ÚOJ nerovnomerná. V Košiciach prevládali (takmer 38,5 %) areály BF lokalizované v centrálnej mestskej zóne – v OÚJ Staré Mesto. V prípade Košíc sa potvrdil predpoklad, že poloha areálu BF v rámci sídelného útvaru hrá dôležitú rolu v procese ďalšieho redevelopmentu. Až štyri areály BF zo šiestich, ktoré sú zaradené do kategórie súčasného stavu exploatacie ako – prebiehajúca/plánovaná rekonštrukcia/revitalizácia sú lokalizované v OÚJ Staré Mesto.

Úvod

V práci analyzujeme možnosti revitalizácie vybraných opustených a nedostatočne využívaných priemyselných a komerčných plôch na území mesta Košice, známych pod anglickým názvom „brownfields“. Spomínané objekty sú najčastejšie lokalizované v historickom centre miest a ich revitalizáciou dochádza k transformácii funkčného využitia priestoru, často sa však stávajú novými symbolmi/dominantami mesta. Význam a postavenie „brownfieldov“ vo funkčnej a priestorovej štruktúre mesta Košice sa opiera o práce a metodiku anglosaských autorov v kontexte trvalo udržateľného rozvoja mesta.

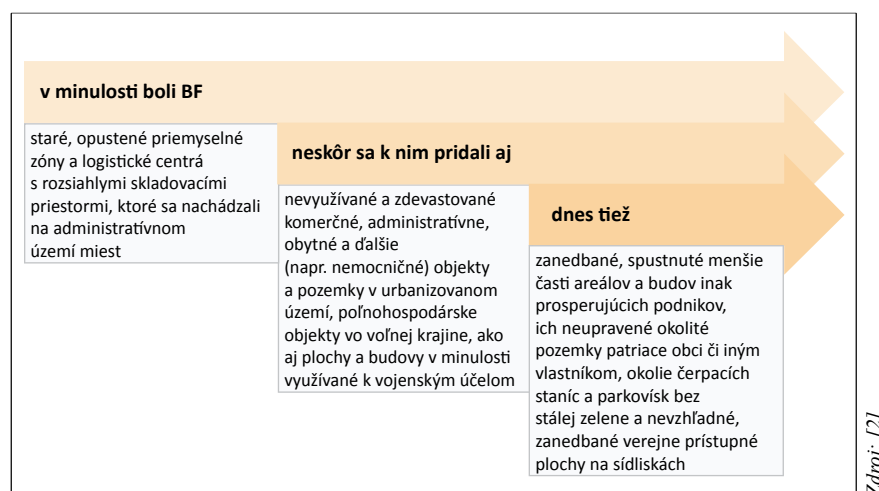
Obr. 1 definuje brownfield pomocou štyroch charakteristík, avšak jeho základnou vlastnosťou je opustenosť. Ak je nejaká plocha opustená, znamená to, že v minulosti bola využívaná a v súčasnosti je nevyužívaná. Termín opustený je však citovaný až v skupine charakteristík, ktoré sa nemusia vyskytovať komplexne. Ďalším paradoxom je tiež podmienená cha-

rakteristika – v súčasnosti nevyužívaný (v angl. not in current use) a nepodmienená charakteristika – čiastočne využívaný (v angl. partially occupied). Ani tieto nejasnosti však nezabránili všeobecnému rozšíreniu a využívaniu spomínanej definície vo Veľkej Británii. [1]

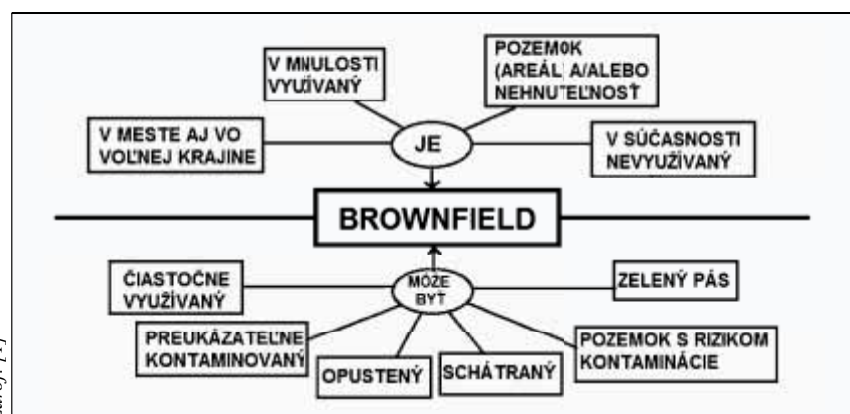
Definícia pojmu brownfield nie je ani v slovenských podmienkach doposiaľ zjednotená. Autori [2] argumentujú, že

pojem brownfield a jeho vymedzenie sa v priebehu vývoja tejto problematiky na Slovensku postupne prispôbuje súčasnému stavu využívania krajiny (obr. 2).

Autori [3, 4, 5] identifikovali významné regionálne trendy v rámci definície resp. pochopenia konceptov brownfields, ktoré reflektujú národné politické stratégie týkajúce sa regenerácie

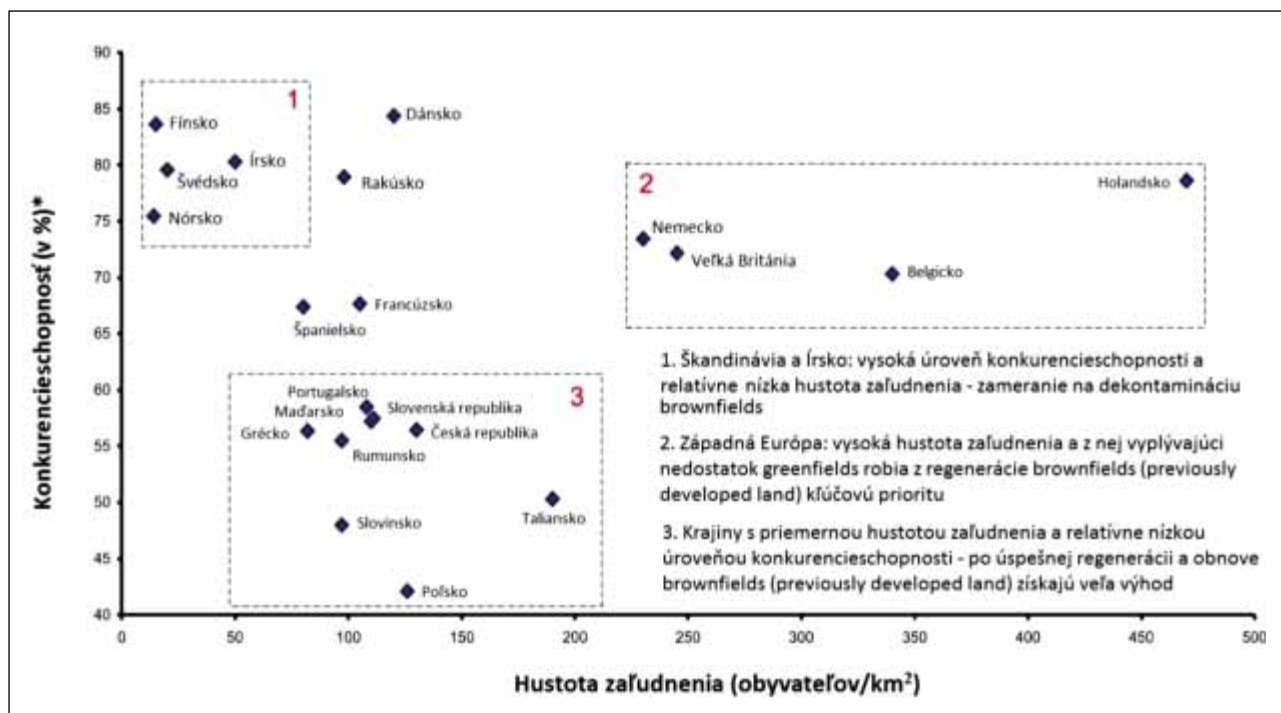
Obr. 2: Vývoj vymedzenia brownfields na Slovensku

Obr. 1: Charakteristiky určujúce definíciu brownfields vo Veľkej Británii

pôdy a vývoja fenoménu brownfields v západnej, východnej Európe a v skandinávskych krajinách (obr. 3).

Nevyužívané priemyselné objekty lokalizované v centrálnej zóne našich miest sa v poslednom decéniu transformujú na kľúčových nositeľov novej identity, symbolov, stávajú sa miestami sociálnych interakcií, ako aj vizuálnymi dominantami architektúry industriálneho mesta. Udržateľnosť miest môžeme dosiahnuť prostredníctvom vzájomného konsenzu rôznych záujmových skupín, rešpekto-

Obr. 3: Vzťah medzi hustotou zaľudnenia a konkurencieschopnosťou z pohľadu regenerácie brownfields vo vybraných európskych krajinách

vaním ich potrieb, názorovou integráciou a vzájomnou interakciou na rôznych úrovniach rozhodovacieho procesu. Rozvojové projekty, ktorých cieľom je racionálne využívanie brownfieldov v urbánnom prostredí napomôžu pri profilovaní kultúrnych inovácií a implementácii architektonických a urbanistických modelov. Tieto modely následne prispievajú k zvyšovaniu kvality života a zdravia v mestskom prostredí.

Technický, technologický, vedecký pokrok našej spoločnosti prispieva k urbánnemu rozvoju, avšak na druhej strane tieto inovácie nemajú pochopenie pre niektoré objektívne a spoločenské požiadavky súvisiace s kvalitou života. Rozmanitosť, nové formy komunikácie, mesto ako živý organizmus – všetky tieto termíny spája spoločný cieľ, ktorým je udržateľné urbánne prostredie. Nedostatočné kapacity pri výstavbe nových objektov vedú k strate pôvodnej identity mestských lokalít, ktoré sa následne transformujú v neadekvátne štruktúry plniace špecifické záujmy a potreby nových majiteľov. Úloha brownfieldov pri architektonickom, urbanistickom plánovaní a projektovaní sa primárne spája s ich budúcou regeneráciou na nové, zdravé lokality vyhovujúce požiadavkám a štandardom moderného urbánneho prostredia.

Metodický postup analýzy brownfields v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry mesta Košice

Koncipovať metodický postup identifikácie a inventarizácie areálov brownfields v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry mesta je prvým z parciálnych cieľov. Samotný metodický postup identifikácie a inventarizácie je zhotovený na základe inšpirácie z viacerých zahraničných štúdií, ktoré sa zaoberajú touto problematikou [4, 5, 6]. Medzi základné skupiny metód identifikácie areálov brownfields môžeme zaradiť:

1. Zber sekundárnych dát, ktoré predstavujú jednoducho dostupné verejné zdroje informácií. V našom prípade bude zber zahŕňať: analýzu existujúcich štatistických dát, štúdium územno-plánovacej dokumentácie a ortofoťotnímkov, leteckých snímok, analýzu mestských geografických systémov, monitoring médií, analýzu ekologickej záťaže a štúdium archívnych textových a kartografických materiálov.

2. Zber primárnych dát, ktoré sa považujú za pôvodné a zhromažďované pre špecifický účel. Zber primárnych dát o brownfields predstavuje využitie delfskej metódy, terénny výskum, zber fotodokumentácie, metódy nefor-

málneho rozhovoru a interview s pracovníkmi mestských úradov, majiteľmi areálov, obyvateľmi sídla a iné.

V predkladanej štúdii bude pre vytvorenie metodického postupu identifikácie a inventarizácie brownfields využitá delfská metóda (niekde metóda *Delphi*). Metóda spočíva v zadávaní vopred určených otázok o danej problematike vybraným expertom s cieľom dospieť ku skupinovému nájdeniu riešenia alebo zhode. Pre potreby analýz sme osloviť vybraných expertov, ktorí sa venujú architektúre, urbanizmu, regionálnemu a územnému rozvoju alebo pôsobia na akademickej pôde (Ing. Marek Ungřady – regionálny manažér pobočky SARIO v Košiciach, doc. RNDr. Katarína Kyselová, PhD. – odborná asistentka TUKE, Košice, Hutnícka fakulta, Katedra chémie, Ing. arch. Petronela Királyová – poverená zastupovaním hlavného architekta Mesta Košice).

Expertom bol predložený pološtruktúrovaný elektronický dotazník tzv. CAWI /computer assisted web interviewing/, ktorý obsahoval šesť povinných otvorených otázok a dve doplňujúce otázky. Zaujímalo nás názor expertov na problematiku brownfields, aké bariéry vidia v ich znovu využíva-

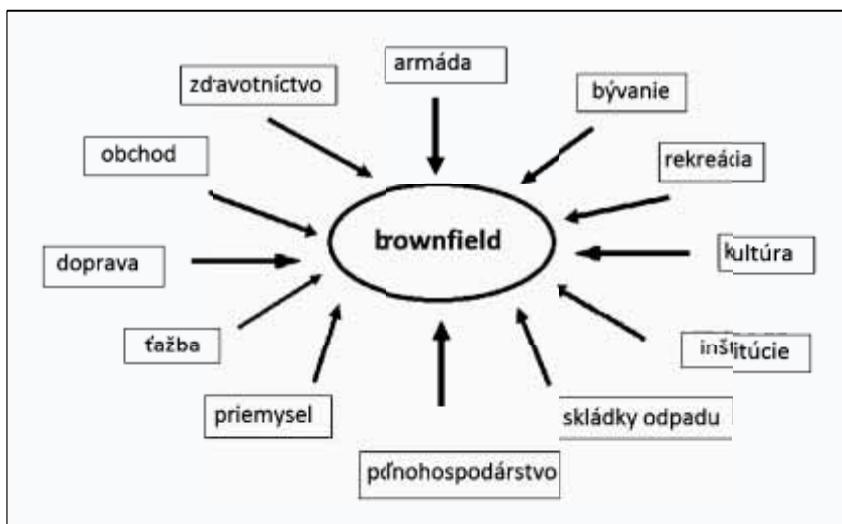
ní. Tiež či vedľa identifikovať konkrétne areály brownfields v rámci mesta Košice a akú metódu považujú za optimálnu pri identifikácii areálov v určitom území.

Medzi základné kategórie údajov pri hodnotení stavu areálu BF v sídle, v zmysle zahraničných analýz zaraďujeme [7, 8, 9, 10]:

- základné identifikačné údaje: názov lokality, mesto, presná adresa, poloha v rámci sídla, veľkosť lokality – rozloha, zastavanosť (v %);
- analýza predchádzajúceho využitia;
- spôsob súčasného využitia lokality;
- väzba na územno-plánovacu dokumentáciu;
- analýza vlastníckych vzťahov;
- analýza existencie ekologických záťaží;
- analýza technickej a dopravnej infraštruktúry;
- analýza limitov: limity vychádzajúce z ochranných pásiem, záplavových území, pamiatkovej ochrany, ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu, poddolované územia a pod.;
- analýza možností financovania projektu revitalizácie BF.

Podľa autora [10] úspech regenerácie brownfields závisí od viacerých faktorov ako napr.: polohy, environmentálnych podmienok, potenciálu budúceho využitia, majetkových vzťahov, existencie infraštruktúry. V našej štúdii budeme postupovať v súlade so sieťami CLARINET a CABERNET [11, 12] zaoberajúcimi sa analýzou troch skupín faktorov v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry mesta, ktoré sú zoradené v časovej súslednosti:

1. Predchádzajúce využitie je vo väčšine prípadov jednou z prvých a esenciálnych informácií, ktorú na začiatku analýzy môžeme získať. Služí nám tiež ako identifikátor zaradenia danej lokality do našej databázy a identifikátor typu brownfieldu. V tomto kroku sa stručne zaoberáme *historickými aspektmi* funkčného využitia daného areálu brownfield. Za brownfield v našej štúdii považujeme objekt alebo areál, ktorý je opustený a nevyužívaný *minimálne 2 roky*. Časový limit sme určili na základe podkladov zo zahraničnej odbornej literatúry [13, 14, 15]. Zameriame sa taktiež na vý-

Zdroj: [6]

Obr. 4: Typy brownfields podľa predchádzajúceho využitia

počet brownfields identifikátorov (pomer brownfields k rozlohe zastavaného územia, pomer brownfields k novým rozvojovým územiam) v rámci modelového územia a ich vzájomnej komparácii. Nevýhnutným atribútom pri analýze brownfields vo funkčnej intraurbánnej štruktúre je *analýza pôvodného funkčného využitia*. Identifikáciu typu konkrétneho areálu brownfields vykonáme podľa klasifikácie jeho predchádzajúceho využitia. Rozlišujeme nasledovné typy brownfieldov: *priemyselné, poľnohospodárske, armádne, po ukončenej ťažbe, po dopravnej a technickej infraštruktúre, inštitucionálne, obchodné, kultúrne, rezidenčné, rekreačné a iné – nešpecifikované* (obr. 4).

2. Súčasný stav zahŕňa skupinu charakteristík týkajúcich sa reálnej situácie jednotlivých areálov brownfields. Analýza areálov brownfields z geografického hľadiska v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry mesta by mala nepochybne zahŕňať aj *analýzu priestorovej diferenciácie* a teda aj rozmiestnenia areálov brownfields v rámci OÚJ Košíc. Zameriame sa preto na analýzu brownfields podľa: *polohy, veľkosti* (celkovej rozlohy brownfields, rozlohy zastavanej plochy), *koeficientu zastavanosti* (% podiel zastavanej plochy k celkovej rozlohe areálu brownfield). Po lokalizácii areálov brownfields nasleduje analýza štruktúry evidovaných brownfields podľa súčasného stavu. V tomto atribúte rozlišujeme tri kategórie: nevyužívané lokality, čiastočne využíva-

né – *underused localities* a s prebiehajúcou/plánovanou rekonštrukciou/revitalizáciou. Podľa *zložitosti majetkovo-právnych vzťahov* rozoznávame jednoduché vlastnícke vzťahy – areál vlastní jediný majiteľ. Na druhej strane máme kategóriu viacerých majiteľov/vlastníkov. Podľa *štruktúry vlastníkov* rozlišujeme viacero kategórií: vlastníctvo štátu (SR), obce, vlastníkom je súkromný tuzemský vlastník, súkromný zahraničný vlastník, družstvo vlastníkov, neznámy vlastník; a ich kombinácií: obec + štát, obec + súkromný (tuzemský/zahraničný) vlastník, štát + súkromný (tuzemský/zahraničný) vlastník, súkromný a zahraničný vlastník a ďalšie kombinácie. Rovnako sa bližšie zameriame na analýzu počtu objektov v rámci areálov brownfields, ale aj ich hodnotenie *podľa veku ukončenia výstavby*. Pri tomto atribúte budeme rozlišovať päť kategórií období dokončenia výstavby: do roku 1920, 1921–1940, 1941–1970, 1971–1990, 1991–2010.

Analýzujeme taktiež *rok ukončenia aktívnej činnosti a exploatácie daného areálu*. Podľa *ekologickej záťaže* rozlišujeme štyri registre (rizikové kategórie) podľa portálu environmentálnych záťaží MŽP SR. Patria sem: A. pravdepodobná environmentálna záťaž, B. (potvrdená) environmentálna záťaž, C. sanačná, rekultivovaná lokalita a D. environmentálna záťaž vyradená z registrov. Všetky spomenuté kategórie sa delia podľa priority riešenia na: EZ s vysokou, strednou alebo

nízkou prioritou. V súvislosti s väzbou na územnoplánovacia dokumentáciu definujeme rôzne plochy podľa funkčného využitia. Cieľom štúdie bude preskúmanie zmien vo funkčnom využití plôch, ktoré vykonáme komparáciou dvoch posledných aktualizácií územno-plánovacej dokumentácie [16, 17].

3. Budúce využitie bude danému areálu brownfield priradené na základe potenciálnych možností jeho revitalizácie, s prihliadnutím na pripravenosť miesta, súčasnú situáciu na trhu s nehnuteľnosťami, územný rozvoj, schopnosť potenciálnych investorov, PZI a pod. *Budúce funkčné využitie* by malo byť v súlade s aktuálne platným územným plánom mesta, ktorý prihliada na predchádzajúce využívanie a na zachovanie kontinuity vývoja územia.

Informácie tohto druhu sú základom pre tvorbu indikátorov o rozsahu nutnej revitalizácie. Vďaka vyhodnoteným údajom možno potenciálne vytvoriť reálne a efektívne ciele pre budúcu regeneráciu takýchto území.

Kľúčovým faktorom pri výskume brownfields v rámci funkčnej intraurbánnej štruktúry je aj spomínaná priestorová diferenciácia. Pre jej podrobné grafické znázornenie bolo využité mapové zobrazenie. Kartografická príloha v predkladanej práci bola vyhotovená v prostredí programu spoločnosti ESRI ArcMap 10 a open source geografického informačného systému QGIS. Z konkrétnych kartografických metód využitých v programe ArcView sme aplikovali superpozíciu máp, metódy kartogramu a kartodiagramu a pod. Počas tvorby máp boli analyzované aj rôzne geopriestorové funkcie, úkony: *clip*, *intersect*, *dissolve*, *merge* a pod. a proces georeferencovania a vektorizácie.

Hodnotenie základných kategórií údajov areálov brownfields na území mesta Košice

Na území mesta Košice sme zistili na základe predstavenej metodiky identifikácie a inventarizácie areálov brownfields celkovo 26 areálov brownfields. Celková rozloha areálov brownfields v meste Košice predstavuje 239,719 ha, čo je 0,98 % z celkovej rozlohy mesta

Košice v jeho administratívnych hraniciach (mapa 1).

Prvým skúmaným atribútom bola priestorová diferenciácia areálov brownfields v meste Košice podľa observačných územných jednotiek. Na základe tohto kritéria môžeme pozorovať nerovnomerné rozmiestnenie areálov brownfields (mapa 1). Z celkového počtu 22 OÚJ (alebo aj MČ) je možné areály brownfields identifikovať len v 7 z nich (Sever, Sídliisko KVP, Ťahanovce, Juh, Západ, Staré Mesto, Nad jazerom). Najväčší počet BF sa nachádza v rámci OÚJ Staré Mesto (10 BF).

Pri analýze štruktúry brownfieldov z hľadiska súčasného stavu exploatácie prevládajú nevyužívané lokality (58 %), zatiaľ čo podvyužitých lokalít bolo evidovaných 23 %. V prípade šiestich areálov BF je plánovaná alebo prebiehajúca rekonštrukcia či revitalizácia. Ide o areály: Malinovského kasárne, dom na Alžbetinej 44, mestské kúpalisko Červená hviezda, bývalá väznica na Baštovej ulici, bývalé športové gymnázium a lokalitu Napájadlá. Pri skúmaní priestorového rozmiestnenia BF podľa stavu exploatácie je najvyšší počet celkom nevyužitých areálov brownfields evidovaný v OÚJ Staré Mesto (5) a Juh (4). V rámci OÚJ Staré Mesto je možné nájsť taktiež najvyšší evidovaný počet tých areálov BF, v ktorých je plánovaná revitalizácia (4). Čiastočne využívané lokality BF sú priestorovo diferencované rovnomernejšie (mapa 2).

Dôležitým aspektom je tiež analýza pôvodného funkčného využitia identifikovaných areálov BF. Podľa pôvodnej funkcie v rámci Košíc prevládajú priemyselné a inštitucionálne areály brownfields, ktorých je v Košiciach zhodne po 5. Do skupiny priemyselných BF patria: areál VSS, lokalita Napájadlá, Stará sladovňa, lokalita ohraničená ulicami Alvinczyho a Bellovou a areál bývalej magnezitky. K inštitucionálnym BF patrí: hotel Ali, škôlka na ulici Stálicovej, nemocnica na ulici Moyzesovej, väznica na Baštovej ulici a bývalé športové gymnázium na Popradskej. K nedokončeným areálom BF sa zaradil pancierový kryt a nedostavaný bazén na Sídlišku KVP. Priestorová diferenciácia areálov brownfields na základe pôvodného funkčného využitia v rámci OÚJ mesta Košice je

výrazne heterogénna. V rámci OÚJ Staré Mesto sú lokalizované až tri pôvodom armádne areály BF (Malinovského kasárne, kasárne na Bačikovej ulici a Vozatajské kasárne). V tejto OÚJ sú tiež zhodne po dva areály BF pôvodom priemyselné, rezidenčné a inštitucionálne.

Tendencia lokalizácie rovnakých skupín areálov BF podľa pôvodnej funkcie do určitých OÚJ sa nepotvrdila. Je však možné vychádzať z faktu, že vojenské a armádne objekty a areály sú v rámci Košíc lokalizované najmä v OÚJ Staré Mesto. Naopak priemyselné prevádzky, zóny, obvody či okrsky je možné nájsť roztrúsene v rôznych OÚJ napr. Staré Mesto, Ťahanovce, Nad jazerom, Juh atď. (mapa 3).

Brownfields sa často krát nevyhnutne analyzujú aj z hľadiska svojej veľkosti, teda celkovej rozlohy (celkovej rozlohy areálu BF, rozlohy zastavanej plochy alebo niekde dokonca rozlohy podlažnej plochy). Najrozsiahlejšou lokalitou BF, ktorá bola identifikovaná na území Košíc je areál bane Bankov, ktorý dosahuje rozlohu viac než 124 ha. Druhú najväčšiu rozlohu pozorujeme pri lokalite Napájadla, ktorá sa rozprestiera na ploche viac než 30 ha. Naopak najmenšou lokalitou brownfield je obytný dom na Štúrovej ulici, s rozlohou 190 m². Spolu zaberajú areály BF takmer 240 ha.

Podľa veľkosti lokality brownfields rozlišujeme v rámci Košíc tri veľkostné kategórie:

1. malé lokality:
do 5000 m² – (do 0,5 ha) patrí tu 9 areálov brownfields;
2. stredne veľké lokality:
5001–10 000 m² – (od 0,5001 ha do 1 ha) v tejto kategórii je zaradených 5 areálov brownfields;
3. veľké lokality:
nad 10 000 m² – (nad 1 ha) do tejto skupiny patrí evidovaných 12 areálov brownfields.

Priemerná veľkosť areálov BF v meste Košice je 9,22 ha, avšak táto priemerná hodnota je skreslená najrozsiahlejším areálom – baňou Bankov. Bez tejto lokality dosahuje priemerná rozloha areálov brownfields v meste Košice hodnotu 4,627 ha (tab. 1).

Rozloha zastavanej plochy patrí medzi významné atribúty z hľadiska možnosti ďalšieho využitia, keďže v mnohých prípadoch sa finančný rozpočet na prípadnú revitalizáciu okrem stavu objektu, odvíja aj od veľkosti objektov, ich zastavanej plochy, ako aj počtu podlaží a pod. Pri analýze koeficientu zastavanosti, ktorý bol vypočítaný ako podiel zastavanej plochy objektov lokalizovaných v areáloch brownfields k celkovej rozlohe areálu brownfield, je možné najvyšší koeficient (100 %) pozorovať v rámci dvoch lokalít BF. Ide o lokality: obytný dom Štúrova

a kino Družba, ktoré boli evidované ako samostatné objekty, bez zastavanej plochy. S vylúčením týchto objektov má najvyšší koeficient zastavanosti (cez 91 %) areál brownfield – dom na rohu Alžbetinej a Moyzesovej, keďže ide o objekt s malým centrálnym nádvorím. Najnižším koeficientom zastavanosti (1,636 %) v rámci evidovaných areálov BF disponuje, prirodzene pre svoju rozlohu, areál bane Bankov (Tabuľka 3). Areály brownfields v meste Košice dosahujú priemerný koeficient zastavanosti takmer 29,5 %. Celkový pomer

zastavanej plochy brownfields k aktuálne zastavanému územiu v meste Košice (4636,907 ha) tvorí 0,424 %. Špecifickými prípadmi pri skúmaní koeficientu zastavanosti odhliadnúc od nezastavaných areálov, sú aj dva líniové areály brownfields: železničný tunel v Ťahanovciach a lanovka Bankov – Ťahanovce. V prvom prípade nebolo možné preskúmať zastavanosť z evidentných dôvodov. V druhom prípade sme pristúpili k analýze zastavanosti samotnej nástupnej stanice lanovky v lokalite bane Bankov.

P. č.	Lokalita brownfields	ÚOJ	Rozloha areálu BF (v ha)	BF podľa veľkostnej kategórie – rozlohy	Zastavaná plocha v areáloch BF (v m ²)	Koeficient zastavanosti (v %)
1	Malinovského kasárne	STARÉ MESTO	4,079	3	13 511,198	33,124
2	Stará sladovňa	STARÉ MESTO	0,127	1	391,000	30,715
3	Lanovka Bankov – Ťahanovce	SEVER	0,112	1	511,134	45,801
4	Športové gymnázium (Popradská)	ZÁPAD	2,244	3	3 092,000	13,778
5	Hotel Ali	JUH	0,279	1	658,327	23,603
6	Obytný dom (Štúrova 22)	JUH	0,019	1	190,000	100,000
7	Obytný dom na rohu Alžbetinej a Moyzesovej	STARÉ MESTO	0,186	1	1 704,000	91,761
8	Mariánsky dvor	STARÉ MESTO	0,786	2	1 187,000	15,108
9	Materská škola (Stálicová)	NAD JAZEROM	0,782	2	1 227,830	15,693
10	Mestské kúpalisko Červená hviezda	STARÉ MESTO	1,053	3	1 072,961	10,186
11	Starý železničný tunel (Ťahanovce)	ŤAHANOVCE		1		
12	Pancierový kryt (Sídliisko KVP)	SÍDLISKO KVP	2,858	3	1 301,561	4,553
13	Nedostavaný bazén (Sídliisko KVP)	SÍDLISKO KVP	0,234	1	941,000	40,214
14	Kino Družba	ZÁPAD	0,148	1	1 482,000	100,000
15	Futbalový štadión VŠA	JUH	12,391	3		
16	Areál VSS	JUH	16,779	3	66 894,932	39,868
17	Nemocnica (Moyzesova)	STARÉ MESTO	0,160	1	1 600,000	100,000
18	Väznica (Baštová)	STARÉ MESTO	0,655	2	1 981,000	30,233
19	Kasárne Slobody (Bačíkova)	STARÉ MESTO	0,819	2	3 396,000	41,455
20	Areál Magnezitky	ŤAHANOVCE	22,432	3	12 547,571	5,594
21	Baňa Bankov	SEVER	124,036	3	20 286,141	1,636
22	Lokalita Napájadlá	NAD JAZEROM	30,842	3	56 018,372	18,163
23	Asanačné pásмо (Terasa)	ZÁPAD	13,8	3	6 772,654	4,908
24	Trhovisko „blšák“	JUH	2,896	3		
25	Vozatajské kasárne (Alvinczyho)	STARÉ MESTO	0,908	2		
26	Lokalita ohraničená ulicami Alvinczyho a Bellovou	STARÉ MESTO	1,091	3		
	PRIEMER (celkovo)		9,220		7 568,000	29,477
	PRIEMER (bez BF č. 21)		4,627			
	SPOLU		239,719		196 767,000	

Zdroj: vlastný empirický výskum, ÚE KE 2013

Tab. 1: Štruktúra areálov BF v meste Košice podľa ich rozlohy a koeficientu zastavanosti

V procese potenciálnej revitalizácie konkrétneho areálu brownfields je nevyhnutná analýza **komplexnosti vlastníckych vzťahov**. V prípade evidovaných košických areálov BF prevládajú tie, ktoré majú jednoduché vlastnícke vzťahy a majiteľ je len jeden (62 %). Zložitejším je prípad viacerých vlastníkov, pričom tí vlastnia 38 % z identifikovaných areálov BF. Z hľadiska priestorovej diferenciácie je možné jednoduché vlastnícke vzťahy pozorovať v centrálnych OÚJ Košíc (Staré Mesto, Západ). Platí však skutočnosť, že priestorovo rozsiahlejšie areály majú viacero vlastníkov (mapa 4). Z areálov BF, ktoré majú rozlohu do 3 ha (18) malo jednoduché vlastnícke vzťahy až 14 areálov. Naopak tie areály BF, ktoré boli väčšie než 3 ha (8) vlastnilo viacero vlastníkov.

Skúmanie štruktúry vlastníkov je druhým krokom pri majetkovoprávnom usporiadaní. Podľa štruktúry vlastníkov evidovaných areálov BF prevládajú tie, ktoré vlastní tuzemský súkromný vlastník (10 areálov – 38 %). Druhou najpočetnejšou skupinou sú brownfields, ktoré sú v kombinovanom vlastníctve obce a tuzemského súkromného vlastníka (6 areálov – 23 %).

V piatich prípadoch sa v rámci evidovaných areálov BF v meste Košice nenachádza žiadny objekt (nehnuteľnosť). Ide o areály: trhovisko „blšák“, areál Vozatajských kasární, lokalita ohraničená ulicami Alvinczyho a Bellovou, futbalový štadión VŠA a bývalý tunel Ťahanovce. Napriek tomu, že tunel je považovaný za inžiniersku stavbu a teda aj nehnuteľnosť, či objekt, pre potreby našej analýzy predstavuje špecifický prípad. V rámci šiestich areálov BF môžeme identifikovať viac než 20 objektov.

Skúmať počet objektov a ich zastavanú plochu nie je konečný výpočet atribútov, ktoré je potrebné pri projekte revitalizácie zhodnotiť. Významnou sa tiež javí **analýza objektov podľa veku ich dokončenia**. Neplatí však pravidlo, že staršie objekty budú vyžadovať vyššie náklady na revitalizáciu než objekty postavené neskôr. V prípade Košíc boli v rámci evidovaných areálov BF štyri objekty vybudované pred rokom 1920. Najpočetnejšou skupinou sú objekty vybudované v období rokov 1941–1970 (9 objektov). V OÚJ Staré

Mesto sú z pochopiteľných dôvodov – historickej pamiatkovej rezervácie, lokalizované všetky (4) areály BF, ktorých objekty boli vybudované pred rokom 1920 (mapa 5).

Výška finančných nákladov nevyhnutných na revitalizáciu areálov je závislá aj od dĺžky opustenia a stavu zabezpečenia objektov. Podľa štruktúry na základe roku opustenia prevládajú tie, ktoré boli opustené v roku 2008 (4 areály BF).

Pri analýze ekologických záťaží v rámci evidovaných areálov brownfields v meste Košice môžeme ekologickú záťaž pozorovať v prípade troch areálov brownfields: Malinovského kasárne (B: potvrdená environmentálna záťaž s nízkou prioritou), areál bývalej Magnezitky (register A: pravdepodobná environmentálna záťaž so strednou prioritou) a areál bývalých VSS (B: potvrdená environmentálna záťaž so strednou prioritou).

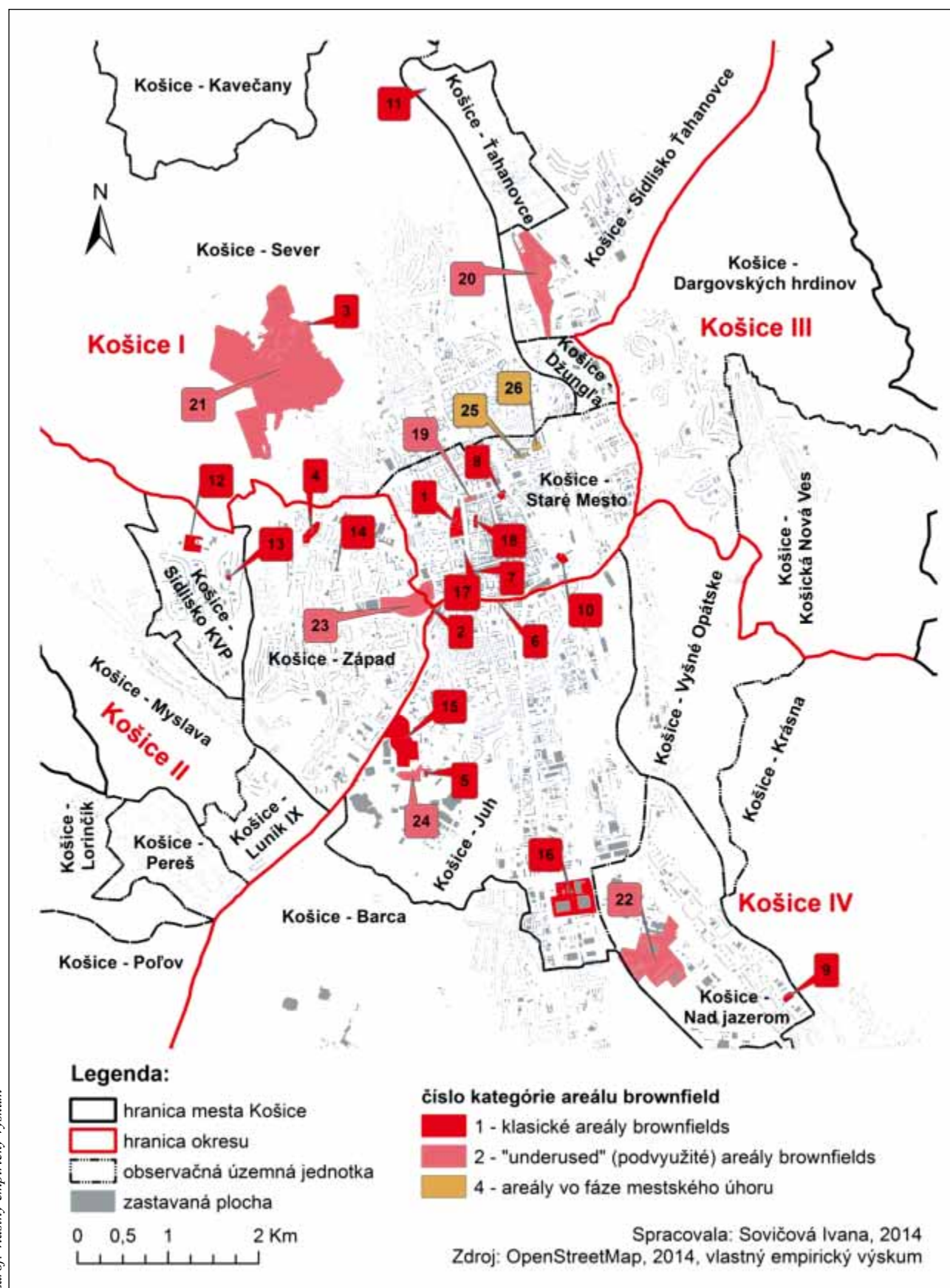
Záver

Vnímanie brownfields ako územnej rezervy miest je nespochybniteľné. Na druhej strane stojí zmena funkčného využitia areálu BF, ktorá však nie vždy musí byť v území vítaná. Nevyhnutné a dôležité je dôsledné uplatňovanie plnohodnotnej urbanistickej koncepcie s plochami pre všetky potrebné funkcie a nie len pre momentálne podnikateľsky zaujímavé funkčné využitie vybraných lokalít. Podľa názorov odborníkov je v existujúcich urbanistických štruktúrach potrebná eliminácia rizika nekonceptných zmien, ktoré by nastali odpredajom a parciálnymi zmenami tých funkčných plôch, ktoré sú v danej lokalite nedostatočné (napr. zmena materskej školy na ulici Stálicovej a športového gymnázia na rôzne podnikateľské a komerčné účely). Vhodným nástrojom by mohlo byť spracovanie komplexného posúdenia existujúcej štruktúry, definovanie a včlenenie oblastí, kde obyvatelia cítia potrebu zmeny. Pre tieto územia je potom potrebné spracovať územné plány zón, ktoré podrobne definujú využitie územia v súlade s potrebami občanov.

Vzhľadom na potenciálne využitie areálu BF sa z pohľadu udržateľnosti spoločnosti a vitality sídla sa historicky potvrdil ako najsprávnejší spôsob vytvárania mestských zón polyfunkčný princíp využitia. Je nevyhnutné

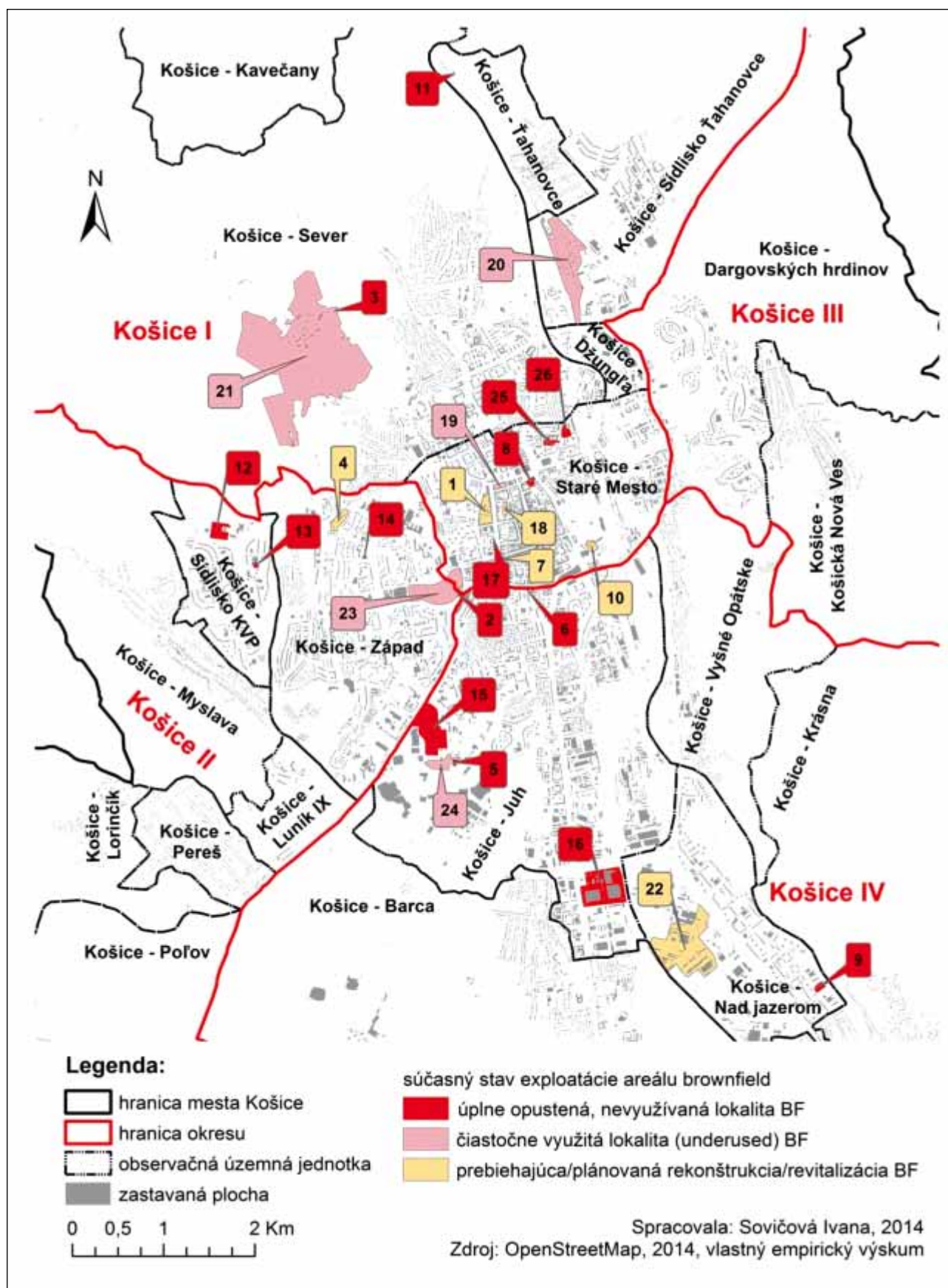
zdôrazniť, že aj po realizácii všetkých odporúčaní, opatrení a prijatí nástrojov miestnou samosprávou Košíc nebude problematika areálov brownfields úplne vyriešená. Vyplýva to z faktu, že nie všetky areály brownfields majú rovnaký rozvojový potenciál. Každý areál je istým spôsobom špecifický a vyžaduje si individuálny prístup. Isté percento areálov BF s trvalými objektmi nie je vhodné pre ďalšie využitie v stave v akom sa nachádza. V tomto prípade je jedinou možnosťou ich asanácia a prinavrátenie do prirodzeného stavu. Brownfields vznikajú v rámci celého administratívneho územia miest, prirodzene je ich priestorová diferenciácia v rámci ÚOJ nerovnomerná. V Košiciach prevládali (takmer 38,5 %) areály BF lokalizované v centrálnej mestskej zóne – v OÚJ Staré Mesto.

V prípade Košíc sa potvrdil predpoklad, že poloha areálu BF v rámci sídelného útvaru hrá dôležitú rolu v procese ďalšieho redevelopmentu. Až štyri areály BF zo šiestich, ktoré sú zaradené do kategórie súčasného stavu exploatacie ako – prebiehajúca/plánovaná rekonštrukcia/revitalizácia sú lokalizované v OÚJ Staré Mesto. Ostatné dve lokality BF (športové gymnázium; lokalita Napájadlá) majú tiež významnú polohu v rámci mesta z hľadiska dopravnej dostupnosti a napojenosti (blízko vonkajšieho mestského okruhu II. – Trieda SNP; na ceste II. Triedy č. 552). V Košiciach došlo v období rokov 1995–2008 k priebežnej aktualizácii ÚPN v niektorých lokalitách, pričom boli schválené zmeny a doplnky vo vyše 100 lokalitách. Na jednej strane môže pôsobiť takáto zmena funkčného využitia ako pozitívna, najmä vtedy ak dokáže napomôcť k potenciálnej revitalizácii a redevelopmentu areálu BF. Na druhej strane môže táto dynamická zmena územného plánu pôsobiť kontraproduktívne, najmä v prípade ak ide o výstavbu na greenfields a záber poľnohospodárskej pôdy. V Košiciach došlo v prípade troch areálov BF k viac či menej výrazným zmenám funkčného využitia plôch, ktoré sa premietli aj v zmene územného plánu – v Zmenách a doplnkoch HSA KE (2011 a 2014). V dvoch prípadoch šlo o stratu priemyselnej funkcie a jej následnú zmenu na plochy mestskej občianskej vybavenosti.

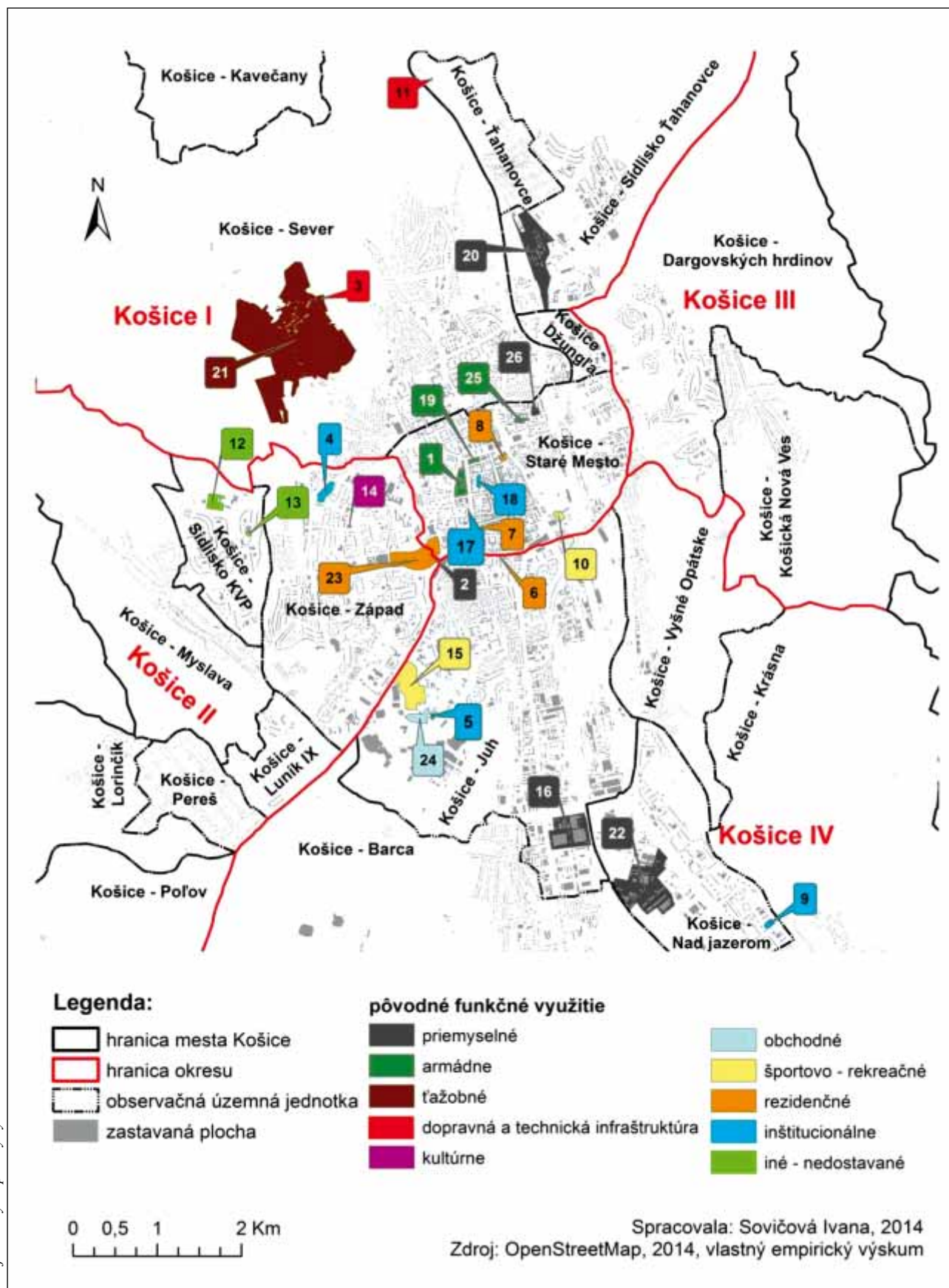

Zdroj: vlastný empirický výskum

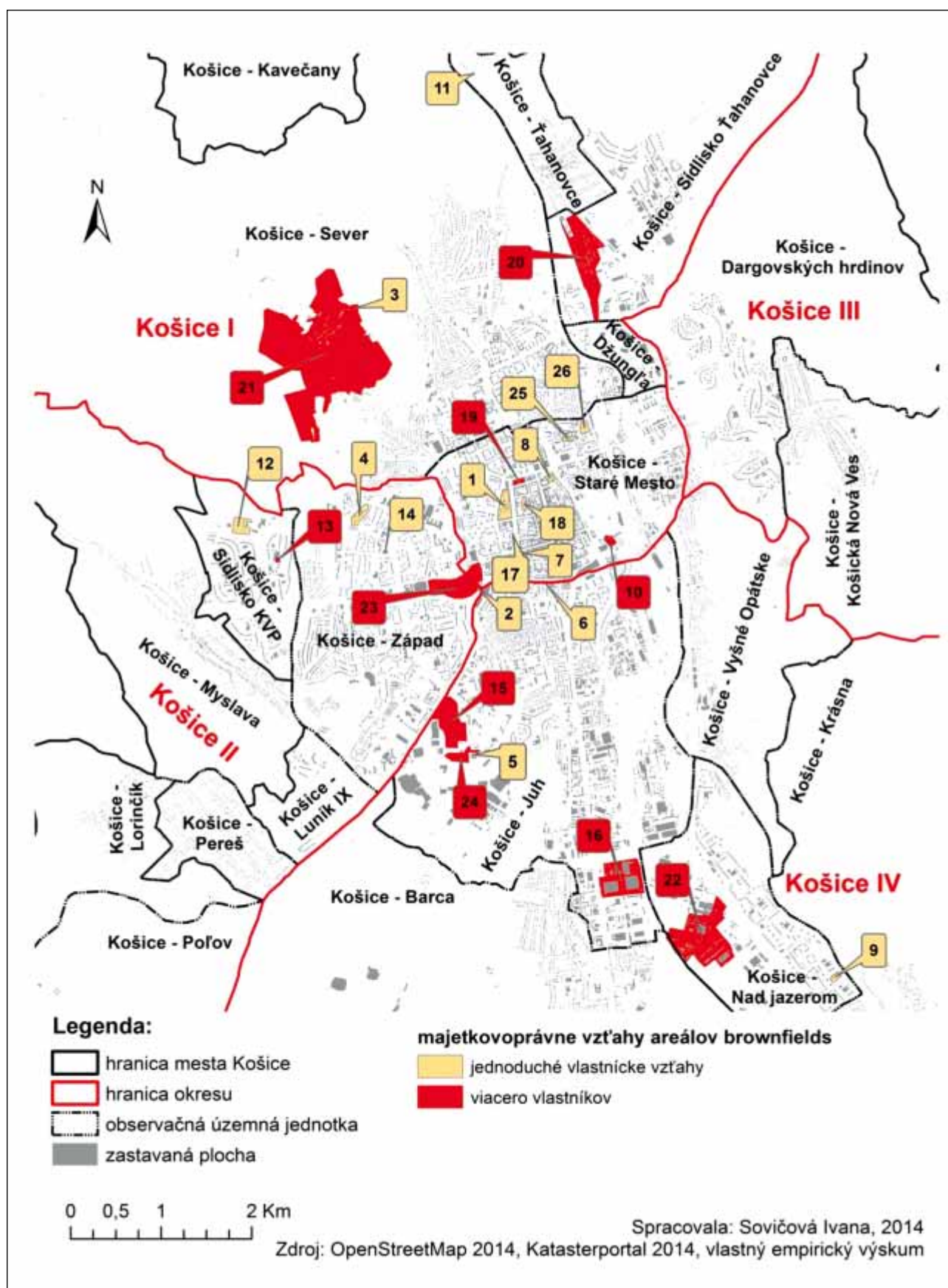
Mapa 1: Poloha areálov brownfields v meste Košice podľa kategórií

Mapa 2: Štruktúra areálov brownfields v meste Košice podľa súčasného stavu exploatácie

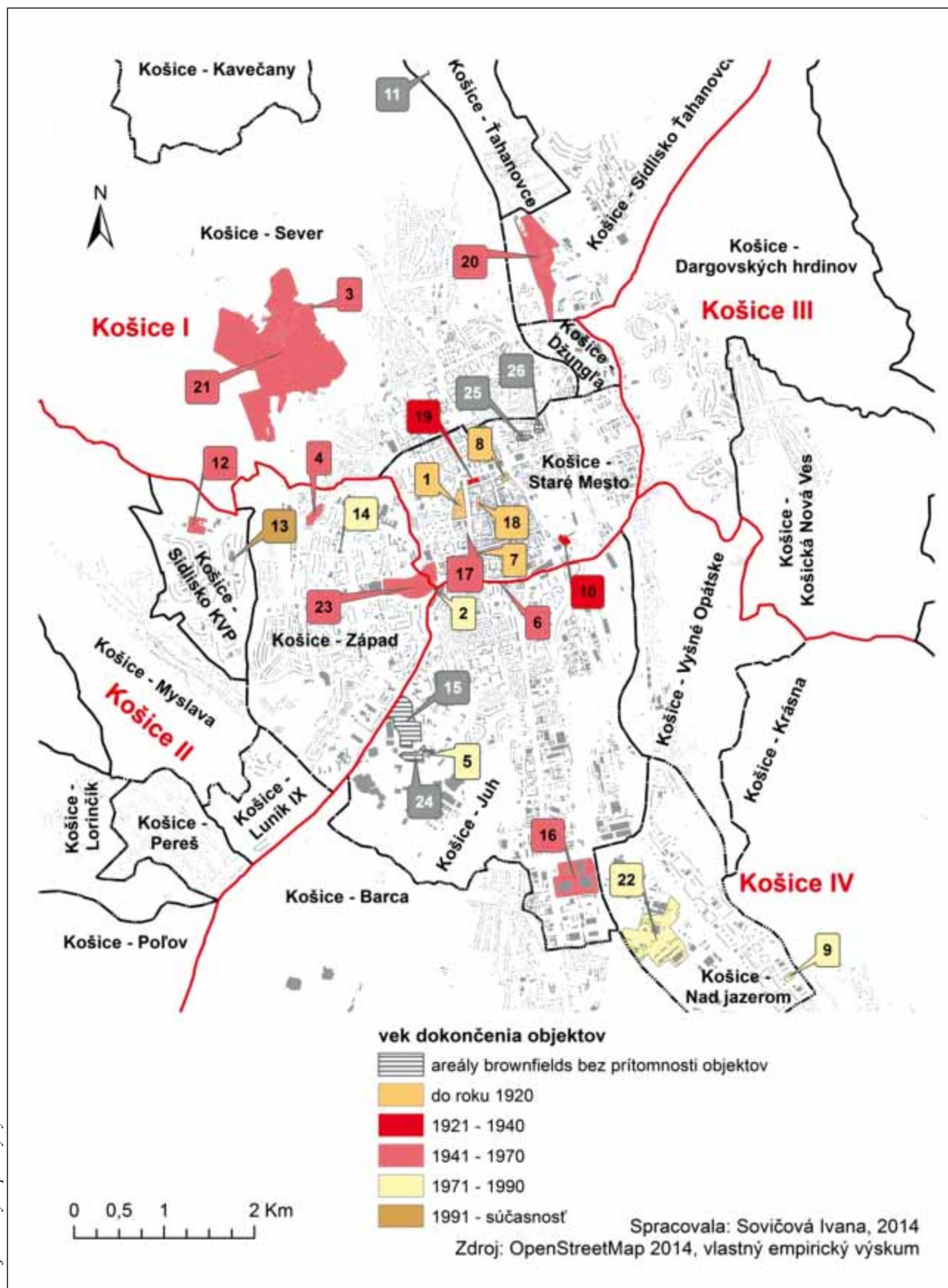

Mapa 3: Štruktúra areálov brownfields v meste Košice podľa pôvodného funkčného využitia

Zdroj: vlastný empirický výskum

Mapa 4: Štruktúra areálov brownfields v meste Košice podľa majetkovo-právnych vzťahov

Mapa 5: Štruktúra areálov brownfields v meste Košice podľa veku dokončenia ich objektov

Použitá literatúra

1. GANSER, Robin – WILLIAMS, Katie. Brownfield Development: Are We Using the Right Targets? Evidence from England and Germany. *European Planning Studies*, Vol. 15, No. 5, 2007, pp. 603–620.
2. SZEREKES, Kristian – RUSKO, Miroslav. Obnova a rozvoj „hnedých polí“. *Životné prostredie*, roč. 42, č. 1, 2008, pp. 44–47, ISSN 0044-4863.
3. HEMPHILL, Lesley – BERRY, Jim – MCGREAL, Stanley. An indicator-based approach to measuring sustainable urban regeneration performance: part 1, conceptual foundations and methodological framework. *Urban Studies*, Vol. 41, No. 4, 2004, pp. 725–756.
4. LESAGE, Pascal – EKVALL, Tomas – DESCHENES, Louise – SAMSON, Réjean. Environmental assessment of Brownfield rehabilitation using two different life cycle inventory models. *International journal of Life cycle assessment*, Vol. 12, No. 6, 2007, pp. 391–398.
5. CHENG, Fangfang – GEERTMAN, Stan – KUFFER, Monika – ZHAN, Qingming. An integrative methodology to improve brownfield redevelopment planning in Chinese cities: A case study of Futian, Shenzhen. *Computers Environment and Urban Systems*, Vol. 35, No. 5, 2011, pp. 388–398.
6. FINKA, Maroš. Brownfields – aktuálny problém priestorového rozvoja. *Urbanita*, roč. 23, č. 3, 2011, s. 6–9.
7. JÍNOVÁ, Radka. Nástroje revitalizace průmyslových ploch v Severním Porýní-Vestfálsku. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. VII, č. 2, 2004, s. 46–54.
8. KUNC, Josef – KLUSÁČEK, Petr – MARTINÁT, Stanislav. Percepce a lokalizace urbáních brownfields: podobnosti a rozdíly na příkladu Brna a Ostravy. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 14, č. 1, 2011, s. 13–17.
9. NOVOSÁK, Jiří – HÁJEK, Oldřich – NEKOLOVÁ, Jana – BEDNÁŘ, Pavel. The spatial pattern of brownfields and characteristics of redeveloped sites in the Ostrava metropolitan area (Czech republic). *Moravian Geographical Reports*, Vol. 21, No. 2, 2013, pp. 36–45.
10. PEARSALL, Hamil. Superfund Me: A Study of Resistance to Gentrification in New York City. *Urban Studies*, Vol. 57, No. 11, 2013, pp. 2293–2310.
11. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY. *Brownfields Program Achievements Linked to Early Success* [online]. 2011 [cit. 2011-10-18]. Dostupné z: <<http://nepis.epa.gov/Adobe/PDF/P100829D.pdf>>.
12. ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY. *Brownfields definition* [online]. 2012 [cit. 2012-11-10]. Dostupné z: <<http://www.epa.gov/brownfields/overview/glossary.htm>>.
13. DOLEŽELOVÁ, Lucie. Příklad řešení regenerace brownfieldů využitím pozemkového fondu a rozvojové společnosti v Severním Porýní-Vestfálsku. *Urbanismus a územní rozvoj* č. 1/2008, s. 31–36.
14. PETRÍKOVÁ, Dagmar. Klasifikácia a hodnotenie možností regenerácie brownfieldov. *Urbanita*, roč. 23, č. 3, 2011, s. 10–13.
15. SÝKOROVÁ, Ivana. Pražské brownfields: příležitost i hrozba pro rozvoj metropole. *Geografie*, roč. 112, č. 4, 2007, pp. 250–265.
16. ÚZEMNÝ PLÁN HOSPODÁRSKO-SÍDELNEJ AGLOMERÁCIE KOŠICE (ÚPN HSA ZaD KE). *Územný plán hospodársko-sídelnej aglomerácie Košice. Stav zmien a doplnkov – február 2011* [online]. 2011 [cit. 2011-07-23]. Dostupné z: <<http://www.uzemneplany.sk/upn/kosice/uzemny-plan-mesta/stav-zmien-a-doplnkov-2011/vykres/komplexny-urbanisticky-navrh>>.
17. ÚZEMNÝ PLÁN HOSPODÁRSKO-SÍDELNEJ AGLOMERÁCIE KOŠICE (ÚPN HSA ZaD KE). *Stav zmien a doplnkov – marec 2014* [online]. 2014 [cit. 2014-07-23]. Dostupné z: <http://www.kosice.sk/static/up_2013_V-3.htm>.

RNDr. Ivana Sovičová, PhD.

Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky

Fakulta humanitných a prírodných vied

Prešovská univerzita v Prešove

RNDr. Slavomír Bucher, PhD.

Ústav geografie

Prírodovedecká fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Košice

ENGLISH ABSTRACT

Problems of the use of brownfields within the functional intra-urban structure of the city of Košice, by Ivana Sovičová & Slavomír Bucher

Although brownfields have originated throughout the administration territories of towns their spatial differentiation is of course unequal. In the city of Košice, most brownfield areas (38.5%) have been localized in the central urban zone, the Old Town. It is well known that the location of brownfield areas within a settlement plays an important role for further redevelopment. Four of Košice's six brownfields, as listed in the category of reconstruction/revitalization under way or planned, are found in the administration unit of the Old Town.

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ K PROBLEMATICE LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ

Unikátně dochované historické město Ústěck bylo ve dnech 9.–11. září 2015 místem konání celostátního semináře k problematice lidového stavitelství s názvem **Vesnické památkové rezervace a zóny 20 (10) let od vyhlášení**. Seminář byl pořádán generálním ředitelstvím Národního památkového ústavu (NPÚ) Praha, územním odborným pracovištěm NPÚ v Ústí nad Labem, územní památkovou správou Praha – Souborem lidové architektury Zubrnice, Krajským úřadem Ústeckého kraje, městem Ústěck a Společností pro obnovu památek Ústěcka z.s. Hlavním organizátorem a koordinátorem byl – jako každým rokem – PhDr. Pavel Bureš z generálního ředitelství NPÚ.

Ústěck – náměstí

Tématem tohoto již tradičního setkání památkářů, architektů, urbanistů, pracovníků ochrany přírody a dalších souvisejících oborů i zástupců státní správy a samosprávy bylo letošní 20., v některých případech 10. výročí vyhlášení většiny plošně chráněných souborů lidové architektury – vesnických památkových rezervací a vesnických památkových zón (VPR, VPZ). Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů definuje památkové rezervace jako *území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů* a památkové zóny jako *území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty*.

Cílem semináře bylo zhodnocení průběhu a výsledků 20 let trvání plošné ochrany vesnických sídel a pozitivní

i negativní zkušenosti s touto formou ochrany kulturního dědictví venkova. Současně byly hodnoceny efekty působení finančních příspěvků Ministerstva kultury z Programu péče o VPR, VPZ a KPZ i dalších dotačních zdrojů (programy krajů, strukturální fondy EU – operační programy, program Leader, granty Finančního mechanismu EHP/Norska aj.). Seminář se však nezabýval pouze retrospektivou, ale i názory na řešení problematických otázek budoucí existence a perspektivy územní ochrany vesnických historických sídel.

Program třídního semináře již tradičně zahrnoval dva bloky přednášek, prohlídku městské památkové rezervace Ústěck a celodenní exkurzi po zajímavých lokalitách Ústěcka a Litoměřicka.

Účastníky semináře uvítal vstupním projevem starosta města Ústěcku pan Pavel Kundera, slavnostního zahájení semináře se zúčastnili představitelé Ústeckého kraje, zástupci Ministerstva kultury, generálního ředitelství NPÚ a starosta obce Zubrnice.

Přednášky zahájila PhDr. Věra Kovářová, emeritní pracovnice NPÚ, územního pracoviště Brno, která popsala z pohledu pracovníka památkového ústavu snahy o stanovení plošné památkové péče na území vesnických sídel od počátečních průzkumů na začátku 80. let, přes výběr významných lokalit a zpracování návrhů. Úspěšný však byl pouze jiho-moravský areál vinných sklepů Petrov – Plzeň, který byl prohlášen památkovou rezervací výnosem ministerstva kultury ČR ze dne 15. září 1983. Ostatní předložené návrhy Ministerstvo kultury ČR projednávalo, ale bezvýsledně. Další chráněná území vesnických sídel byla prohlášena až v roce 1995, o 10 let později následovalo prohlášení dalších území. Celkem bylo na území České republiky prohlášeno 61 VPR a 211 VPZ.

Následující přednášející, kteří reprezentovali územní odborná pracoviště NPÚ ze všech krajů, ve svých příspěvcích popisovali chráněná vesnická sídla ve svých zájmových územích,

problémy památkové ochrany a jejich možná řešení. Většina problémů byla společná pro všechny oblasti, poněkud odlišná je situace v Praze.

Ing. Josef Bambas z územního odborného pracoviště NPÚ Praha popisoval na příkladu VPR Stodůlky zvláštní situaci dvou vesnických památkových rezervací a sedmi památkových zón, které se nacházejí na území města Prahy. Vesnické území je obklopeno městskou zástavbou bytových domů a neustále sídlí tlak na výstavbu nových domů, dostavby, bourání a přestavby. Četné úpravy probíhají bez závazného stanoviska státní památkové péče. Investorem takových stavebních zásahů se vyplatí zaplatit pokutu a pokračovat ve stavbě.

Velikým přínosem pro ochranu kulturních hodnot území se někde stává občanské sdružení, příliš často se to však nedaří. Perspektiva vesnic na území Prahy není příliš optimistická.

Mgr. Jana Berková z územního odborného pracoviště středních Čech rozlišovala podle míry problémů tři skupiny historických vesnických sídel. Nejmenší výskyt problémů a konfliktů je v sídlech převážně využívaných chalupářů. Zde pracovníkům památkové péče postačí sledovat a usměrňovat chalupářské úpravy. Sídla trvale obydlená jsou naopak zdrojem stálých problémů, obyvatelé s nevolí reagují na dohled památkářů. A nejproblematičtější skupinou jsou vesnice v okolí Prahy (např. VPR Dobrovíz). Zde se projevuje obrovský tlak na povolování přístaveb a zahušťování zástavby. Ve všech třech skupinách se velice dobře osvědčuje zavedení konzultačních dnů, kdy se občané postupně přesvědčují o významu kulturního dědictví, a buduje se dobrý vztah občanů s památkáři. Podstatným přesvědčovacím argumentem jsou finanční příspěvky na opravy památkových objektů. Nezbytné je nastavení zásad péče tak, aby byla zajištěna kontinuita rozhodování při střídání ve vedení obcí a na příslušných úřadech.

Následující přednášky potvrzovaly uvedené závěry a doplňovaly další problémy a možná řešení.

Přednáška Ing. arch. Jany Šnajdrové z Ministerstva kultury shrnovala podrobně vývoj legislativy, která tvoří právní rámec prohlášení plošně chráněných území. Již v 50. letech se začaly provádět rozsáhlé průzkumy historických vesnických sídel. Tento trend představovali např. profesor Ing. arch. Kurial, docent Ing. arch. Voděra a profesor Ing. arch. Škabrada.

V roce 1958 nabytí platnosti zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách, ve kterém je již zakotven pojem památková rezervace. První vesnická památková rezervace byla však prohlášena až o 25 let později. Byl to již zmíněný areál vinných sklepů Petrov – Plže. V roce 1986 Ministerstvo kultury ČSR pořídilo dokument Koncept záchrany lidové architektury, který obsahoval výběr vesnických historických sídel včetně všech významných aspektů jednotlivých lokalit. Četné vesnice byly k prohlášení připraveny již mnoho let, ale k započetí procesu prohlášení VPR došlo až po nabytí platnosti zákona č. 20/1987 Sb. Bylo předloženo 60 návrhů, ale až v roce 1995 byly návrhy projednány ve vládě a nařízením vlády bylo všech 60 vesnic prohlášeno VPR.

Souběžně se připravovaly návrhy prohlášení VPZ. V roce 1990 bylo prohlášeno v Jihočeském kraji vyhláškou Jihočeského KNV 20 VPZ, v Praze v letech 1991 a 1993 vyhláškou hlavního města Prahy 6 VPZ. V roce 1995 a v roce 2004 bylo vyhláškami Ministerstva kultury prohlášeno 185 VPZ.

Ing. arch. Věra Kučová z generálního ředitelství NPÚ v přednášce Vernakulární architektura jako součást světového dědictví zdůraznila význam naší lidové architektury v celosvětovém kontextu. Svědčí o tom zápis vesnické památkové rezervace Holašovice na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO v roce 1998.

Součástí prvního bloku přednášek semináře byla prohlídka historického jádra města **Úštěku**, které bylo prohlášeno za městskou památkovou rezervaci v roce

1980. První písemná zmínka o Úštěku je z počátku 13. století. Ve 14. století bylo město opevněno a byl vybudován hrad. V 15. století byla k městským hradbám přistavěna tzv. Pikartská věž, která stojí v pozměněné podobě dodnes.

Ústěk – Pikartská věž

Ústěk – gotické dvojče

Nejstarší dochované obytné domy pocházejí z počátku 16. století. Pro přestavbu města a jeho současný vzhled byly určující velké požáry v roce 1856 a 1859. Z doby po požáru pochází většina domů v centru. Nové domy byly stavěny převážně v pozdně klasicistním stylu. V 1. polovině 19. století vznikly tzv. Ptačí domky, což jsou dřevěné přístavky zakotvené na skalní stěně, které navazují na sklepy a chodby vytesané v pískovcové skále.

Ústěk – Ptačí domky

Po 2. světové válce proběhl odsun německého obyvatelstva a počet obyvatel klesl téměř o polovinu. Město však nebylo postiženo plošnými demolicemi historické zástavby, došlo pouze k několika negativním zásahům. Po prohlášení města MPR se začal postupně zlepšovat stav historických domů, v posledních letech byly rehabilitovány mnohé fasády.

Ústěk 8 – fasády domů

Další zajímavá a památkově hodnotná sídla v okolí města byla cíli celodenní exkurze. Prvním z nich byla vesnická památková rezervace **Starý Týn**, kde je cenný soubor roubené, hrázděné i zděné lidové architektury. Selské usedlosti byly v době zemědělské prosperity stavebně upravovány, autenticky se dochovaly zejména chalupy, které pocházejí z 18. století.

Starý Týn

Městys **Levín**, který byl další navštívenou lokalitou, není plošně chráněn, je zde však cenná kulturní památka – kostel Povýšení sv. Kříže z 18. století. Kostel vybudovaný z kamenných kvádrů má centrální dispozici a je zastřešený přilbicí s lucernou s cibulovou stříškou. Zajímavý je interiér kostela s ochozem po obvodu.

Levín, kostel Povýšení sv. Kříže

Vesnická památková rezervace **Zubrnice**, která je propojena se Souborem lidové architektury Zubrnice, je ojedinělou kombinací historického vesnického sídla a skanzenu. Mezi stávající historickou zástavbu byly přeneseny významné stavby z nedalekých vesnic. Protože je však zapotřebí umístit další ohrožené cenné objekty, byla již v návaznosti na sídlo navržena lokalita, ve které budou situovány další přenesené stavby.

Základní osnova vesnice Zubrnice je středověkého původu. Většina starší zástavby pochází z období hospodářského rozmachu v 1. polovině 19. století, kdy byly budovány nejdříve tradiční dřevěné stavby, následovala výstavba velkých zděných klasicistních domů

s využitím cihel. Prvním transferem skanzenu byla barokní kašna, přenesená na náves v roce 1977.

Zubrnice – barokní kašna

Posledním transferem byl velký roubený patrový dům z roku 1700, pocházející z vesnice Loubí. Je to jeden z nejhodnotnějších objektů zástavby severočeského regionu. Dům je využíván jako víceúčelové vzdělávací centrum. V jeho citlivě provedené moderní přístavbě jsou umístěny všechny provozní a technické náležitosti centra, takže není narušena historická část domu. Víceúčelové centrum slouží u nás ojedinělým edukačním programům, ve kterých je kladen důraz na samostatné a tvůrčí zapojení dětí do tradičních i zemědělských činností.

Zubrnice – roubený dům z Loubí

Skanzen pořádá různé akce, například Zubrnický jarmark, Velikonoce ve skanzenu, Podzim na vesnici a Vánoce

v Zubrnici. Velkou atrakcí je historická železnice Velké Březno – Zubrnice – Lovčkovice, která byla zapsána na seznam kulturních památek, na nádraží v Zubrnici vzniklo železniční muzeum.

Poslední navštívenou vesnicí byla vesnická památková zóna **Merboltice**. Základním stavebním typem vesnice byl koncem 18. století patrový roubený dům podstávkového typu, novější klasicistní zděná zástavba pochází z konce 19. století. Často zde docházelo k přezdění roubených staveb a odstranění podstávky. Areál zajímavě a nejcelistvěji dochované usedlosti z počátku 19. století se skládá z obytného domu, vozové kůlny, stodoly, výměnku a provorepublikové vily.

Merboltice

Závěrečné přednášky semináře byly věnovány způsobům prezentace a popularizace lidové architektury, možnostem uchování památek vývoje zemědělství v krajině a zkušenostem z výstavby nových objektů v plošně chráněných územích historických vesnic.

Seminář přispěl významnou mírou nejen k rozšíření poznatků o současné situaci v památkové péči o plošně chráněná vesnická sídla, o problémech a možnostech rozvoje těchto lokalit, ale i k rozšíření povědomí o hodnotách historických sídel jako urbanistických celků.

Ing.arch. Marie Tomášková

TROCHU JINÁ PUBLIKACE

Většina publikací a metodických pomůcek Ústavu územního rozvoje je určena odborné veřejnosti. Nyní jsme připravili tak trochu jinou publikaci. Více o této nové internetové publikaci jsme našim čtenářům slíbili už v minulém čísle časopisu – publikace má název **Principy a zásady urbanistické kompozice v příkladech**.

Odbor územního plánování MMR zadal v roce 2015 ÚÚR úkol připravit názornou motivační pomůcku o urbanistické kompozici v územně plánovací dokumentaci. Vznikla tak internetová publikace, která seznamuje čtenáře s vybranými pojmy urbanistické kompozice a jejich uplatněním v územním plánování. Publikace je odlišná od dalších metodických materiálů, neboť je určena především laické veřejnosti. Z této skutečnosti vychází její struktura, forma i způsob vyjádření. Kolektiv autorů se snažil vytvořit materiál s přehlednou a jasnou formou, která osloví každého čtenáře. Publikace vyzývá občany ke spolupráci, inspiruje je k námětům komentovaných prohlídek sídel a jejich okolí. Chce podnítit zájem obyvatel o jejich prostředí. Přibližuje práci projektanta jako zpracovatele územního plánu. Jednoduchými kroky vede k možnosti vyzkoušet si pohled architekta-urbanisty na město nebo vesnici a její okolí. V urbanistické kompozici publikace klade důraz především na estetickou stránku území a chce tím přispět k rozvoji komunikace mezi projektantem (tj. architektem-urbanistou) a zástupci obce. Měla by usnadnit oběma stranám spolupráci při územně plánovací činnosti, zejména při zpracování územního plánu, regulačního plánu, územní studie, případně při územním rozhodování. Komunikace ze strany projektanta bývá profesně specifická, využívá odborných pojmů a názvosloví. Bez znalosti pojmů a principů urbanistické kompozice může totiž dojít k nedostatečnému objasnění záměrů a jejich nepochopení.

Proč je publikace určena laické veřejnosti?

Pojmy, principy a zásady urbanistické kompozice pořizovatelé a projektanti znají, případně řeší území citem, a tedy podvědomě zásady aplikují. Náročnější je záměry objasnit a prosadit v rámci jednání se zástupci obce nebo s občany. Pokud odborník nemá v diskuzi jako partnera odborníka se stejným nebo alespoň blízkým zaměřením, je diskuze obtížná a mnohdy nekončí vzájemným pochopením. Přitom jak projektant, tak veřejnost má stejný cíl, tj. zachovat a posílit kvalitu řešeného území. Projektant ani pořizovatel však nemá kapacitu a časový prostor veřejnost s pojmy, principy a zásadami seznamovat v rámci zákonem daných jednání. Proto ÚÚR nabízí pro daný účel uvedenou publikaci. Jejím prostřednictvím se zástupci obce a další laická veřejnost má možnost seznámit s problematikou urbanistické kompozice. Cílem publikace proto nebylo vytvořit vědecké dílo, které by shrnulo veškeré poznatky o urbanistické kompozici, ale sestavit poutavý výběr nejzajímavějších pojmů, principů a zásad, a to tak, aby vybízel neprofesionální uživatele k vyzkoušení a aplikaci na jim známé území.

Publikace nejprve stručně seznamuje zájemce s tím, co to vlastně je **urbanistická kompozice**. Vychází z rozlišení urbanistické koncepce jako prostorového, funkčního a provozního uspořádání prostředí v sídlech a v krajině, závislého na potenciálu území, úloze sídla v systému osídlení a na předpokládaném budoucím rozvoji. **Urbanistická kompozice** je součástí urbanistické koncepce. Cílem urbanistické kompozice je estetické uspořádání prostorů, ploch, přírodních a stavebních prvků do komponovaných souborů a celků.

Publikace je rozdělena do čtyř částí:

• Část I – Vybrané pojmy urbanistické kompozice

Část I názorně seznamuje čtenáře s vybranými pojmy urbanistické kompozice. Pomocí pojmů prezentuje, jaké základní obecné principy v urbanistické tvorbě platí.

• Část II – Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice

Představuje zásady – doporučení, jak s obecnými principy urbanistické kompozice v územním plánování nakládat a jak je při tvorbě využít.

• Část III – Jak to všechno uhlídat

Část III seznamuje čtenáře se stavebním zákonem a jeho prováděcími vyhláškami. Dále nabízí čtenáři možnost hlouběji proniknout do problematiky pořizování územního plánu a ovlivnit tak urbanistickou kompozici sídla.

• Část IV – Čeho je třeba se vyvarovat – aneb: jak ano a jak ne

Přibližuje vybrané zásady urbanistické kompozice v názorných ilustracích.

V Části I Vybrané pojmy urbanistické kompozice jsou představeny nejfrekvencovanější pojmy urbanistické kompozice. Každému pojmu je věnován samostatný list – karta. Pomocí pojmů se prezentuje, jaké základní obecné principy v urbanistické tvorbě platí. Příručka zohledňuje platné principy a zásady jak pro město, tak i pro vesnice.

Publikace seznamuje čtenáře na jedenadvaceti samostatných kartách s následujícími pojmy:

1. urbanistická koncepce
2. urbanistická kompozice
3. krajinná kompozice
4. genius loci, obraz města, image města
5. konfigurace terénu
6. výšková hladina
7. historické jádro
8. významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště
9. dominanta
10. panorama

11. silueta
12. veduta
13. urbanistická osa
14. pohledová osa
15. chráněný pohled a pohledový horizont
16. průhled
17. pohledově exponované místo
18. cílový bod pohledu – point de vue
19. měřítko a proporce
20. gradace, kontrast a akcent
21. rytmus, symetrie a asymetrie

Pojmy jsou řazeny ve sledu, v jakém je třeba přistupovat k území při vnímání sídla a jeho urbanistické kompozice, tj. od celku k detailu.

Karty obsahují zjednodušený výklad pojmu, výklad pojmu podle různých odborných zdrojů, pro názornost využívají ilustrativní fotografie nebo schémata, eventuálně zahrnují grafickou značku možného vyjádření v dokumentech územního plánování. Karty stručně představují, jakým způsobem je možné pojem v územním plánování vnímat. Samozřejmostí je odkaz na příslušnou literaturu a na další doplňující zdroje.

V Části II Aplikace základních principů a zásad urbanistické kompozice publikace představuje zásady – doporučení, jak s obecnými principy urbanistické kompozice v územním plánování nakládat a jak je při tvorbě využít. Ke komplexní, kvalitní a dlouhodobě platné urbanistické koncepci a kompozici v územním plánu vedou v urbanistické tvorbě tři postupné kroky:

1. vnímání území,
2. analýza území,
3. návrh řešení území.

V souladu s uvedenými třemi kroky publikace rozděluje aplikaci základních principů a zásad urbanistické kompozice na následující postupy:

1. prověření, co je řešené území na mapě a v terénu – vnímání prostředí a souvislostí,
2. jaké hodnoty se v území nachází,
3. jak lze hodnoty v urbanistické kompozici využít – principy a zásady tvorby,
4. jak hodnoty v území zachovat a rozvíjet, tj. zlepšit,
5. jak urbanistickou kompozici v území stabilizovat a dlouhodobě tak udržet.

Na příkladu konkrétního sídla jsou čtenářům představeny hlavní zásady využívající principy urbanistické kompozice v územním plánování. Publikace záměrně nevyužívá proslulá památkově chráněná místa, ale snaží se poukázat, že hodnoty lze nalézt v kterémkoliv sídle a i pro ně platí zásady urbanistické kompozice. Jako modelové území, na němž demonstruje ukázky principů urbanistické kompozice, volí městys Černá Hora, ležící severně od Brna.

Kapitola 1.1. *Než se vydáme do terénu*, která má podtitul *Průzkum sídla a okolí podle map – poloha sídla a členitost terénu, historie sídla a krajiny*, poukazuje jak důležité je uvědomit si **polohu sídla a členitost terénu**.

Kapitola 1.2. *Čeho si máme všimnout* s podtitulem *Pohled na sídlo z jeho okolí a pohledy na vnitřní části sídla* motivuje čtenáře k **průzkumu okolí a k pozornosti vůči konkrétním hodnotám** – například dominantám, vyhlídkovým bodům, historickému jádru či urbanistickým osám. Publikace

8. VÝZNAMNÝ VYHLÍDKOVÝ BOD a POHLEDOVÉ STANOVIŠTĚ

UUR

Zjednodušený výklad pojmů

Významný vyhlídkový bod a pohledové stanoviště je místo v sídle nebo v jeho okolí, z něhož je malebný pohled na toto sídlo nebo na jeho část.

Úhel významného vyhlídkového bodu je výše vymezující malebný pohled, případně je to výše, v níž je vyhlídka do okolí možná.

Dálkový pohled – pohled na sídlo, který zahrnuje celé sídlo a částečně i jeho okolí.

Rozmanitost definic

Významný vyhlídkový bod

Velikostně přístupné místo, jehož vyvýšené umístění v terénu (vrchol kopce, úbočí) nebo v rámci stavby (rozhledna, věž) umožňuje přehlednout významnou a atraktivní část okolního území. [1]

Pohledové stanoviště a pohledová linie

Bod nebo trasa, z nichž existují významné pohledy na dané území. [2]

A co územní plánování?

Urbanistická kompozice sídla se výrazně projevuje mimo jiné v dálkových pohledech. Mezi důležitá pohledová stanoviště musíme řadit hlavní příjezdové komunikace do sídla, neboť mnohdy je na ose přístupové komunikace význačný objekt sídla. Dálkové pohledy tvoří první setkání návštěvníka se sídlem a usnadňují mu orientaci v sídle.

Vytvářet vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště v územním plánu znamená projit sídlo, vnímat jeho hodnoty a hledat místa, z nichž je na ně nejvhodnější pohled. Tento pohled chránit včetně pohledového stanoviště. Znamená to vytvářet možnosti a předpoklady pro další takové pohledy novými stanovišti, ale i novými hodnotnými objekty. Záleží na velikosti řešeného území: regulační plán, řešící menší část sídla, se může věnovat většímu detailu místa (výhledu na sochu, kašnu, hodnotné průčelí významné budovy).

Příklad grafické značky

- významný vyhlídkový bod
- pohledové stanoviště
- pohledové stanoviště typického panoramatu
- úhel a směr rozhledu
- úhel významného vyhlídkového bodu

Významný vyhlídkový bod nebo pohledové stanoviště může ležet v sídle, v jeho okolí nebo také zcela mimo správní území řešeného sídla.

Obr. 19: Vyhlídka na město Řím ze střechy Památníku Viktora Emanuela II.

Zdroje

- [1] Úřad územního rozvoje, Brno, Standard sledovaných jevů pro územně analytické podklady obcí [online]. Brno a Praha, 2014. – Dostupný jen z: 30.
 [2] OBERSTERER, Ivo, ČAČEK, Jan. *Analýza urbanismu a územního plánování*. Praha: FA ČVUT, 2001. Materiál z významného díla MDM 210000026 „Proměny urbanismu“. Obr. 19: foto J. Polomský

[illegible]

20 | Principy a zbyvaty etnografické kompozice v příkladech

9. DOMINANTA

Část I Vybrané příklady ustáňovací kompozice | 21

vybízí čtenáře k seznámení se s okolím společnými turistickými výlety s fotoaparáty, neboť místním obyvatelům jsou i krásné pohledy všední a nedokáží je dostatečně ocenit. Mnohdy teprve procházka s odborníkem nebo vyhledávání záběrů přes fotoaparát a prezentace snímků, otevře místním oči. Výsledkem komentovaných prohlídek může být například soutěž občanů a návštěvníků o nejhezčí fotografii obce jako celku zasazeného do okolní krajiny.

Pro laika je obtížné rozlišit hodnoty uznávané územním plánováním. Pohled projektanta přibližuje kapitola 2.1. *Co je hodnotou území podle územního plánování* s podtitulem *Stavební zá-*

kon, rozdělení hodnot, sledované jevy. V odpovědi na otázku, co je a co není hodnota území v územním plánování, se mohou názory různit. Stavební zákon v § 18 odst. 4 říká: „Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.“ Spolu s M. Bečkou je možné konstatovat, že: „Hodnota v územním plánování je taková hodnota, která má územní průmět a existuje o ní společenský konsenzus.“ Co takovou hodnotou může být v územním plánování, nejnázorněji předkládají sledované jevy územně analytických podkladů obcí. Jednodušším vodítkem pro jejich poznávání je jejich

základní členění na hodnoty přírodní, kulturně historické, urbanistické (prostorové a kompoziční) a civilizační.

Na teoretické představení hodnot v územním plánování navazuje kapitola s názvem 2.2. *Jaké mohou být hodnoty ve správním území* aneb *Příklady sledovaných hodnot*. Tato kapitola představuje svým výběrem ilustračních fotografií konkrétní hodnoty v území a napomáhá tak čtenáři si pod členěním hodnot představit konkrétní objekt nebo přírodní prvek.

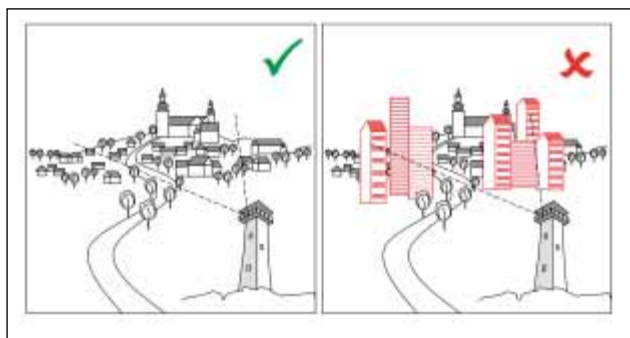
Další kapitola v kostce představuje základní úkol územního plánu. Tím je vyřešení celkové koncepce sídla na základě jeho analýzy. Hlavní myšlenku vyjadřuje název kapitoly 2.3. *Analýza území není jen výčtem hodnot*. Analýza území je především zohledněním souvislostí v území s ohledem na jeho hodnoty. Je nutný individuální přístup ke každému sídlu, neboť každá obec je jedinečná, má svá specifika daná terénem, historickým vývojem a umístěním ve struktuře osídlení. Pro urbanistickou koncepci nestačí jen vytipovat hodnoty v území, je třeba s nimi v územním plánu pracovat a umět je využít pro celkový vzhled sídla.

Úkolem územního plánu v oblasti urbanistické kompozice je:

- poznat stávající kompoziční vztahy,
- využít jejich potenciál,
- nepoškodit navrženými záměry kompoziční vztahy a jejich další možnosti rozvoje,
- podpořit a vhodně doplnit kompozici obce.

V každém z těchto kroků je třeba stále analyzovat, co zamýšlený záměr v území způsobí, dále pamatovat, že hodnotou v území je i stávající zástavba a nezastavěná krajina. Kapitola stručně shrnuje úlohu veřejnosti mít povědomí o základních principech urbanistické kompozice a být projektantovi zdatným partnerem – rozumět mu, pochopit ho v diskuzi a v hledání optimálního řešení území.

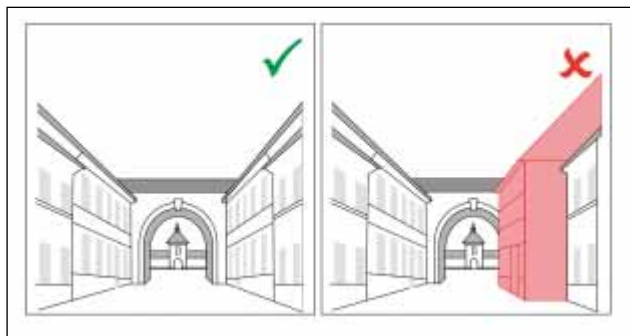
Důležitá je účast veřejnosti i při změnách územních plánů, neboť porušením urbanistické kompozice může dojít k nevratnému poškození vzhledu a atraktivity sídla.

Identifikovat a chránit dominanty, které se uplatňují v dálkových pohledech na sídlo, zejména z příjezdových komunikací, z tras a z vyhlídkových bodů v okolí.

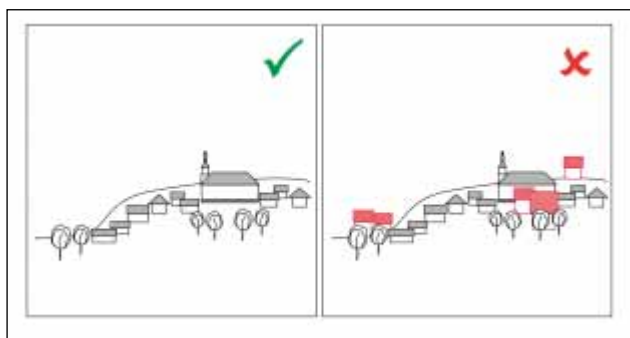
Výškové dominanty využívat pro orientaci v sídle, tj. posilovat orientaci v sídle podle polohy dominant historického jádra.

Respektovat **stávající pohledy a průhledy na dominanty**. Vytvářet nové pohledové osy a ty vymezovat jako chráněné pohledy.

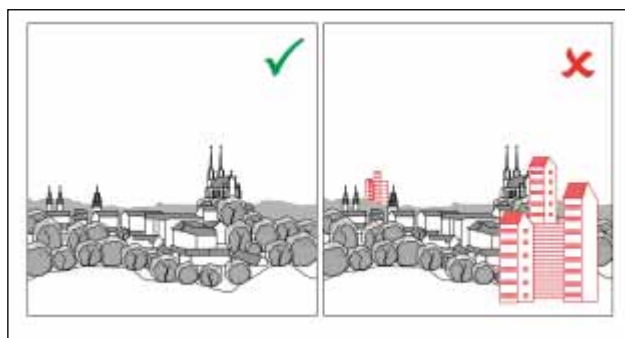

Zvažovat **konkurenci dominant** a sousedství dominant odlišného charakteru.

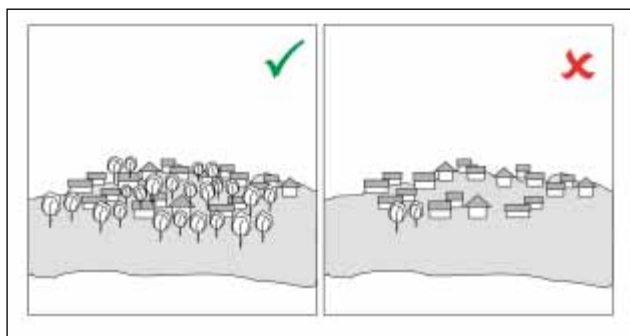

Dbát na výškovou hladinu:

- v okolí výškových dominant,
- na pohledových horizontech,
- na okraji sídla, kde zástavba přechází do volné krajiny.

Panorama – dbát, aby nebylo porušeno panorama nevhodnou výškovou hladinou nebo nevhodnou dominantou. U neurčitého panoramatu sídla využít vhodného záměru pro jeho zvýraznění.

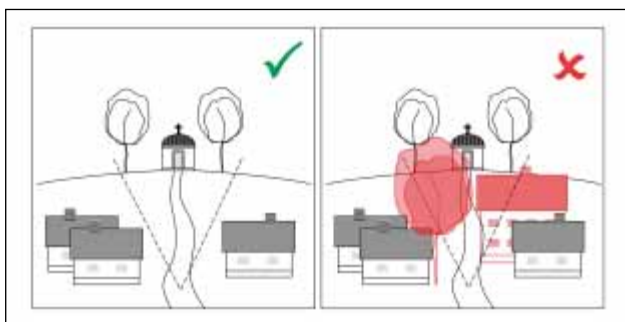

Chráněný pohled, dálkové pohledy – dbát na kompaktnost sídla, využívat k tomu mimo jiné zelen v sídle – pohledově propojovat objekty pomocí vyšší zeleně.

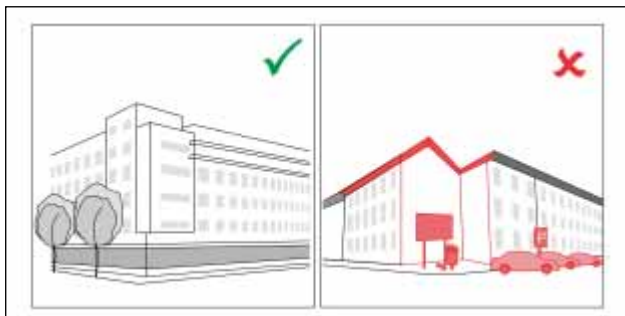
Zeleným prstencem kolem sídla citlivě přecházet do krajiny. Polohu vesnické návsi zdůraznit vyšší zelení, ideálně tradičními dřevinami, např. lípami.

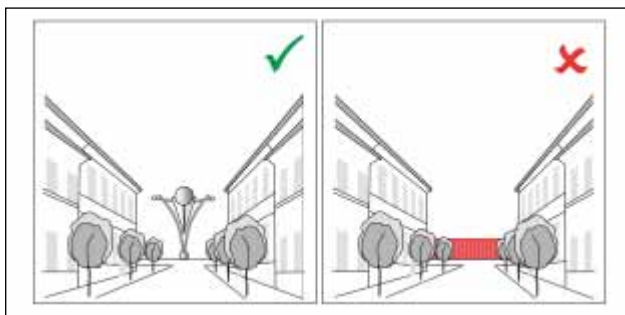
Měřítko a proporce – dbát na vhodné sousedství ploch, které mají odlišné využití a tím i odlišný charakter zástavby (například plochy výroby a skladování, které je provozováno v rozlehlých halách, umístěné v sousedství ploch bydlení v rodinných domech). Případně pamatovat na nutnost pohledového odclonění ploch rozdílného charakteru zástavby pomocí izolační zeleně.

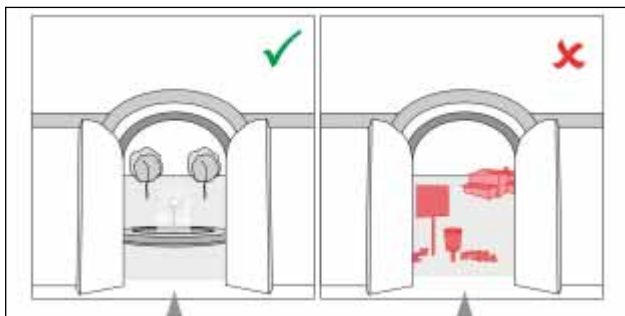
Významný vyhlídkový bod, pohledové stanoviště – udržovat kvalitu pohledu v úhlu významného vyhlídkového bodu, včetně toho, aby pohled nezaclonila rozrůstající se zeleň.

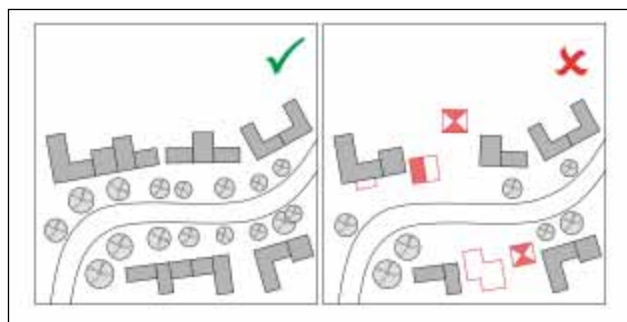
Pohledově exponované místo – využívat nároží jako přirozená pohledově exponovaná místa. Řešení ploch volit tak, aby mohly vzniknout nárožní objekty.

Cílový bod pohledu je význačné nebo poutavé místo. Vhodné je jeho zdůraznění výtvarným nebo architektonickým dílem. Úlohu cílového bodu pohledu nesplní neutrální či neharmonický objekt.

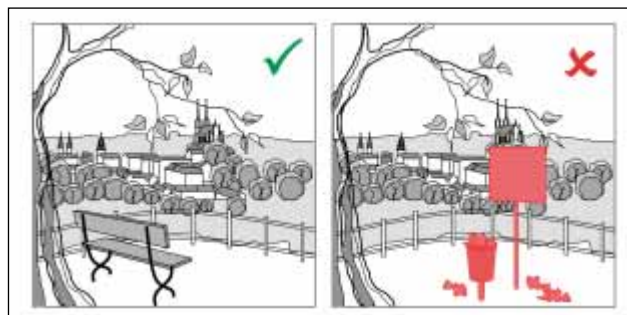
Chráněný pohled – pamatovat na pohledy na význačné přírodní a kulturní hodnoty a zpětně dbát na pohledy z místa vstupů a východů z významných budov jako jsou například divadla, galerie, koncertní sály, pietní místa. Na vhodných místech využívat moment překvapení nečekaným pěkným výhledem.

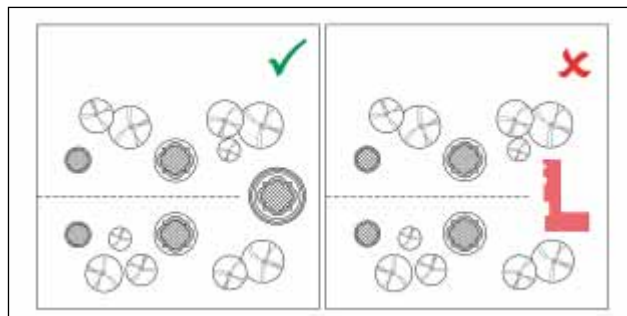
Urbanistická osa – zvýraznit osu stromořadím nebo alejí, respektovat půdorysnou stopu a charakter zástavby, která urbanistickou osu obklopuje.

Pohledová osa – zachovávat stávající pohledové osy, nezaclonit cílový bod pohledu nevhodnou náplní ploch. Využívat pohledové osy i v komorních částech města jako jsou úzké uličky a malá náměstí.

Průhled – místa zajímavých průhledů, která umožňují zastavení pozorovatele, udržovat pro relaxaci s výhledem na cílový bod pohledu.

Gradace – dbát na vrcholný objekt gradace. Například podél urbanistické osy parku jsou instalovány kašny; urbanistická osa vede k centrálnímu velkolepému vodotrysku. Obdobný princip platí u gradující zajímavosti vzhledu a významu objektů, z nichž vrcholný objekt je nejvýznamnější a nejatraktivnější. Pozorovatele nemá čekat zklamání v podobě nenaplněného očekávání (např. zdevastovaný objekt s reklamní plochou).

Následující stránky publikace postupně dokládají, že i v náhodně vybraném modelovém území – městysu Černá Hora – lze najít jednotlivé jevy urbanistické kompozice. Na schématech a fotografiích dokládá práci s urbanistickou kompozicí v územním plánu. Seznamuje se stávajícími hodnotami modelového území a jejich vlivem na urbanistickou kompozici. Postupně pracuje se všemi pojmy v daném území městyse a v jeho okolí.

Publikace věnuje zvláštní pozornost veřejným prostranstvím. Kapitola 3.2. *Náves, náměstí, ulice je také území* s podtitulem *Základní zásady urbanistické kompozice veřejných prostranství* mimo jiné naznačuje, jaké otázky zeleně by měly být řešeny ve veřejných prostranstvích. Obecně by se mělo koncepčně jednat v územních plánech o následující okruhy:

- charakter zeleně v sídlech, její odpovídající zastoupení ve všech částech sídla, její hierarchizace, koncepce základního rozložení ploch, linií (základní kostry – systému zeleně) a bodů, jejich vzájemná návaznost a provázanost na okolní krajinu, zásady jejího rekreačního užívání,
- role zelených horizontů, případně zelených klínů v organismu a obrazu sídla a jejich ochrana,
- poloha jednotlivých ploch zeleně v sídle, jejich rozsah a náplň v rámci celého systému,
- ochrana historických zahrad a parků, stejně jako ochrana ostatní významné plošné a liniové zeleně v zastavěném i nezastavěném území.

Kvalitnímu návrhu veřejného prostranství by mělo předcházet dobré zadání

vycházející z územního plánu, které kvalifikovaně popíše, co se od daného prostranství očekává, k čemu má sloužit, jak má být navázáno na okolí. Úroveň veřejného prostoru zhodnocuje území, jeho plochy a objekty.

Zmíněné tři kroky – Vnímání území, Analýza území, Návrh řešení území – končí zásadami pro uvedený krok. Jedna z nich připomíná, že principy a zásady urbanistické kompozice platí i v nově navržené zástavbě.

Každá další část publikace je určena náročnějším a obeznámenějším čtenářům. Zatímco první část seznamuje s naprostým základem, tj. co který pojem urbanistické kompozice vyjadřuje, druhá část nechává uživatele nahlédnout do ukázek aplikace ve standardním území. **Třetí část** uvádí právní předpisy a konkrétní ustanovení, které jsou oporou pro urbanistickou kompozici v územním plánování. Stručně seznamuje čtenáře s územním plánem a jeho pořízením. Dále také upozorňuje na další nástroje, jimiž je regulační plán, územní studie, příp. územní rozhodnutí.

Čtvrtá část publikace je rychlou pomůckou pro projektanta při jednání se zástupci obce nebo s občany. Přináší jasné grafické ukázky nešvarů, které znehodnocují území, a je třeba se jich vyvarovat. V grafické zkratce na šestnácti příkladech ukazuje, co je v uspořádání území nevhodné a jaké zásady jsou nejpodstatnější pro vzhled sídla. Publikace je doplněna výčtem použité a pro dané téma doporučené literatury, včetně výčtu použitých internetových a dalších zdrojů.

Pomůcka prošla oponenturou, za níž patří velké poděkování váženým osobnostem oboru – panu docentu Ing. arch. Milanu Hexnerovi, CSc. a panu docentu Ing. arch. Ivanu Kaplanovi. Se shovívavostí, s jakou k internetové publikaci přistupovali, neboť se nejedná o vědeckou práci nebo metodiku, dospěli k podobnému názoru, jaký potvrdily i první reakce praktických uživatelů: existuje spousta různých českých i zahraničních publikací, ale žádná neshrnuje problém tak názorně a přehledně. Aplikace poznatků z kompoziční problematiky do územního plánování je šířeji známa jen ze starších anglosaských pramenů ze 60. až 80. let dvacátého století.

Publikace by měla být příspěvkem k popularizaci územního plánování, architektury a stavební kultury. Je jedním z kroků plnění cíle Politiky architektury a stavební kultury České republiky, dokumentu schváleného vládou v roce 2015. Příručka podporuje vzdělávání a osvětu zastupitelstev obcí a široké veřejnosti v oblasti architektury, urbanismu, územního plánování, krajinářské architektury a stavební kultury. Publikace může být podkladem pro tvorbu výukových materiálů na jednotlivých stupních škol.

Publikace je přístupná na internetových stránkách Ústavu územního rozvoje <http://www.uur.cz/> v sekci Územní plánování a stavební řád, nebo v sekci Publikáční činnost a knihovna > Metodické příručky a publikační materiály > 2015.

Ing. arch. Naděžda Rozmanová
Ing. arch. Zuzana Gajdíková
Ústav územního rozvoje

Švec, Pavel

Protipovodňová šestiletka

Česko má první plány, jak bojovat proti povodním.

V následujících šesti letech postaví hráze, přehrady a obce vybaví výstražným systémem.

Před čtyřmi lety experti vytipovali v Česku oblasti a kritická místa, které při povodni zaplaví voda. Pak vytvořili mapy povodňového nebezpečí a rizik a vláda na konci minulého roku schválila klíčový dokument s plánem, jak velké vodě v těchto oblastech co nejlépe čelit. Mimo jiné zmiňuje 135 konkrétních protipovodňových opatření za desítky miliard korun rozestých po celé zemi. „*Jsou to výhradně akce, které jsou již v nějaké fázi rozpracování. Tedy nejde o pouhé plány, ale o aktivity, které by se v následujících šesti letech měly začít realizovat,*“ vysvětluje Pavel Marták z Odboru ochrany vod na Ministerstvu životního prostředí (MŽP). Například v Brně se na několika místech rozšíří koryto Svitavy a Svratky. Tam, kde to nepůjde, se vybudují hráze, železobetonové zdi či mobilní hrazení. Veškeré práce vyjdou téměř na pět miliard korun. Na seznamu je třeba i suchá nádrž u Teplic nad Bečvou východně od Olomouce. „*Bude mít kapacitu až 35 milionů kubiků a v případě, že by se opakovala velká povodeň z roku 1997, dokáže ochránit přes sto tisíc obyvatel,*“ popisuje mluvčí Povodí Moravy Gabriela Tomíčková. Náklady se odhadují na 3,7 miliardy korun a úřady nyní organizují výkupy pozemků.

Prstenec hrází obepne Třebízk

O poznání dražší jsou stavby, které se již připravují na horní Opavě. Vyjdou na 6,7 miliardy korun. Nedaleko Bruntálu postupně vznikne přehrada Nové Heřminovy a celkem pět suchých nádrží na přítocích této slezské řeky.

„*Dvě suché nádrže se staví, stavba dalších dvou začne letos. Byly provedeny téměř kompletní výkupy pozemků pro vodní nádrž, probíhá její projektování a podrobný geologický průzkum. Zahájení stavby hráze předpokládáme zhruba*

DNEŠ

ba v roce 2022,“ upřesňuje Petr Březina ze státního podniku Povodí Odry. Velké investice se dočká i Praha. Za více než miliardu korun se v následujících letech zvýší kapacita koryta Vltavy u Rohanského ostrova. Další miliardy si pak vyžádají protipovodňové stavby a opatření ve městech, která ohrožuje velká voda chronicky – Rokycany, Neratovice, Kralupy či Třebízk na Přerovsku, které tragická povodeň před devatenácti lety doslova smetla.

Vlna přišla bez varování

Nicméně čerstvý vládní dokument nezahrnuje pouze konkrétní stavby, ale i obecná opatření, kterými by se měly obce řídit.

Například doporučuje, aby si takřka tisícovka českých obcí ležících v oblastech s významným povodňovým rizikem nechala vybudovat či zmodernizovat lokální výstražné a varovné systémy. Ty tvoří stanice měřící srážky, hladinoměry na říčkách a varovná siréna s obecním rozhlasem.

Stanice mají upozorňovat hlavně na bleskové povodně způsobené přívalovými dešti. Bouřková jádra mohou mít jen dva kilometry v průměru, takže je národní síť speciálních přístrojů Českého hydrometeorologického ústavu nemusí zachytit, ani přesně předpovědět místo, kde udeří. „*Když pak někde nad obcí naprší během dvou hodin osmdesát milimetrů vody, tak díky srážkoměru starosta ví, že se nahoře něco stalo. Hladinové čidlo pak ohlásí, že se v potoce rapidně zvedá hladina, a tudíž se blíží povodňová vlna. Získá tak cenný náskok v rádech desítek minut a rozhlasem upozorní obyvatele,*“ vysvětluje princip Jana Tejkalová z MŽP.

Povodeň z roku 2009 si na severní Moravě vyžádala velký počet obětí mimo jiné právě proto, že lidé nebyli včas varováni. Do obce náhle vtrhla voda z polí a jejich domy smetla. I proto si například Jeseník nad Odrou a okolní obce tyto výstražné a varovné systémy zřizují. Koneckonců stát jim na ně přispívá. Dotaci v posledních letech získalo téměř pět set podobných projektů.

Hrazení do oken domů

Vládní plán pak zahrnuje i návrhy, jak by se měl proti povodni bránit majitel domu. Možností má víc.

„*Může si dát mobilní hrazení do oken a dveří, zvýšit odolnost stavby, cennější věci přesunout do vyššího patra, či si nechá zpracovat povodňový plán pro svou nemovitost. To je na jeho uvážení. Ze zákona je však povinen zabránit škodám dále po toku třeba rozplavením dřeva složeného na zahradě,*“ upozorňuje Pavel Marták. Na to by ostatně měly jednou za rok dohlížet takzvané povodňové prohlídky.

180 tisíc Čechů žije v místech, kde by neměli

Za posledních dvacet let, jež se stala symbolem velkých a tragických povodní, se v Česku postavily desítky kilometrů bariér či hrází, které mají velkou vodu zastavit.

Přesto bezmála 180 tisíc Čechů stále žije v místech, která nejsou dostatečně chráněná a kde by se nové domy už ani neměly stavět. To proto, že voda vyhlitá z břehů tam dosahuje nebezpečných hloubek a rychlostí. Experti život v těchto oblastech označují za „nepříjemné riziko“. Přijde-li však takzvaná stoletá povodeň, voda zaplaví území, kde žije dokonce asi 400 tisíc lidí.

Vláda na konci prosince schválila šestiletý plán, který má tyto počty snížit. Například se počítá s více než sto třiceti protipovodňovými opatřeními po celé zemi – opravami jezů, rozšiřováním říčních koryt, stavbami hrází či budováním přehrad.

„*Obcí, v níž žije mnoho lidí v oblasti nepříjemného povodňového rizika, jsou například Brantice u Krnova. Jde téměř o celé údolí s obytnými domy a školou. Povodňová ochrana tohoto území bude v budoucnu zajištěna nádrží Nové Heřminovy a hrázemi či povodňovými zdmi na řece Opavě,*“ zmiňuje jeden z projektů – které se v následujících letech zrealizují – Petr Březina, mluvčí podniku Povodí Odry. Podobný problém mají třeba i obce a města ležící na soutoku Labe s Vltavou a o něco dále s Ohří.

„Mezi lokality s nejvyšším podílem obyvatel žijících v nepříjemném povodňovém riziku patří řada obcí a měst na vlastním soutoku Ohře s Labem. Z dalších lze uvést Brozany nad Ohří, Křesín a Lenešice,“ vyjmenovává Jan Svejkovský ze státního podniku Povodí Ohře.

V těchto vysoce ohrožených oblastech dnes budují obce zpravidla parky, maximálně sportovní hřiště, které i vysokou a dravou povodňovou vlnu dokážou přežít, aniž by někdo přišel o život či by napáchala velké škody.

1 000 obcí ohrožených povodní

V Česku je nespočet míst, do nichž se nahrne velká voda nebyvalou silou. Ve stovkách z nich žijí lidé. Mluví Hugo Roldán z Povodí Vltavy zmiňuje řetězec obcí podél dolní Berounky od Hlásné Třebané po Černošice. „Tam lze provést protipovodňová opatření na přibližně dvacetiletou povodeň, bez potřeby větších a hlubších zásahů do území. V oblasti s významným povodňovým rizikem leží však zejména Kralupy nad Vltavou, kde se aktuálně připravuje větší protipovodňové opatření,“ říká.

V povodí Labe experti připomínají například Raspenavu a Bílý Kostel nad Nisou v Libereckém kraji, České Meziříčí, Hynčice či Záměl na Královéhradecku nebo Verměřovice na Pardubicku. Právě ve východních Čechách se proto v následujících šesti letech postaví kilometry hrází či vybudují suché nádrže, které mají vodu při povodni pohltnout.

Ve výčtu zbývá povodí Dunaje, jehož součástí jsou i dvě významné řeky – Morava a Dyje. „Na tomto území leží celkem dvě stě šestnáct obcí s významným povodňovým rizikem,“ vypočítává mluvčí Povodí Moravy Gabriela Tomíčková. V oblastech s nepříjemným rizikem trvale bydlí přes sto tisíc lidí. Největší podíl v Břeclavi, Křižanovicích a zejména v Troubkách na Přerovsku, které se s devíti oběťmi staly smutným symbolem povodni z roku 1997.

[ŠVEC, Pavel. Protipovodňová šestiletka. 180 tisíc Čechů žije v místech, kde by kvůli řekám neměli © MF DNES XXVII/11, 14. 1. 2016, s. 1 a 3. Přetištěno se souhlasem vydavatele]

Studie EEIP potvrzuje, že architektonické soutěže jsou nejvhodnějším způsobem zadávání veřejných zakázek na projektové práce

Česká komora architektů se při propagaci architektonických soutěží setkává s řadou mýtů. Jedním z nich je jejich časová a finanční náročnost. Šedesátistránková analýza společnosti EEIP *Dopady architektonické praxe na ekonomiku ČR, jež vznikla na objednávku Ministerstva pro místní rozvoj ČR, přitom potvrzuje, že architektonické soutěže nejsou ani nákladné a ani zdoluhavé. Dokument zpracovává především problematiku architektonických soutěží a porovnává jejich efektivitu s klasickým výběrovým řízením ve veřejných zakázkách.*

Studie EEIP uvádí, že význam architektury je mnohdy zjednodušen pouze na oblast estetického vnímání. Dobře vyprojektovaná stavba či územní plán mají přitom pro investora nejen přidanou hodnotu, nýbrž především hodnotu ekonomickou: „Kvalitní architektura přitom souvisí např. s dlouhou životností a udržitelností staveb, s trvalostí stavebních děl, s nižšími náklady po dobu životnosti staveb, s nižší energetickou náročností staveb/sídel, s vhodným začleněním staveb do území, vhodným prostorovým uspořádáním sídel, s vyhovující dostupností/napojením na okolní sídla apod. Nižší kvalita stavebního díla pak naopak může vést k vyšším nákladům na opravy a údržbu, ke ztrátám vyvolaným méně kvalitním provozním a dispozičním uspořádáním a v neposlední řadě i ke ztrátě společenského významu veřejné stavby.“

Cílem všech investorů by proto měla bezesporu být kvalitní a udržitelná architektura. Dvojnásob to pak platí v případě veřejných zakázek – stát by zde měl jít příkladem a chovat se jako řádný hospodář. Přitom se v praxi mnohdy setkáváme s tím, že na tom nejzásadnějším, tedy na projektových pracích, chce i veřejný zadavatel co nejvíce ušetřit. Levný projekt za nejnížší cenu pak v žádném případě nemůže přinést naivně očekávanou kvalitu: „Pokud chceme dosáhnout vyšší

kvality architektury, je třeba začít již u návrhu projektu a u způsobu zadávání jeho zpracování, neboť jen z ekonomického pohledu může kvalitní návrh uspořít výrazné finanční prostředky ve všech fázích přípravy, realizace a životnosti stavby – a obdobné platí i pro oblast územního plánování. Je neoddiskutovatelné, že způsob zadání zpracování návrhu projektu má vliv na jeho kvalitu.“

Čím více je studie nebo návrh stavby konkrétní, tím lépe se vypořádá s budoucím provozem stavby a celkovými ekonomickými náklady. Jako ideální formu výběrového řízení na projekt uvádí analýza EEIP **architektonické soutěže** (tzv. soutěž o návrh dle ZVZ). Přestože se České komoře architektů daří počet architektonických soutěží každoročně navyšovat, zadavatelé k tomuto způsobu zadávání veřejných zakázek sahají jen v mírném množství z jejich celkového objemu. „V oblasti územního plánování jsou např. z 51 % veřejné zakázky zadávány na základě nejnižší ceny a ze 49 % na základě ekonomické výhodnosti. Obdobná situace jako u územního plánování nastává i v oblasti stavebnictví. Využívání soutěží o návrh je zde též v minoritě – podíl soutěží na všech výběrových řízeních činí přibližně 1 procento,“ uvádí EEIP.

Architektonické soutěže se přitom mohou na první pohled zdát nákladnými a zdoluhavými, a to zejména s ohledem na vlastní proces soutěže (diskuse o soutěžních podmínkách, prostor pro jednání poroty, dodržování lhůt dle Soutěžního řádu, honoráře porotců či odměny pro soutěžící). Nicméně při porovnání celkové hodnoty projektu a celkové doby realizace jsou výše nákladů a doba trvání soutěže zanedbatelné. Proces zahrnující soutěž o návrh navíc vede k vytvoření části návrhu, přičemž proces bez soutěže pouze k nalezení vhodného dodavatele. Zdanlivá nákladnost realizace architektonické soutěže tak v porovnání s ostatními postupy ztrácí na významu. Soutěže o návrh, pokud jsou správně a efektivně vedeny, umožňují vytvoření široké škály inovativních návrhů řešení a zaručují kvalifikované

posouzení těchto návrhů odbornou porotou. Díky těmto skutečnostem je zajištěna žádoucí kvalita a následně ekonomické zhodnocení stavby.

Analýza EEIP architektonické soutěže jednoznačně vyzdvihuje a uvádí, že „*k dosažení vyšší kvality v oblasti architektury je třeba zvýšit míru využití soutěží o návrh.*“ Jako druhé nejlepší řešení poté **doporučuje využití zadávacího řízení bez soutěže**, avšak s výběrem nabídky na základě kritéria **ekonomické výhodnosti**, tj. ne pouze na základě nejnižší ceny.

Kvalitativní kritéria by přitom měla být hodnocena předem známou komisí s nadpoloviční účastí specialistů kvalifikovaných v daném oboru, a to zejména z důvodu odborného a objektivního posuzování těchto kritérií. Obeznamenost se složením komise má pro účastníky řízení stejný význam jako u soutěže o návrh. Ujišťuje se uchazeče o tom, že je tato komise kompetentní k posouzení dodaných podkladů. Díky tomuto kroku vyhlášovatel skutečně osloví kvalitní okruh účastníků výběrového řízení. Úlohou odborníků v komisi je pak také srozumitelné vysvětlení odborných otázek hodnocení laické části komise, aby se všichni členové mohli podílet na zodpovědném rozhodování.

Kompletní studii EEIP najdete na <http://www.eeip.cz/cs/poradenstvi/popis-sluzeb/pripadove-studie/>.

[Tisková zpráva ČKA, 29. 2. 2016; dostupné též z: www.cka.cz]

Stavby sloužící veřejnosti musí být bezbariérové

Nově budované či přestavované objekty sloužící veřejnosti, tedy např. vzdělávací zařízení, sportovní haly, správní a administrativní objekty, nákupní a obchodní centra, kulturní centra, domy s pečovatelskou službou apod. musí být bezbariérové.

„Kdokoli, tedy i lidé se zdravotním postižením, lidé staří s horší pohyblivostí, nebo maminky s kočárky, se musí bez problémů dostat dovnitř a pohybovat se

v nich. To je podstata staveb občanské vybavenosti, že jsou přístupné všem,“ upozorňuje zástupce veřejné ochranky práv Stanislav Křeček s tím, že tuto podmínku sice už řadu let stanovuje stavební zákon a tzv. bezbariérová vyhláška, přesto se najdou investoři, kteří ji nerespektují. V takovém případě by stavební úřad neměl stavbu zkolaudovat k trvalému užívání, dokud stavebník neprovede potřebné úpravy. Lze se však setkat i s případy, kdy ani stavební úřad k zákonné podmínce nepřihlíží a stavbu zkolauduje.

Zástupce ombudsmanky Stanislav Křeček jeden takový případ aktuálně řeší na základě stížnosti občanského sdružení. Obec z Vysočiny jako investor vybudovala kulturní centrum a nerespektovala požadavky bezbariérovosti. Lidé se zhoršenou pohyblivostí nebo lidé na vozíčku tak mohou objekt určený veřejnosti jen těžko využívat. Stavební úřad přesto stavbu zkolaudoval. Rozhodnutí je pravomocné a uplynuly i zákonné lhůty, kdy bylo možné žádat přezkum a zrušení kolaudačního souhlasu. Zástupce ombudsmanky se proto rozhodl obrátit se na starostu obce a usilovat o dohodu, aby obec provedla nezbytné úpravy. Stačilo by dobudovat bezbariérový vstup a sociální zařízení pro hendikepované osoby.

Z obecného požadavku na bezbariérovost jsou povoleny výjimky, např. pokud jde o památkově chráněný objekt, u něhož nelze z důvodu zachování historické hodnoty stavby provést bezbariérové úpravy apod.

[Tisková zpráva Veřejného ochránce práv z 11. 2. 2016. Dostupné z: www.ochrance.cz]

Malý Berlín? V Praze 7 vzniká nová kulturní čtvrť

Praha 7 spolu s Institutem plánování a rozvoje hl. m. Prahy podepsala dne 2. března 2016 memorandum o spolupráci na vzniku kulturní a kreativní čtvrti. Projekt Art District 7 vytvoří podmínky pro lepší spolupráci mezi radnicí a kulturními institucemi, přiláká nové návštěvníky a podpoří lokální ohniska kreativity.

Národní galerie, Akademie výtvarných umění, DOX, Národní technické muzeum, Bio OKO nebo Jatka 78. Díky přítomnosti důležitých kulturních institucí a projektů jsou Holešovice a Letná patrně nejvýznamnějším místem současné živé kultury v Praze s velkým množstvím galerií, divadel, kreativních studií, hudebních klubů a aktivních obyvatel.

Projekt Art District 7 staví na již existujícím podhoubí s cílem vybudovat živou kulturní a kreativní čtvrť: „*V Praze 7 je velmi silné kulturní prostředí. Naším cílem je podporovat přirozený rozvoj tohoto fenoménu a vytvářet vhodné podmínky pro to, aby naše městská část dokázala plnit roli kulturního centra Prahy. Jsem velice rád, že můžeme v této věci využít zkušeností a pomoci odborníkům z Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy,*“ říká Jan Čížinský, starosta Prahy 7.

„Za přímé účasti zdejších kulturních institucí a aktérů chceme zlepšit propagaci akcí pořádaných v Praze 7, vytvořit jednotný kulturní program celé čtvrti, vydávat kulturní a turistické průvodce. V ulicích zřídíme nové rozcestníky, budeme podporovat větší spolupráci umělců s místními školami a v neposlední řadě také připravíme strategický plán rozvoje kultury,“ dodává radní pro oblast kultury a souvisejících vztahů Hana Třeštíková.

Kreuzberg, Williamsburg, Letná?

V první fázi společné práce odborníci z IPR Praha vytvoří analýzy potenciálu kulturních a uměleckých subjektů na Praze 7 sloužící k identifikaci příležitostí rozvoje kreativní čtvrti. Následně navrhnou pilotní model fungování.

„Kulturu bychom si měli v Praze hýčkat. Existuje totiž přímá souvislost mezi hustými koncentracemi kultury a růstem městských ekonomik,“ uvádí ředitel IPR Praha Petr Hlaváček. „*Praha 7 má potenciál přilákat zahraniční turisty, odlehčit přeplněnému centru a celkově posílit image Prahy jako evropské kulturní metropole,*“ dodává.

Část města, která se profiluje jako kulturní či kreativní, najdeme ve většině světových metropolí – od newyorského Williamsburgu po berlínský Kreuzberg. Potenciálu Prahy je vedle Berlína blízky také kupříkladu vídeňský MuseumsQuartier, rozsáhlý umělecký a muzejní komplex v areálu bývalých císařských stájí. Sídli zde několik muzeí moderního umění, najdeme zde moderní výstavní sály, každoročně se zde pořádají krátkodobé festivaly a další události.

Art District 7 není jediným příkladem podpory rozvoje kultury v jednotlivých pražských lokalitách. V lednu tohoto roku zadali radní z pražského magistrátu Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy, aby vypracoval koncepci, jak by mohl fungovat kreativní klastr v opuštěných radničních domech na Staroměstském náměstí. Oba projekty vycházejí z aktualizace Strategického plánu hl. m. Prahy. Ta ve své analytické části poukazuje na skutečnost, že hlavní město nedostatečně využívá svůj kulturní a kreativní potenciál.

Art District (Kulturní čtvrť) spočívá v koncentraci propojených kulturních a uměleckých subjektů, firem, škol a dalších aktérů v jedné lokalitě. Zapojené instituce a projekty vystupují pod společnou značkou, sdílejí zkušenosti a využívají synergického efektu. Jako takové mohou mít zásadní vliv na rozvoj regionu a kromě příležitostí pro cestovní ruch vytvářejí zajímavé prostředí pro podnikání a investice.

[Tisková zpráva Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy z 2. 3. 2016. Dostupné z: www.ochrance.cz]

TISKOVÉ ZPRÁVY

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Vyšší úroveň architektury závisí na kvalitě plánů a projektů

Ministerstvo pro místní rozvoj nechalo zpracovat studii zabývající se dopady architektonické činnosti na ekonomiku ČR. Studie hodnotí, jaký vliv má kvalita projekční a plánovací praxe na ekonomickou výkonnost České republiky a hledá cesty, jak tuto kvalitu zvýšit. Doporučuje více využívat soutěží o návrh, případně hodnotit ekonomickou výhodnost nabídek a nerozhodovat o dodavateli pouze na základě nejnižší ceny.

„Nesmíme podceňovat přínosy kvality architektury a obytného prostředí, které mají svůj podíl na ekonomickém výkonu České republiky. Ze studie jasně vyplývá, že chceme-li dosáhnout vyšší kvality architektury, je třeba začít u návrhu projektu a u způsobu zpracování jeho zpracování, neboť např. jen z ekonomického pohledu může kvalitní projekt pomoci uspořít výrazné finanční prostředky ve všech fázích přípravy, realizace a životnosti stavby. Obdobné platí i pro oblast územního plánování,“ uvedla ministryně pro místní rozvoj Karla Šlechtová.

Vypracovaná studie hodnotí způsoby zadávání veřejných zakázek na územně plánovací činnost v České republice a ve vybraných státech EU a konstatuje, že v ČR „v oblasti územního plánování jsou z 51 % veřejné zakázky zadávány na základě nejnižší ceny a ze 49 % na základě ekonomické výhodnosti – nicméně kritéria ekonomické výhodnosti často nereflktují kvalitativní charakteristiky návrhu“. Dále uvádí, že „v případě, že jediným kritériem výběru je nabízená cena, dostává se vysoutěžená cena zakázky v porovnání s cenou vypsanou níže, než pokud je kritériem ekonomická výhodnost. Zároveň je velká část zakázek vysoutěžena za nižší cenu, než by odpovídalo ceně teoreticky odvozené od počtu obyvatel oblasti, pro kterou je územní plán zpracováván“.

K dosažení vyšší kvality v oblasti architektury i územně plánovacích dokumentů materiál doporučuje co největší využívání soutěží o návrh. Na podporu tohoto tvrzení uvádí, že architektonické soutěže se mohou na první pohled zdát nákladnými a zdlouhavými, nicméně v porovnání s celkovou hodnotou projektu a celkovou dobou realizace je výše nákladů a doba trvání soutěže zanedbatelná. Navíc proces zahrnující soutěž o návrh vede k vytvoření značné části návrhu, proces bez soutěže pouze k nalezení vhodného dodavatele. Studie EEIP, a.s. uzavírá, že „jako druhé nejlepší řešení lze doporučit vyšší čet-

nost využití zadávacího řízení bez soutěže, avšak s výběrem nabídky na základě kritéria ekonomické výhodnosti, tj. ne pouze na základě nejnižší ceny“. Tyto závěry jsou v souladu s Politikou architektury a stavební kultury České republiky, kterou připravilo Ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s mnoha partnery, a kterou schválila v lednu 2015 vláda.

Studii s názvem „Dopady architektonické praxe na ekonomiku ČR“ zpracovala společnost EEIP, a.s. Studie je přístupná na: <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Uzemni-planovani-a-stavebni-rad/Informace-Udalosti/Vyssi-uroven-architektury-zavisi-na-kvalite-planu-a-projektu>

[Tisková zpráva MMR z 24. 2. 2016. Dostupné z: www.mmr.cz]

Vláda dala zelenou dostupnějším nájemním bydlením

Ministryně pro místní rozvoj Karla Šlechtová předložila na vládě dne 24. února 2016 návrh, který počítá s podporou výstavby nájemních bytů na území České republiky. Hlavním cílem tohoto návrhu je změna podmínek pro investory, zvýšení zájmu o výstavbu nájemních bytů a jejich dostupnost pro vymezené skupiny obyvatel včetně mladých do 30 let. Vláda návrh přijala.

„Několikrát jsem zmínila, že po vyhodnocení toho, kam směřují prostředky z MMR i SFRB, bych se chtěla zaměřit zejména na mladší generace a seniory. Komunitní bydlení již úspěšně běží a tady je další krok k naplnění mých slov. Toto jsou skupiny, které mají cestu ke šťastnému životu náročnější. Chceme jim tu cestu ulehčit,“ uvedla ministryně pro místní rozvoj Karla Šlechtová.

Ministryně Šlechtová předložila návrh novely nařízení vlády o podmínkách poskytnutí a použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení formou úvěru na podporu výstavby nájemních bytů na území České republiky. Vláda tento návrh odsouhlasila.

„Návrh nařízení oproti dosud platným podmínkám rozšiřuje cílovou skupinu nájemníků, která zahrnuje seniory nad 65 let, vymezené osoby se zdravotním či příjmovým omezením, osoby, které přišly o bydlení vlivem živelní pohromy, a také mladé do 30 let,“ říká ředitel Státního fondu rozvoje bydlení František Hadáček a dodává: *„V případě, že jsou uspokojeni všichni zájemci z cílové skupiny, může být nájemní smlouva uzavřena s jakoukoli fyzickou osobou, nejdéle však na jeden rok.“*

Program Výstavby Státního fondu rozvoje bydlení je určen pro obce a právnické či fyzické osoby, které chtějí na svém pozemku vybudovat nájemní bytové domy či jednotlivé nájemní byty. To mohou udělat buď výstavbou nových bytových domů, nebo přestavbou objektů, které dosud sloužily k jiným účelům, či jsou neobyvatelné. Investoři nově nízkoúročným úvěrem pokryjí až 90 procent rozhodných výdajů, přičemž ty mohou zahrnovat i část pořizovací ceny pozemku, nesmí však překročit 10 procent výdajů rozhodných pro určení výše úvěru. Do rozhodných výdajů

může být zahrnuto také max. 70 procent hodnoty stávající budovy dle ceny zjištěné znalcem. Mění se i splatnost úvěru, a to na 30 let od dokončení výstavby.

Státní fond rozvoje bydlení přijímá žádosti do Programu Výstavby, který platí pro celé území České republiky, kontinuálně. Pro letošní rok je v rozpočtu Fondu pro tento program vyčleněno 300 milionů korun.

Podrobné podmínky programů jsou dostupné na webových stránkách <http://www.sfrb.cz/programy/>

[Tisková zpráva MMR z 24. 2. 2016. Dostupné z: www.mmr.cz]

Zavedení a modernizace inteligentních dopravních systémů pro veřejnou dopravu bude podpořeno z IROP

Lepší orientace na zastávkách a v dopravních prostředcích či větší komfort při plánování cest. To jsou jen některé přínosy, které mohou přinést projekty z nové výzvy k předkládání žádostí o podporu v Integrovaném regionálním operačním programu, kterou vyhlásilo Ministerstvo pro místní rozvoj. Připraveno je téměř 175 milionů korun.

„Chceme se zaměřit na usnadnění životů občanům, kteří dennodenně využívají dopravu. Občas se setkáváme s nepřehledně řešenými zastávkami nebo zdoluhavým nákupem jízdenek, které zkoušejí naší trpělivost. Jsem ráda, že se snažíme o změnu této situace,“ uvedla ministryně pro místní rozvoj Karla Šlechtová.

Podpora je zaměřena na zavedení nebo modernizaci systémů pro sledování a řízení vozidel a dispečink veřejné dopravy, informačních systémů pro cestující

ve vozidlech veřejné dopravy a na zastávkách, ve stanicích a přestupních uzlech veřejné dopravy či zavedení nebo modernizaci odbavovacích a platebních systémů ve vozidlech veřejné dopravy, na zastávkách, ve stanicích a přestupních uzlech veřejné dopravy a v dopravních informačních centrech. Dále je možné využít prostředky na zavedení jednotné informační služby pro systém integrovaných veřejných služeb v přepravě cestujících a zavedení jednotného elektronického jízdního dokladu pro systém integrovaných veřejných služeb v přepravě cestujících.

Příjemci podpory mohou být kraje, obce, dobrovolné svazky obcí, organizace zřizované nebo zakládané kraji, organizace zřizované nebo zakládané obcemi, organizace zřizované nebo zakládané dobrovolnými svazky obcí, dopravci ve veřejné dopravě na základě smlouvy o veřejných službách v přepravě cestujících, provozovatelé dráhy nebo drážní dopravy podle zákona č. 266/1994 Sb. (Správa železniční dopravní cesty, s. o. a obchodní společnosti) či Ministerstvo dopravy. Projekty musejí být realizovány mimo území hl. m. Prahy. Výzva č. 22 „Telematika pro veřejnou dopravu“ je vyhlášena v rámci specifického cíle 1.2 IROP „Zvýšení podílu udržitelných forem dopravy“.

Z Evropského fondu pro regionální rozvoj je pro tuto výzvu připraveno 174,25 mil. Kč. Maximální výše celkových způsobilých výdajů na jeden projekt je 50 mil. Kč. Minimální výše celkových způsobilých výdajů na projekt je 5 mil. Kč. Žadatelé mohou žádosti o podporu podávat od 22. února 2016 do 30. června 2016.

[Tisková zpráva MMR z 12. 2. 2016. Dostupné z: www.mmr.cz]

Seminář ESPON

Územní záležitosti: Udržení konkurenceschopné Evropy a jejích regionů

v Amsterdamu, 16. a 17. června 2016

Pro města a regiony je stále důležitější územní rozměr evropské regionální konkurenceschopnosti a využití územních důkazů ve vztahu k rozvoji politiky. Tuto skutečnost také uznalo nizozemské předsednictví Radě EU, které zdůrazňuje důležitost zaměřit se na růst a zaměstnanost.

Tvůrci politik, odborníci, vědci, praktici a experti, kteří se chtějí podělit o své zkušenosti a učit se od jiných, jsou zváni k diskusi nad tématy ve vztahu k rozvoji regionů a měst na seminář ESPON.

Seminář ESPON nabízí vynikající fórum k setkávání, diskusím a networkingu a sbližuje tvůrce politik, akademiky a experty ke sdílení nejnovějších územních důkazů a k diskusi nad úkoly a výzvami ve vztahu k regionální konkurenceschopnosti. Klíčoví řečníci se zaměří na podrobný vhled do problematiky a nejnovější znalosti.

Událost je organizována ve spolupráci s nizozemským předsednictvím Rady Evropské unie a v rámci programu spolupráce ESPON 2020.

Program

Program semináře se bude skládat z kombinace prezentací, tematických zasedání a panelové diskuse. V průběhu akce budou probírána tato témata:

- Konkurenceschopnost evropských regionů
- Dopad politiky EU na národní územní plánování
- Urban Agenda
- Polycentrický rozvoj v různých měřítcích
- Přeshraniční spolupráce
- Plánování zdola nahoru
- ESPON a směrnice INSPIRE

Jednacím jazykem semináře je angličtina.

Účast na semináři je po registraci volná (bez účastnického poplatku).

Podrobnější program lze nalézt na webu programu ESPON (www.espon.eu)

Registrace

Registrace na seminář web programu ESPON je v současné chvíli otevřená a její uzávěrka je ve **středu 1. června 2016 v 15 hodin**.

